

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

Juni 2023, nr 81
ISSN: 0927-6688

Inhoud

Voorwoord	
Door de voorzitter Frits van Lochem.	1
Daar komen de schutters (2)	
Door Benno van Lochem.....	2
De broers Johan en Anton Schulte	
Door Martin Huinink.....	36
Het verhaal van Aloys Peters en zijn vrouw Antje Peters-Rouwhorst	
Door Wendie Zwart-Peters.....	43
Fietstunnel 'Koekenveld'	
Door Martin Huinink.....	52
Het los hoës uit Harreveld	
Door Martin Huinink.....	52
De jacht, een heerlijk recht	
Door Martin Huinink.....	56

Bij de afbeelding op de voorkant

Schutterskoning 1975, kapper Wim Wekking (Pereboom)

Colofon

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Nic Adema en Martin Huinink

Tekstcorrectie: Nic Adema en Gerrit Bosman

Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Adres redactie: info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord

Door de voorzitter Frits van Lochem.

Met genoegen bieden wij u deze voorjaarsperiodiek 2023 aan met nummer 81.

Deze periodiek bevat het tweede deel van 'Daar komen de schutters' van Benno van Lochem over de schutterij in Lichtenvoorde. Dat tweede deel begint met het vertrek van de Duitse bezetter op 31 maart 1945. Op die dag blijken de Duitsers 's-nachts of 's-morgens vroeg met stille trom te zijn vertrokken. 's-Morgens om ca. 9.00 uur komen dan de geallieerden Lichtenvoorde binnenrijden. De eerste vergadering van de schutterij daarna wordt op 24 juni 1945 gehouden, waarna de verenigingsactiviteiten weer worden opgepakt. Dit tweede deel beslaat de periode van 1945 tot heden en geeft ook aan het slot wel weer dat, mede door de coronapandemie, het voor schutterijen moeilijker wordt om aan voldoende jonge leden te komen. Het is erg jammer dat een deel van de jeugd niet meer zo geïnteresseerd lijkt in de tradities en de onderlinge verbondenheid van schutterijen en muziekkorpsen, maar ook in andere verenigingen. Dat is jammer want dat zijn toch ook de verenigingen die menig evenement in stijl kunnen opluisteren.

Naast de Lichtenvoordse slachtoffers die al sinds jaren op de plaquette bij het herdenkingsmonument aan de Dijkstraat staan, blijken er nog twee Lichtenvoordse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te zijn, namelijk twee broers, geboren en getogen Lichtenvoordenaren maar met de Duitse nationaliteit. Hun Duitse vader wilde in de Eerste wereldoorlog niet vechten voor de 'Kaiser' en was naar Nederland uitgeweken. Hun moeder was afkomstig uit de gemeente Lichtenvoorde maar aan haar konden de broers volgens de toenmalige wetgeving geen Nederlanderschap ontleenen. Omdat de beide broers de Duitse nationaliteit van hun vader hadden, werden zij opgeroepen in Duitse krijgsdienst. Daar was geen ontkomen aan. In die Duitse dienst zijn beide broers omgekomen. De officiële tekst over wie wij herdenken op 4 mei luidt: Jaarlijks op 4 mei herdenken wij allen – burgers en militairen – die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen

of vermoord; zowel tijdens de Tweede Wereldoorlog en de koloniale oorlog in Indonesië, als in oorlogssituaties en bij vredesoperaties daarna.

Deze tekst is bewust algemeen geformuleerd om alle verschillende oorlogsslachtoffers in te kunnen sluiten en bevat sinds 2019 geen beperking meer tot alleen Nederlandse slachtoffers. Beide broers waren echter geboren en getogen Lichtenvoordenaren en dus in alles Nederlander, behoudens dan dat hun vader Duitser was. In deze periodiek een artikel over de beide broers.

Ook vindt U een artikel van de hand van Wendie Zwart-Peters, kleindochter van Aloys en Antje Peters-Rouwhorst. Aloys was als 12-jarige na de Eerste Wereldoorlog vanuit Duitsland in Zieuwent terecht gekomen en is daar verder opgegroeid. Ook hij had formeel de Duitse nationaliteit. Wendie Zwart-Peters beschrijft in haar artikel welke problemen haar grootouders hiervan tijdens en ook nog lang na de oorlog hebben ondervonden. Naar aanleiding van de opening van de fietstunnel met de naam 'Koekenveld' in de Zieuwentseweg is ook nog een stukje opgenomen over de eeuwenoude naam 'Koekenveld'. Maar wat was nu eigenlijk de precieze begrenzing van het gebied met deze naam? De Japikweg werd in elk geval al wel vanouds tot het Koekenveld gerekend. Misschien gaat het om het gebied ongeveer 200 meter voor de Japikweg, ongeveer vanaf de 'Bultendiek', tot aan het Kevelder? Wie van onze lezers kan uitsluitsel geven?

Ook is nog een artikel opgenomen over het oude los hoes uit Harreveld dat 100 jaar geleden werd opgebouwd in het Openluchtmuseum en in 1924 werd geopend, ingericht met voorwerpen bijeengebracht door inwoners van de gemeente Lichtenvoorde.

Deze periodiek wordt afgesloten met een bijdrage over het heerlijk jachtrecht dat 100 jaar geleden definitief werd afgeschaft.

Ik hoop dat u met interesse kennis neemt van deze periodiek.

Frits van Lochem

Daar komen de schutters (2)

Door Benno van Lochem

In 'Daar komen de schutters (deel 1), opgenomen in periodiek nr. 80, beschreef Benno van Lochem de geschiedenis van de schutterij tot 1940. In 1940 werden bijeenkomsten en schutterijen verboden. Maar meteen na de bevrijding herleefde schutterij. In dit tweede deel komt de geschiedenis van de schutterij na 1945 aan de orde.

Schutterijen werden eeuwen geleden opgericht om de zwakkeren in de maatschappij te beschermen. Een schutterij zorgde in dorpen voor de veiligheid en onderlinge verbinding. Dit konden we in het vorige periodiek al lezen. 'Broederschap, trouw en dienstbaarheid' is na al die jaren nog steeds de slogan, bij elke schutterij. Zeker kort na de oorlog is de saamhorigheid groot. Binnen deze gedachte wordt muziek gemaakt, geschoten, feestgevierd, vendel gezwaaid en worden concoursen afgelegd. In dit tweede deel beschrijven we een schutterij die haar militaire karakter al lang heeft verloren. Onze schutterij treedt toe tot de Gelderse federatie van Schuttersgilden waardoor zij een "schuttersgilde" werd. Maar, kan onze schutterij deze traditie nog in ere houden? Dat vragen we ons aan het eind van dit verhaal af. Rest mij u veel kijk- en leesplezier toe te wensen.

1945 Koning J. Vos

Op 30 maart 1945 worden door de Duitsers om Lichtenvoorde zware stukken luchtafweergeschut opgesteld. Als een lopend vuurtje ging het toen nieuws door het dorp dat Aalten al bevrijd was. Vele Lichtenvoordenaren brengen die nacht in de kelder door, uit angst voor zware gevechten. Wanneer men op zaterdagmorgen 31 maart uit de schuilplaatsen tevoorschijn komt, blijkt alles wat Duits is gedurende nacht in stilte vertrokken te zijn. Om negen uur 's ochtends trekt het Engelse Tweede leger via de Aaltenseweg Lichtenvoorde binnen. Op de Driehoek worden de bevrijders reeds verwelkomd met de Nederlandse driekleur. Mensen dansen door de straten. Tijd voor een groot feest, tijd voor een goede kermis.

Op 24 juni 1945 hield de schutterij de eerste vergadering na de oorlog onder leiding van de nieuwe voorzitter H.H.B. Gootink, die naast zich in het bestuur had zitten penningmeester M. Paashuis, B. Pillen J. Hartjes, B. Vos en secretaris J.W. Heinen. Deze laatste schreef in het notulenboek het volgende: 'De ledenlijst was eerst ondergedoken maar later verbrand omdat de vereniging door de Duitsers was verboden. Bij het punt bestuursverkiezing werden de overleden bestuursleden B. Siebelder †21-10-1938 en H. Wekking †7-1-1943 met één minuut stilte herdacht. De jaarlijkse contributie werd verhoogd van fl. 1,50 naar fl. 2,50. Voor het kermiscomité en de schutterij was het geen gemakkelijke taak om met de bescheiden

middelen die er waren een ouderwetse kermis te organiseren, dit terwijl de meeste artikelen ook nog op de bon waren. Toch wist het comité nog een behoorlijke kermis neer te zetten, één die de geschiedenis in zou gaan als een alcoholvrije kermis. Bier was er mondjesmaat en het jenevertje liet helemaal verstek gaan. Melk was de hoofd-drink tijdens deze kermis na de oorlog. Die was afkomstig uit de zuivelfabriek, waar directeur H.E. Kots de leiding had. Op zondag 16 september verzamelden om 4 uur zich een groot aantal schutters om de vogel naar het feestterrein¹ te brengen en hem aldaar op de schacht te plaatsen. Op maandagmorgen vertrok de schutterij onder leiding van de nieuwe kapitein G.J. Klein Gunnewiek te paard vanaf het schuttershuis naar het feestterrein met aan zijn zijde voor het eerst sinds 1930 weer een 1ste luitenant, Fr. Harbers, en een 2de luitenant, W. van Ooijen. Een ongekend groot aantal schutters had zich opgegeven om tot koning gekroond te worden. Omstreeks 10 uur loste waarnemend burgemeester E.A. Daalderop het eerste schot, waarna de juryleden en de politie aan de beurt waren. Door loting was groep 5 het eerste aan de beurt om te schieten, daarna groep 1, 2, 3 en 4. De heer Weisman schoot de hals naar beneden, de heren W. Harbers en H. Hubers ieder een vleugel en aan de heer J. Goossens viel de staart ten prooi. Het koningsschot werd gelost door de heer Jan Vos, die mejuffrouw Ali Schuurmans tot koningin

¹ Ondanks de onenigheid tussen H.B.Th Sterenborg en de gemeente was het feestterrein toch weer aan de Dijkstraat.

koos. De heer J. Schuurman werd ceremoniemeester en de heer G. ter Haar werd adjudant, die op hun beurt de dames Do van Elck en Riek Schuurink tot hofdames kozen. Daarna trok het gezelschap naar het gemeentehuis voor het defilé.

Het Kermiscomité met koningspaar en hofhouding op het bordes van het gemeentehuis v.l.n.r.: J. Manschot, H. Leuven, J. Rademaker, onbekende, G. Paaschens, waarnemend burgemeester E.A. Daalderop, R. Schuurink, G. ter Haar, koningin A. Schuurmans, koning J. Vos, H. Hulshof (Herwalt), Do van Elck en J. Schuurmans. Via de trap gaan we naar beneden en zien we: J. van Ooijen, A. Vos, J. Sterenborg, B. Doppen en H. Post. Diacollectie gemeente Lichtenvoorde.

1946 Koning B. Elferink

In 1946 werd mr. F.J. Waals aangesteld als nieuwe burgemeester van Lichtenvoorde. Hij werd daarvoor ook de nieuwe beschermheer van de schutterij. Nieuw was de aanstelling van een beschermvrouwe in de persoon van mevrouw J.A.M. Waals-van Eijk. Ook de kapitein was nieuw, dit was August Pothof. De functie van 2de luitenant kwam te vervallen. Wel werd er een nieuwe 1ste luitenant aangesteld in de persoon van J. ten Holder. In 1946 heeft de vereniging 182 betalende leden. Vanwege de viering van het 1000-jarig bestaan van Lichtenvoorde werd de kermis, en daarmee ook het vogelschieten, met een maand vervroegd. Het eerste schot werd door burgemeester Waals gelost. Ook mevrouw Waals deed een poging en zij wist de vogel ook flink te raken. De heer B. te Brake wist de hals te raken en de vleugels kwamen voor rekening van H.H.J. Hulshof en A. Klein Niënhuis. De staart werd door H. Weijkamp getroffen. Na ruim 400 schoten loste scherpshutter Bernard Elferink het koningsschot. Zijne Majesteit koos tot koningin mejuffrouw Dinie te Brake. In de hofhouding namen plaats G. Weijers

als ceremoniemeester en B. Heutinck als adjudant. De hofdames waren mejuffrouw Nelly te Brake en mejuffrouw Dinie Kruij, die de plaats innam van mejuffrouw A. Kruij die afwezig was. Op de Markt vond de inhuldiging plaats van het koningspaar met de vendelhudle.

Zittend v.l.n.r.: A. Manschot, H. Hulshof (Herwalt), mevrouw Waals-van Eijk, burgemeester F.J. Waals, dan erelid van het kermiscomité A.J. van de Laar, Theo Sterenborg en Wevers. Staande v.l.n.r.: de heer en mevrouw Te Brake, de heer en mevrouw Elferink, 1ste luitenant J. ten Holder en heraut B. Leemreize. Dan zien we Nelly te Brake en G. Weijers (hofhouding). Tussen hen in staat heraut J. Leemreize, dan kapitein A. Pothof en bestuurslid Jan Hartjes, vervolgens het koningspaar B. Elferink en D. te Brake, daarachter staat M. Paashuis en dan Dinie Kruij en B. Heutinck. Diacollectie gemeente Lichtenvoorde

1947 Koning H.J. Holweg

Naast de ereleden J. Pillen, B. Steenkamp en H. Kots sr. worden in 1947 nog twee ereleden gehuldigd dit zijn **Johannes Hermanus (Jan) Olijslager** en oud-bestuurslid **Willem Sterenborg** (Gatjan) kruidenier van beroep. Jan Olijslager werd op 6 januari 1891 geboren als zoon van Johannes Hendrikus Olijslager en Hendrika Willemina Gastenveld. Hij begon net als zijn vader als borstelmaker maar werd jachtopziener en onbezoldigd rijksveldwachter. Zijn bijnaam was 'Vadersjas'. Hij trouwde op 7 februari 1920 met Johanna Maria Bongers. Hij stond bekend als een wat norske, stugge man. Zelf hield hij ook van de jacht. Men zag hem dan ook regelmatig met het geweer op de schouder naast zijn maat Jan van Lochem naar café Van Lochem fietsen. Door zijn baan van jachtopziener raakte hij al vroeg betrokken bij de schutterij waar hij de functie van voorlader bij het vogelschieten kreeg. Vanwege deze taak werd hij

in 1947 tot erelid der schutterij benoemd. In 1977 op 86-jarige leeftijd overleed de heer Olijslager. Om 10 uur begon het vogelschieten. Na ongeveer 70 schoten werd de hals van de vogel geraakt door W. Rozendahl. De rechtervleugel was voor Th. Knufing, de linkervleugel voor W. Sterenborg en de staart voor J.W. Heinen. Na 450 schoten trof met een wel geplaatst schot de heer H.J. Holweg (bakker uit de Broekboom) het zwaar verminkte vogeltje. In allerijl werd zijn gemalin van huis gehaald waarna de huldiging plaatst vond. Vervolgens ging het in optocht naar het gemeentehuis alwaar de vaandelhulde werd verricht. Door de kinderen van burgemeester Waals werden cadeaus uitgereikt. Treesje Waals gaf bloemen aan de koningin en Jos gaf een doos sigaren aan de koning².

Huldiging van het koningspaar op het feestterrein aan de Dijkstraat. Nog net te zien aan de linkerkant: J.W. Heinen, horlogemaker aan de Varsseveldseweg en secretaris van de schutterij, Jan Hartjes, bestuurslid, Herman Gootink uit de Nieuwe Maat, voorzitter, mevrouw M. Holweg-Rots en koning Herman Holweg, bakker uit de Broekboomstraat. Rechts van hem vendelier Bernard Rooks, dan mevrouw Waals-van Eijk en burgemeester F. J. Waals. Tussen hen in staat nog vendelier Bernard Krabben en in kapiteinsuniform A.A. Pothof.

Foto: collectie gemeente Lichtenvoorde archief

Tijdens de jaarvergadering van 1947 lieten de vendeliers door middel van een ingezonden brief weten niet verder te willen met de huidige vaandels. Deze waren naar hun mening in zo'n slechte staat dat hier niet veilig meer mee kon worden gewaaid. Door het bestuur en vendeliers werd haastig naar leveranciers gezocht. In het naoorlogse Nederland was het aanbod echter niet groot en wel duur. Zo werd besloten om de vaandels toch maar

weer te gebruiken. Het ledental bedroeg in 1947 182 betalende leden.

1948 Koning H. Weijkamp

In 1934 had Jan Willem Heinen (*11-9-1901-† 1966) zijn entree gemaakt in het bestuur van de schutterij. Twee jaar later werd de horlogemaker secretaris van de vereniging. In deze functie bleef hij tot 1948 actief. Hij werd in dat jaar opgevolgd door Th. Toebes. Voor het overige bleef het bestuur ongewijzigd.

Staatsiefoto van het koningspaar met jury en bestuursleden schutterij. Zittend v.l.n.r.: J.H. Weijenburg, Th.G.J. Sterenborg, een onbekende dame, vervolgens koningin E.H. Weikamp-Tieben en koning H. Weikamp, burgemeester F.J. Waals en fabrikant H.B.A. Hulshof (Herwalt). Dan zien we staande v.l.n.r.: pater Hildebertus Saes, Jan Hartjes, bestuurslid, J.H.W. Wevers, vendelier Jan Papenborg, G.C. Paasschens en Jan de Graaf, vervolgens A. Engelbarts, Hendrik J.B. Leuven (kermiscomité), A.C.H. de Nooijer (huisarts) en Herman Gootink. Dan nog vendelier B. Rooks, H.M.A. Gilsing (modezaak) en kapitein August Pothof, naast hem Frans Harbers, A.B. Overbeek, J.H. Olijslager, erelid, Willem Sterenborg (Gatjan kruidenier) en tot slot bestuurslid Martinus Paashuis (aannemer).

Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St. Switbertus.

Vanuit de Algemene feestvereniging kreeg de schutterij een extra bijdrage van fl. 100,- voor de aanschaf van nieuwe petten. De Schutterij Lichtenvoorde, zoals zij officieel genoemd werd, trad toe tot de Gelderse Federatie van Schuttersgilden en werd dus een schuttersgilde. Dit was ook de reden dat naast een beschermheer en -vrouwe ook een geestelijk adviseur werd aangesteld in de persoon van pastoor B. Teunissen.

² Koningsboek St Switbertus 1947

Het vogelschieten verliep in 1948 als volgt: de rechtervleugel werd getroffen door vendelier B. Rooks, de linkervleugel door Gert Weijers. Bij het 243ste schot dat werd afgevuurd door H. Weijkamp kreeg de vogel wel zo'n klap te verwerken dat hij het niet langer vol kon houden en naar beneden tuimelde. H. Weijkamp verkoos zijn vrouw E.H. Weijkamp-Tieben tot koningin. In de hofhouding namen plaats als adjudant A. Engelbarts, ceremoniemeester C. van de Linden en de hofdames W. Engelbarts-Olijslager en W. van de Linden-Roelofsen. Het aantal leden was met 40 afgenomen. Dit werd deels veroorzaakt door militaire verplichtingen in Nederlands-Indië.

1949 Koning A. Stortelder

De schutterij Lichtenvoorde kreeg een andere naam: Schuttersgilde St.-Switbertus. Deze naam werd aangenomen op advies van geestelijk adviseur pastoor B. Teunissen. Er werd een 'trommelkorps' opgericht die de kopgroep kwam versterken. Deze trommelaars stonden onder leiding van Frans Holweg. In de beginjaren droeg het korps een geheel wit tenue en een wit hoofddekseel. Door het schuttershuis Pillen 't Zwaantje werd een standaardvaandel geschonken.

We zien op de voorgrond v.l.n.r.: erelid Jan Olijslager ('Vadersjas') met achter hem vendelier Jan Papenborg, dan bakker Holweg en koningin mej. Liny ter Horst en koning A. Stortelder. Vervolgens het echtpaar Waals en kapitein Herman Gootink.
Foto: collectie Peter Elferink schuttersgilde St.-Switbertus

De functie van 1ste luitenant werd afgeschaft en er werd een nieuwe kapitein gekozen in de persoon van Herman Gootink, die terugtrad als voorzitter. Aan het bestuur werden de volgende personen toegevoegd: J.A. Bosch als voorzitter, J. Elferink als

penningmeester, H. van Dillen, B. Hoenderboom en H. Holweg. De optocht werd zondagmiddag begonnen met het Babberichse schuttersgilde, 'Sint Jan' dat uitgenodigd was om de stoet nog wat op te vrolijken. Met hun knallende 'kattekoppen' zette de fleurige stoet zich in beweging. Vergezeld van narren en bielemannen trok dit modelgilde naar het feestterrein. Op maandagmorgen volgde het vogelschieten. Nadat H. van Dillen de hals naar beneden gehaald had, werd de linkervleugel geveld door erelid Jan Olijslager, de rechtervleugel was voor J. Overbeek. A. Stortelder was de gelukkige om het koningsschot te lossen, waarna hij mejuffrouw Liny ter Horst tot koningin koos.

Het trommelkorps met voorop de vaandrig met het nieuwe standaardvaandel kapitein Herman Gootink inspecteert de kopgroep voor vertrek van het corso.
Foto: collectie ECAL Achterhoek en Liemers

1950 Koning Th. J. Elferink

Het optreden van het Sint Jan schuttersgilde in 1949 was een stimulans om de voorgenomen hervormingen met kracht door te zetten. Het bestuur van St.-Switbertus was vastberaden om de gebruiken en tradities van het schuttersgilde door te voeren in de eigen vereniging. Het net opgerichte trommelkorps met blazers kreeg een muziekinstruitor in de persoon van de heer Tillman³. De vendeliers kregen een eigen oefenruimte in het pakhuis van Th. Manschot. Ook werden Joop Kruip en Theo Rack als bielemannen aangesteld. Zij moesten de weg vrij maken voor het schuttersgilde. Erelid W. Sterenborg (Gatjan) kwam te overlijden. Op 2 juli werd onder leiding van geestelijk adviseur pastoor Teunissen de eerste patroonsdag gehouden. Voor de 25ste keer blies Cornelis van Wijngaarden op kermismaandagmorgen de reveille.

³ Koningsboek st. Switbertus 1950

Op kermis maandag werd Th.J. Elferink tot koning gekroond. Hij koos mejuffrouw D. Klein Gunnewiek tot zijn gemalin.

De foto van het koningspaar werd ditmaal niet bij het schuttershuis - dat werd verbouwd - maar in de tuin van de directeurswoning bij de zuivelfabriek genomen. Op de voorgrond zitten de beide bielemannen, links Joop Kruij en rechts Theo Rack. Zittend op de stoelen v.l.n.r.: voorzitter J. A. Bosch, bedrijfsleider bij Herwalt, pastoor B. Teunissen, koningin D. Klein Gunnewiek, koning Theo Elferink van de Varfmölle in de Korte Rapenburgsestraat, beschermvrouwe J.A.M. Waals-van Eijk, beschermheer F.J. Waals. Staande v.l.n.r.: kapitein Herman Gootink, daarachter Jan Olijslager, erelid en voorlander van het gilde, bestuursleden Jan Hartjes en Herman Holweg, dan mevrouw Huinink en de heer Gunnewiek, (hofhouding). Met trombone en cilinderhoed Cornelis van Wijngaarden, 25 jaar reveille blazer. Dan zien we Rina Elferink-de Groen en Gert Elferink uit de Middachtenstraat, Martinus Paashuis, Theo Toebes en Jan Elferink, directeur Boerenleenbank Bredevoort (allen bestuursleden). Foto: collectie gemeentearchief Lichtenvoorde

Pillen 't Zwaantje: Foto: collectie G.J.A. Eppingbroek

Op 2 september was de aanbesteding voor de verbouwing van Pillen 't Zwaantje (schuttershuis).

Architect was J. Vervoort uit Doesburg. Onder de aannemers waren bekende namen zoals Breukers, Gebroeders Hubers, Gebroeders van Ooyen en J. A. Tenten. Uiteindelijk ging het timmer- en metselwerk

naar J.B. Wopereis uit Zieuwent die met fl. 32.400,- de op één na goedkoopste inschrijving had. Het loodgieterswerk werd vergeven aan firma H. Th. Rack die het mocht maken voor fl. 3.420,-. De elektrische installatie werd voor fl. 1.248,- gemaakt door J. J. Meulenbeek uit Lichtenvoorde. De post glas, verf en behang zou in een later stadium worden gekozen.

Cornelis van Wijngaarden met zijn onafscheidelijke trombone. Foto: collectie auteur

1951 Koning B. Krabben

Er werd door het schuttersgilde op 25 april 1951 voor het eerst mee gedaan aan een schuttersconcours. In Ulft werd kapitein H.H.B. Gootink tot beste commandant gekozen. De vereniging telde 109 betalende leden. Het vogelschieten kende dit jaar voor de tweede maal Bernard Krabben als koning. Hij trof de romp van het gevogelte. De vendelier van het gilde koos zijn vrouw Johanna Wilhelmina Kok tot zijn koningin. De kop van de vogel ging al na enkele schoten naar beneden, met een welgemikt schoot werd hij getroffen door oud-

koning Herman Holweg. In de tweede ronde was het Jan Manschot, bestuurslid van het kermiscomité, die de linkervleugel raakte. De rechtere vleugel was voor bestuurslid B. Hoenderboom en de staart tenslotte voor W. Fiering.

V.l.n.r. Agnes Hogenkamp, Toos Hogenkamp, bij moeder op de arm Marieke Kruij, Trees Kruij-Doppen, vrouw van bieleman Joop Kruij. Foto: collectie Vereniging voor oudheidkunde Lichtenvoorde

Per landauer naar het gemeentehuis v.l.n.r.: F.J. Waals, J.A.M. Waals-van Eijk, koning-vendelier Bernard Krabben en Johanna Wilhelmina Kok

1952 Koning H. Hoenderboom

Een kleine wijziging in het bestuur, zo emigreerde Jan Hartjes naar Canada en stopte ook H. van Dillen. Voor eerstgenoemde kwam Th. Stapel in de

plaats, zodat het voltallige bestuur uit tien personen bestond. Er werd naast een muzikinstruëtor ook een tambour-maître aangesteld in de persoon van G. Weijers. Hij moest leidinggeven aan het trommelorkest tijdens de optochten.

Het koningspaar, in het rijtuig we zien v.l.n.r.: koningin R. Moorkamp en koning H. Hoenderboom F.J. Waals, mevrouw Waals-van Eijk. Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St. Switbertus

Hendrik Post was voorzitter geworden van het kermiscomité en hij brak met vele tradities. Zo werd het corso voor het eerst gehouden op de zondagmiddag na de voetbalwedstrijd. Het wegbrengen van de vogel gebeurde nu tegelijk met het corso. Nadat de vogel op de schacht was geplaatst, werden de wagens gejureerd op het feestterrein. Maandagmorgen, voor het vertrek van het schuttersgilde naar het feestterrein, werden in het schuttershuis de prijzen van het corso bekend gemaakt. Om half negen begon de afmars naar de Dijkstraat, waar het vogelschieten plaats vond.

De hals was goed voor fl. 5,- en werd getroffen door Fr. Elferink. De linkervleugel werd getroffen door B. Klein Gunnewiek, die daar fl. 2,50 voor kreeg, en het beestje werd vleugellam geschoten door H. Wekking. De romp en de staart waren voor rekening van koning H. Hoenderboom die daarmee fl. 55,- verdiende. Hij koos tot zijn koningin R. Moorkamp, die uit haar familie het merendeel van de hofhouding koos.

1953 Koning A. van Dillen

Op 11 april werd door het trommelcorps een serenade gehouden bij het huwelijksfeest van Gert Weijers de tambour-maître van het corps. Een **tambour-maître** of **tamboer-majoor** is de persoon die voor de fanfare of harmonie loopt, vaak nog voor de drumband. Hij heeft een mace, een grote stok met een bol aan het eind. Daarmee geeft

hij aan wat er dient te gebeuren. Dit kan betrekking hebben op de muziek of op de marsorde (exercitie). Omdat hij voorop loopt, en met zijn mace de aandacht trekt, is de tambour-maître doorgaans het aangezicht van het muziekkorps. Sommige maîtres gebruiken de mace ook voor de show en gooien hem dan meters hoog de lucht in.

De kopgroep van het schuttersgilde St.-Switbertus, allereerst de bielmannen Joop Kruip links en Theo Rack rechts. Daarachter de twee herauten te paard met een groep ringrijders. De foto is genomen aan de Vragenderweg ter hoogte van de algemene begraafplaats.

Op maandagmorgen werd om 06.00 uur in de ochtend begonnen met het reveille blazen. Om 8 uur vond de opstelling plaats van het bloemencorso nabij het schuttershuis Pillen 't Zwaantje. Vervolgens vond de prijsuitreiking plaats waarna de grote optocht begon richting het feestterrein. Daar begon het vogelschieten.

Het voltallige schuttersgilde voor het verbouwde schuttershuis.

Foto: collectie ECAL Doetinchem

Het duurde niet lang of de heer J. Elferink trof de kop van het gevogelte. Na ruim een uur schieten wist de heer A. van Dillen het beestje van zijn paal af te schieten. Hij koos mejuffrouw Van den Berg

tot koningin. Daarna ging het per rijtuig door de Rentenierstraat en de Rapenburgsestraat naar het gemeentehuis, waar de huldinging plaats vond. Het schuttersgilde bracht hier een vendel hulde.

1954 Waarnemend koning J. Elferink

Binnen het bestuur was een wisseling van de wacht. Th. Stapel nam afscheid en Frans Holkenborg werd aangesteld als nieuw lid van het bestuur. Het schuttersgilde nam voor het eerst deel aan een buitenlands optreden, bij de 'Spielmannszug Bocholt-Horssenhook'.

Jan Olijslager erelid en voor de vijftigste keer schutter tijdens het vogelschieten, met in zijn hand het geschenk van het schuttersgilde een kistje sigaren. Rond om hem heen de kopgroep zittend v.l.n.r.: Sjef Vrijdag, Hemmie Olijslager, Bennie Vrijdag, Jan Papenburg, een Wekking, Antoon Nijenhuis en een onbekende. Staande v.l.n.r.: B. Papenburg (vendelier), Joop Kruip (bieleman), Gootink, Eijpe, een onbekende, Jan Olijslager, vervolgens Frans Wolterink, Jan Overmeen met trompet, Hemmie Ikinck, Bernard Krabben, (vendelier), Harry Wolterink en bieleman Theo Rack.

Tijdens de optocht zondag deed voor het eerst het volledige tamboer- en pijpercorps van St.-Switbertus mee, onder leiding van tambour-maître Gert Weijers. Beide bielemannen Kruip en Rack hadden hun bijlen zo aangepast dat ze er voor het eerst rotjes in konden afstekken. Het vogelschieten verliep enigszins anders dan andere jaren. Het eerste schot werd gelost door pastoor B. Teunissen, daarna volgde F.J. Waals. De heer J. Sterenborg nam de hals voor zijn rekening terwijl J. Penterman een vleugel raakte. Het lukte Th. J. Elferink, die in 1950 ook al koning was, het koningschot te lossen, waarop de vogel naar beneden viel. Echter, door omstandigheden kon hij de koningstitel niet aanvaarden en werd als waar-

nemend koning J. Elferink aangewezen. Hij verkoos mejuffrouw M. Wekking tot zijn koningin. Op het bordes werd het koningspaar gehuldigd. Ook J. Olijslager, die 50 jaar schutter was van het gilde, werd gehuldigd. De voormalige voorlader van de schutterij deed in 1904 voor het eerst mee aan het vogelschieten. Als geschenk kreeg hij kistje sigaren.

1955 Koning A. van Dillen

Op maandagmorgen werden de oud-koning en kapitein van het schuttersgilde van huis gehaald evenals de geestelijk adviseur en de beschermheer. De grote stoet van landauers met voorop drie herauten te paard, vendeliers en het tamboer- pijperkorps trok vervolgens naar het feestterrein. Hier kwamen de schutters in actie, 150 in totaal. De houten vogel van vogelmaker Jan Wichman, die hoog op de paal troonde, bleek echter een taai beestje. Iedere keer steeg een luid applaus op uit de rij belangstellenden als één der ledematen werd afgeschoten. De romp van het vogeltje hield echter lang stand. Nadat de vleugels er door J. te Brake en oud-koning Herman Holweg waren afgeschoten, was de hals voor rekening van J. Overbeek. Omstreeks 12 uur wist oud-koning A. van Dillen uiteindelijk het beestje te verschalken. Aangezien hij dit voor de tweede keer deed, werd hij tot keizer gekroond. Met een groot gejuich koos hij tot koningin mejuffrouw R. Venderbosch. Hierna ging het naar het gemeentehuis voor de huldiging. Daar werd ook Bernard Krabben in het zonnetje gezet ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als vendelier van het schuttersgilde.

1956 De roof van de kermisvogel⁴ en op 23 juni 1957 koning B. Eekelder

Zoals in Grolle wel vaker gebruikelijk is, wordt ook op 3 september 1956 na het werk aan het eind van de middag nog even nagepraat door een aantal mensen. Onder het genot van een glaasje worden aan de stamtafel in de bar van hotel Kock aan de Lichtenvoordseweg de laatste nieuwtjes uitgewisseld. Een aantal echte Grolsen zit bij elkaar: Teetje Nales, Theo te Vogt, Frans Rouwhorst, Tone Nienhuis, Willem Rouwmaat, Jan Geerdink en Jan Kock. Op een gegeven moment komt de Lichtenvoordse kermis ter sprake en een van hen weet te vertellen dat het traditionele vogelschieten die dag

wegens het slechte weer geen doorgang heeft gevonden. Naar aanleiding daarvan brengt Theo Nales het volgende idee op tafel. 'As' wi-j den vogel noo 'ns ophaalt en noa Grolle brengt, dan geet ut vogelscheten morgen ok neet deur'. Dat moet schoenmaker Willem Rouwmaat nog meemaken. 'As dat lukt dan krieg jullie van mi-j een flesse jenever' en direct daarop stelt Jan Kock een bak bier ter beschikking. Na enig overleg en een goeie borrel zijn de plannen gesmeed en vier heren besluiten naar Lichtenvoorde te gaan. Teetje Nales gaat naar huis om zijn vrachtwagen op te halen, en hij vertrekt met Theo te Vogt (bijnaam: 'Koorman'), Frans Rouwhorst ('Bieteman'), en 'Grolsen Tone' Nienhuis. De laatste heeft z'n unieke bijnaam te danken aan het feit dat hij in Beltrum als knecht werkte bij bakker Ribbers die nog een Tone in dienst had.

Wanneer het gezelschap in de schemer is gearriveerd, blijken er nog aardig wat feestvierende Lichtenvoordenaren op de been te zijn, daar het dansen van die middag net is afgelopen. Rond het terrein van het vogelschieten komen telkens weer feestvierders opdagen. Nadat men enig geduld heeft betracht, blijkt er nog een probleem te zijn: er zit een ketting om de vogel en aan gereedschap is niet gedacht. Hierop wordt smid Jan Geerdink opgebeld om wat gereedschap uit Grolle mee te nemen. Met de fiets brengt Geerdink vervolgens een ijzerzaag en een koevoet naar Lichtenvoorde. Rond half elf die avond kunnen de mannen de mast met de vogel strijken. Het dier wordt er in z'n geheel afgezaagd, waarna een flesje bier van een bekend merk aan de mast wordt gehangen. Maar waar nu met die vogel heen? Er zijn immers nog veel feestvierders op straat, en zo'n houten gevaarte stop je niet zomaar onder je jas. Een van de manen komt op het heldere idee om de vogel onder de draaimolen te leggen en hem in de nacht dan maar weer op te halen. Zo gezegd zo gedaan: de vogel wordt onder de draaimolen gelegd.

Daarna gaan de heren terug naar Groenlo. Rond 5 uur in de morgen wordt weer koers gezet richting Lichtenvoorde, waar geen kip meer op straat is. Blijkbaar is het nog niemand opgevallen dat de vogel van zijn troon is en de klus kan dus zeer snel geklaard worden. Triomfantelijk gaat het richting de stad, waar eerst bij Jan Kock in de keuken een biertje wordt gedronken. Wat nu te doen? Besloten

⁴Het Originele verhaal uit het boek Pas op de Buren over de rivaliteit tussen Lichtenvoorde en Groenlo geschreven 1999 door Edwin Grothe en Benno van Lochem. Samengesteld uit

de verhalen van de toenmalige rovers en krantenartikelen uit de ELNA

wordt om de vogel op een bezemsteel aan het bordes van het stadhuis te bevestigen.

Om een uur of 7 uur 's morgens komt een aantal Lichtenvoordenaren, onder wie Herman Gootink en Bennie Stottelaar, zich melden bij Jan Kock. Ze zijn ervan overtuigd dat de vogel bij hem moet zijn. Juist op dat moment komt ook een Grollenaar binnenlopen met de melding dat de vogel van Lichtenvoorde op het gemeentehuis staat.

De rovers van de kermisvogel, vl.n.r.: Teetje Nales, Toon Nieuwenhuis, Frans Rouwhorst en gehurkt Theo te Vogt. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

De Lichtenvoordenaren willen de vogel ophalen, maar dan wordt besloten dat er toch een feestje en een officieel tintje aan moet zitten. Zodoende gaan de heren uit Lichtenvoorde weer huiswaarts om te wachten op wat er gebeuren gaat en om zelf het een en ander te regelen met de schutterij, muziek en bielemannen. Diezelfde ochtend gaat Wim Rouwmaat al zeer vroeg uit de veren om te kijken of hij de fles jenever kan weggeven. In alle vroegte over de Markt fietsend ziet hij de vogel op het bordes prijken. Thuis gekomen zegt hij voldaan tegen zijn vrouw 'hee steet op het bordes', en Annie, van geboorte Lichtenvoordse, vindt dat geweldig. Overigens moeten haar broers niets van Grolle hebben, dus er is weer wat te bepraten voor de komende familievisites. Rond 8 uur wordt de vogel waargenomen door enkele ambtenaren. Loco-burgemeester Th. Groot Kormelink laat bode A. H. Franken de vogel opsluiten. Om de hals van de

vogel hangt een kaartje met de in blauw geschreven tekst 'Groeten uit Lichtenvoorde'. In Groenlo gaat het als een lopend vuurtje rond dat de kermisvogel van Lichtenvoorde zich binnen de veste bevindt.

In alle vroegte is de kermisvogel op het bordes van het Grolse stadhuis geplaatst. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Burgemeester van Nispen tot Pannerden legt de laatste hand aan het mooi maken van de Lichtenvoordse kermisvogel. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

De stemming is bij iedereen opperbest omdat Lichtenvoorde een mooie poets is gebakken. Men begint zich langzamerhand ook voor te bereiden op de komst van een delegatie uit die plaats. De vogel ziet er nogal armetierig uit en onder het toezien oog van burgemeester Van Nispen tot Pannerden, die een paar uur lang vergeet dat hij vakantie heeft, wordt door W. Weenink het beestje weer met anjelieren opgetuigd. Hij maakt er een vogel van die gezien mag worden: met een vuurrode kam, sierlijke staart en fleurige vleugels. Rond de klok van elfen concludeert de burgemeester dat de vogel een paar uur Grolse lucht zichtbaar goed hebben gedaan. En zo wordt het dier in triomf op een gasbuis weer voor het

gemeentehuis geplaatst. Een creatieve Grollenaar heeft intussen voor een groter bord gezorgd, waarop staat: 'Deze haan zal in Groenlo geen victorie kraaien'. Dit bord is geschilderd door Wim Konings, schilder en brandweercommandant. Zo staat de vogel nog enkele uren sierlijk bij het stadhuis, wachtend op zijn bazen van het naburige dorp. Burgemeester van Nispen tot Pannerden heeft inmiddels zijn ambtgenoot gebeld en hem op de hoogte gebracht van de stunt. Tevens vraagt hij om de volgende boodschap aan de belanghebbende door te geven: 'Alle poorten zijn gesloten, de grachten worden bewaakt, laat ze hem maar komen halen'. Burgemeester Waals neemt het sportief op en belooft de Lichtenvoordse schutters op de hoogte te zullen brengen. Diezelfde middag rond 14.30 uur komen ze in optocht over de Lichtenvoordseweg met schutterij en bielemannen en een ouderwetse tram Grolle binnenmarcheren. Met trommelgeroffel, hoorngeschal en geknal van donderbussen. In Grolle moet men even denken aan de belegering van Frederik Hendrik.

De Lichtenvoordse stoet arriveert op de markt in Groenlo om de kermisvogel weer op te halen. In korte tijd hebben de keienschlappers een behoorlijke optocht op de been weten te brengen. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Triomfantelijk neemt de delegatie uit Lichtenvoorde de vogel weer in ontvangst. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

De delegatie uit Lichtenvoorde wordt op het gemeentehuis officieel ontvangen, waarna de plechtige overdracht plaatsvindt onder grote publieke belangstelling met een grinnikend Grolle. Een tijdje later gaan de Lichtenvoordenaren huiswaarts, maar niet nadat eerst een aantal Grolse sapjes genuttigd te hebben. De rovers zijn in Groenlo gebleven om op uitnodiging van de brouwerij een aantal biertjes te drinken. Uiteraard wordt met genoeg teruggekeken op de geweldige grap, die trouwens een jaar later een geweldig gevolg zou krijgen.

Een citaat uit de Elna van 5 september 1956:

'Door het slechte weer op kermismaandag werd het koningschieten een dag uitgesteld. De gemoderen kwamen pas goed op gang toen bleek dat op dinsdagmorgen de vogel was gevlogen. Slot en grendel van de mast waren geforceerd en van de vogel geen spoor. Het schuttersgilde bleek het beestje niet tijdig opgehokt te hebben, waardoor het zich blijkbaar gekrenkt voelde, de wiken uitsloeg en zich op de zuidwestelijke wind liet meedrijven. Om kort te gaan, de vogel stond dinsdagmorgen op het bordes van Groenlos gemeentehuis, met een kaartje om zijn hals waarop stond: Groeten uit Lichtenvoorde.

In Groenlo werd hij opnieuw in de veren gestoken, droog opgehokt en gevoerd (als we de Grolse zegslieden mogen geloven). Toen dit alles geschied was heeft de Grolse burgervader die er zijn vakantie voor enige uren voor onderbrak, burgemeester F.J. Waals opgebeld en hem op de hoogte gesteld van de verblijfplaats van de niet erg hokvaste vogel. Op hoog niveau is toen onderhandeld, wat tot resultaat had dat de mannen van St. Switbertus hun vogel tussen twaalf en twee uur terug konden halen, als ze de moed hadden. Maar de grachten worden bewaakt en de poorten zijn gesloten, aldus de boodschap. De schutters charterden het miniatuurtreintje (de tram), de Bromboys stegen op hun stalen rossen (een groep jongeren die tijdens de kermis altijd een wedstrijd organiseerde met ringrijden op brommers) en zo toog het uitgebreid gezelschap naar de veste, waar intussen per omroeper de komst van de heroveraars werd bekendgemaakt. Het bevrijdingsleger werd op gulle en joviale wijze door Groenlos burgervader jhr.mr. E.M. van Nispen tot Pannerden en locoburgemeester Th. Groot Kormelink ontvangen op het gemeentehuis, waar onder tromgeroffel en hoorngeschal werd binnentrokken. "Uw vogel verkoos de

vrijheid omdat hij niet neergeschoten werd”, aldus de burgemeester van Groenlo. “Ontluisterd en slecht in de veren is hij hier gekomen. De Grolse lucht heeft hem echter goed gedaan, hij ziet er nu weer patent uit.” Dit laatste was zichtbaar feit want keurig in de anjers en met een rode kam stond hij te pronken. De heer J. Bosch, voorzitter van de schutterij, kon de situatie wel verklaren: “Er loopt altijd een buitenbeentje bij, en mogelijk had de vogel te diep in zijn glaasje gekoken voor hij zijn hoge standplaats innam, maar wij Lichtenvoordenaren houden er ons hoofd bij.” Verder sprak deze waarderende woorden over de gezonde rivaliteit en gepaste na-ijver welke uit het gebeuren sprak. Tenslotte werd de herovering gevierd met enige pinten Grolsch bier. Waarna op de markt in Groenlo het vendel voor het edelachtbaar gezelschap geslagen werd ten aanschouwe van enkele honderden toeschouwers. Omstreeks half drie toog het gezelschap weer naar Lichtenvoorde, de vogel onder strenge bewaking van de bielemannen.’

Het treintje met daarin de schutterij keert terug op de markt in Lichtenvoorde en onder strenge bewaking van de bielemannen gaat het gevogelte naar het gemeentehuis. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Het verhaal krijgt nog een staartje, want het koningsschieten zou worden verplaatst naar oktober van dat jaar. Het is onduidelijk waarom. Wel vinden we in de Elna van 31 mei 1957 een bericht dat het schuttersgilde heeft besloten de tweede kermisdag van het jaar 1956 te houden op 23 juni 1957. Daarbij zal de volledige raad van Groenlo worden uitgenodigd. Een citaat uit de Elna van 26 juni 1957: ‘Begunstigd door prachtig weer werd verleden zondag het koningsschieten van 1956 gehouden. Om half twee werd de officiële ontvangst verwacht van de burgemeester en wethouders van

Groenlo. Een ongewoon gebeuren op schuttersdag, maar dit was de nasleep van de vogelroof en de herovering op kermisdinsdag, opdat deze haan in Groenlo geen victorie zou blazen.’

Het gilde werd toen in Groenlo op buitengewone wijze ontvangen. De prettige ervaringen zijn nog lang daarna onderwerp van gesprek geweest.

Enkele hoofdrolspelers bij het gemeentehuis in Lichtenvoorde v.l.n.r. bieleman Theo Rack, kapitein Herman Gootink, bieleman Joop Kruip, mevrouw Waals-van Eijk en burgemeester Waals, voorzitter J.A. Bosch en met sigaar erelid Jan Olijslager. Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St. Switbertus

Toch liep alles een beetje anders dan verwacht werd. De Grollenaren voelden zich blijkbaar niet erg op hun gemak. Via de Boschlaan en Zieuwentseweg, in twee groepjes, kwamen zij Lichtenvoorde binnengeslopen... We citeren uit het welkomstwoord van burgemeester Waals aan de raad van Groenlo:

‘Zoals zoveel in de wereld anders gaat dan men verwacht zo ging het ook nu weer. Men zou de officieel uitgenodigde heren uit Groenlo toch langs de normale invalsweg verwachten die in dit geval nog wel de schone naam Lievevelderweg draagt en associaties oproept met Lief. Maar om een of andere onnaspeurlijke reden liep de officiële intocht mis door gebruik te maken van omwegen. Maar het is een historisch feit dat de Lichtenvoordse kermisvogel van 1956 in de nacht van maandag op dinsdag verdween en ’s morgens in Groenlo op de stoeprand werd aangetroffen. Wij hebben hem echter teruggehaald en zijn toen op een hoogst aangename wijze ontvangen. En daarom gunnen wij Grolle vandaag de vogel.’

Het is zeer ongebruikelijk dat niet geboren of woonachtige personen deel personen deel mogen nemen aan het koningsschieten.

Burgemeester Van Nispen tot Pannerden en zijn Lichtenvoordse collega Waals met hun echtgenotes bij het vogelschieten, dat in juni 1957 in Lichtenvoorde gehouden werd. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Verder uit de Elna:

‘Na deze verwelkoming stelde de stoet zich op en trok langs de enorme menigte uitgelopen belangstellenden naar het feestterrein. Allereerst was de Grolse burgervader mr. jhr. Van Nispen tot Pannerden aan de beurt, die met zijn schot zes van de zeven ballonnen versnipperde, welke aan de vogel bevestigd waren (dit leverde hem tijdens de erewijn tafel ’s avonds nog stof voor een toespraak op). Het tweede schot werd door onze burgemeester afgevuurd. Daarmee sneuvelde de enige ballon die Grolle hem nog gelaten had. Vervolgens was het de beurt aan de Grolse raad en die van Lichtenvoorde’.

Na het 255ste schot werd Bennie Eekelder uit de Veldstraat de nieuwe koning. Hij koos Dinie Spekschoor als zijn koningin. De stoet trok in optocht naar het bordes van het gemeentehuis. Uw koningschap zal van korte duur zijn, vertelde de burgemeester, die wees op de aankomende kermis van 1957. Maar daarom vandaag niet minder geëest! Na een driewerf hoera kwamen twee Grolse schutters het bordes op en boden namens de rovers een boeket bloemen aan, hetgeen van een luid applaus vergezeld ging. In het schuttershuis werden daarna de prijzen uitgereikt en de erewijn geschonken. Daarbij nam burgemeester Van Nispen tot Pannerden op een gegeven moment het woord en wenste allereerst de nieuwe koning geluk. Daarbij tekende hij aan dat het wel gewoonte was dat een Grollenaar in Lichtenvoorde het woord voert, maar hij wilde toch even zeggen dat Lichtenvoorde de haan goed in de ijskast had bewaard, want het beestje was nog even taai gebleken als toen het in Grolle was komen aanvliegen.

Hij waardeerde het echter ten zeerste dat Groenlo de eer had gekregen om de eerste schoten te lossen, al was het dan dat het eerste schot (dat van hem zelf) in Grols gas was opgegaan. Doelend op de luide stem van zijn collega, waarmede deze het rumoer in de zaal overstemde, zei burgemeester Waals daarop dat het niet kwaad bedoeld was, maar dat hij niet zo hard kon schreeuwen als zijn voorgaande spreker. Maar de prettige sfeer waarin deze dag gevierd werd, was voor burgemeester Waals aanleiding om te verklaren dat dit voor herhaling vatbaar was.

Net voor het schieten begint, worden de ballonnen vastgemaakt aan de vogel. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Ook mevrouw van Nispen tot Pannerden wacht een schot. V.l.n.r.: voorlader Jan Olijslager, een onbekende met geweer, de burgemeestersvrouw van Groenlo en kapitein Herman Gootink die uitlegt hoe het moet. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

‘Soms leek het of de vogel iets treurde om de sensationele uren, die hij het vorig jaar in een pikdonkere nacht van de eerste op tweede kermis dag te Lichtenvoorde had meegemaakt’, zo verwoordde een journalist van de Geldersche Bode de gebeurtenissen in de editie van 28 juni 1957. Hij beschrijft hoe de Grollenaren via Zieuwent met een

drietel 'luke auto's een geslaagde invalspoging doen.

'Het college Lichtenvoordse B& W had reeds een opwachting gemaakt aan de Lievelderweg maar... er kwam niets opdagen. En toen de invalmanoeuvre was uitgelekt, toog men naar 't Zwaantje waar de Grolse raad met aan het hoofd burgemeester jhr. mr. E.M. van Nispen tot Pannerden zich reeds te goed deden aan een bakje thee. 'Het is een historisch feit, dat het vorig jaar de Lichtenvoordse vogel op de stoeprand van een Grols trottoir zat...' zo zei burgemeester mr. F.J. Waals. 'Wij hebben reeds geweten dat de Grolse raad een andere weg zou kiezen, daarom hebben wij de Bedelaarsdijk doen veranderen in Boschlaan.' En na dit vriendelijke intermezzo, waarbij een glaasje Grolsch speciaal werd gedronken omdat de directeur van N.V. Bierbrouwerij De Klok de heer J. de Groen de burgemeester van Lichtenvoorde te veel op de vingers keek, trok men in optocht naar het feestterrein. De vogel was inmiddels uit de brandkast opgediept. En van alle kanten goed bewapend - men kan nooit weten - werd het dier veilig op de stang geloodst en nam het schieten een aanvang. Zes grote ballonnen fladderden aan de vogel toen de Grolse burgemeester, een bescheiden persoon - vooral wanneer hij op Lichtenvoords gebied is - 5 van de 6 ballonnen voor zijn rekening nam. En de laatste ballon deed mr. Waals in stof opgaan. De raad van Groenlo volgde hierna en ook de raad van Lichtenvoorde beproefde de beste krachten. De schutters van Lichtenvoorde evenwel wisten na enkele rondes de vogel naar beneden te halen. Bennie Eekelder werd koning en koos Diny Spekschoor al koningin. De kroning had op het bordes van het gemeentehuis plaats, waarna in het Zwaantje de erewijn werd gedronken. De vier Grollenaren die de vogel hadden 'geroofd' boden 't koningspaar een boeket bloemen aan. Geestig was de speech van Grolles burgemeester en zo nu en dan werden de nodige steekjes onder water gegeven. Ook burgemeester Waals bleek hierin een meester. In de beste harmonie werd de heildronk uitgebracht op het koningspaar. Burgemeester Waals meende dat een dergelijke ontmoeting voor herhaling vatbaar was, terwijl Grolles burgemeester ruiterslijk bekende nooit meer een haan door zijn Grollenaren te zullen laten stelen. 'In Grol zijn we meer gesteld op hennen.' zei de burgemeester ondeugend., daarbij doelend op de Lichtenvoordse

schonen. De feestelijke sfeer groeide met de minuut en men kon bijna niet meer scheiden, zo'n vriendschap was er gesloten...'

Tot dusver het verslag, men mag raden uit welk stadje de verslaggever afkomstig was van dit laatste stuk. Van Lichtenvoordse kant is dat jaar het nodige beraamd om Groenlo terug te pakken. Zo wilde men onder meer een aantal klokken uit het nieuwe carillon halen, omdat de 'Grolsen' daar zo over op liepen op te scheppen. Het plan bleek echter te risicovol en de klokken te kostbaar. Daarna heeft men uiteraard nog met het idee rondgelopen om de kermisvogel van Groenlo in 1957 te roven. Die zou volgestopt worden met dynamiet, zodat het dier bij het eerste schot van de burgemeester uiteen zou spatten en Grolle van de kaart zou vagen. Maar dit ging de heren bij nader inzien te ver. Wel kreeg een ander plan gestalte....

Koning Bennie Eekelder met de rovers van de vogel uit 1956. Bennie Eekelder staat midden op de foto links van hem staat Toon Nieuwenhuis, rechts naast Bennie een onbekende dan Teetje Nales, man met bril onbekend, Theo te Vogt dan nog een onbekende en uiterst rechts Frans Rouwhorst. Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St.-Switbertus

1957 Koning F. Woltering De roof van het Grolse kanon

Aan het begin van 1957 was er een behoorlijke bestuurswissel, zo verlieten Th. Toebes, J. Elferink en B. Pillen de bestuurstaafel. Gelukkig werden de vacatures snel bezet. H.A. Nijenhuis werd secretaris en Th. Pillen penningmeester. De nieuwe bestuursleden waren J. Papenborg, H. Ikink, F. Holweg en H. Beuting. De laatste kwam in de plaats van het op 24-7-1957 overleden bestuurslid **Martinus (Tinus) Paashuis**. Paashuis was op 26 mei 1889 in Vught geboren. Deze goedlachse Brabander was in 1912 naar Lichtenvoorde gekomen om aan de St.-Bonifatiuskerk te bouwen. De aanemer van de kerk (Jansen van Vilsteren uit

Zwolle) zat blijkbaar te springen om mensen. Enkele voorwaarden waren dat je zelfstandig, van huis uit rooms-katholiek en vakbondslid moest zijn. Blijkbaar voldeed hij aan alle drie de criteria. Tinus, zoals hij ook wel werd genoemd, kreeg kennis aan Johanna Reinira Drieka Meijnen en op 28 april 1914 trouwden ze. Op de Lievelderweg nr. 88 bouwden zij hun woning en na de Eerste Wereldoorlog kwam het aannemersbedrijf van de grond. Vanaf zijn eerste dag in Lichtenvoorde leefde hij voor de schutterij. Als Brabander werd je daarmee groot gebracht. Zijn hoogtepunt was natuurlijk het koningschap van 1925, maar vooral daarna zat hij onafgebroken in het bestuur van het schuttersgilde.⁵ Al vlak na de gebeurtenissen met de roof van de Lichtenvoordse vogel werd in verschillende vergaderingen gedacht aan een tegenactie. Martinus Paashuis had al eens naar voren gebracht het kanon te stelen. Maar het daadwerkelijke plan om het kanon weg te halen werd pas vlak voor de Grolse kermis beraamd door zijn zoon Leo Paashuis, Joop Kruip en Jos Dusseldorp. Een paar weken voor de Grolse kermis fietsen Leo Paashuis en Joop Kruip naar Groenlo om daar polshoogte te nemen. Ze hebben bijzondere belangstelling voor het kanon. Ze constateren dat het niet vastzit en ze meten ook de breedte van het object. Met een goed onderbouwd verhaal kloppen ze niet veel later bij Theo Dusseldorp aan, die vindt dat ze maar beter naar Jos kunnen gaan. Die stemt met het plan in. Het is de bedoeling om het hele kanon achter op de vrachtwagen van Jos Dusseldorp te plaatsen, maar dat loopt iets anders.

In de nacht van 10 op 11 augustus 1957 werd rond 3 uur een begin gemaakt met de klus. Met behulp van een brug en een wisseltakel moest het gehele gevaarte op de vrachtwagen worden getakeld. De vrachtwagen werd onder aan de bult gereden, een ketting werd over de brug naar het kanon gebracht. Daar wordt het bevestigd en langzaam wordt het kanon op de wagen getakeld, tot net op de helft van de brug. Dan wil het kanon beslist niet verder. Wat men ook probeert, het blijft halverwege de brug steken. De mannen zijn er al een dik uur mee druk, als ze plotseling mensen horen praten. Het zijn mannen die gaan vissen. Het drietal realiseert zich dat, als ze niet in de gaten willen lopen, ze de klus nu snel moeten klaren. Ze besluiten de vrachtwagen naar voren te rijden, zodat de brug kan

wegklappen. De affuit ligt al op de wagen vast in de takel, dus er kan eigenlijk niets rampzaligs gebeuren. Dus rijdt de wagen weg en de brug klapt in elkaar. Zo stond het hele gevaarte klaar om te vertrekken met de affuit op de vrachtwagen en de wielen van het kanon op de straat. Bij het wegrijden blijkt het gevaarte een enorm lawaai te maken. Frits Huijskes, Grollenaar in hart en nieren, één van binnen de gracht die ook nog eens vlak bij de Kanonsbulte woont, heeft dit lawaai 's nachts gehoord, maar is niet wezen kijken. 's Morgens bij het ontwaken is hij wezen kijken, maar, zoals Joop Kruip dat in zijn eigen woorden zei: 'Te late'. Wat hij aantrof was een surrogaat kanonnetje, een regenpijp van het oudershuis van Leo Paashuis, op kruiwagenwielen geladen met een kei.

Niemand weet waar het kanon in Lichtenvoorde staat, behalve Jos Dusseldorp, Leo Paashuis en Joop Kruip. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Om zes uur 's morgens is het gezelschap binnen de Lichtenvoordse grenzen en doodop. Het kanon wordt bij de kwekerij van Joop Kruip aan de Lieveldeweg afgeladen, maar omdat de wielen van het kanon op de straat stonden, kon men niet met vrachtwagen achteruit rijden. Buurman Jan Bloemers, van beroep gemeentearbeider, die het drietal zag zwoegen, roept tegen de mannen: 'Wat maak i-j mi-j nou?' Waarop hij het antwoord kreeg: 'Stao neet te kieken, help ons leever en holt de mond der aoever'. Jos Dusseldorp is toen nog teruggereden om de sporen uit te wissen. De andere twee hebben het kanon onder het stro gepakt dat Kruips vakantiewerkers een week van tevoren van de zolder hadden gehaald. 's Morgens om zes uur waren de heren weer thuis. Joop Kruip had die morgen een afspraak met zijn buurman

⁵ Het wel bekende verhaal over 'de roof van het Grolse kanon' gepubliceerd in het boek 'Pas op de Buren' uit 1999. Echter met het verschil dat dit de versie is zoals Joop Kruip

en Leo Paashuis het verteld hebben tijdens het interview op 24-8-1997 voorafgaand aan het boek.

gemeentesecretaris Veldman om koffie te komen drinken. Veel zin heeft Kruip niet die morgen na zo'n doorwaakte nacht, maar hij gaat toch. Er wordt over alles en nog wat gepraat, tot Veldman opeens zegt: 'Zouden ze van het jaar nog iets met het kanon gaan doen?' 'Dat denk ik neet', zegt Kruip, die zich bijna in z'n koffie verslikt. Even later belt Antoon Kruip van de Koppelpaarden met de mededeling dat het kanon van Grolle is verdwenen. Een complete optocht blijkt even later op gang te komen, want de mensen willen met eigen ogen aanschouwen of het gerucht wel waar is. Ook Leo Paashuis loopt met de grote stoet nieuwsgierigen mee, als de brandstichter die zelf ook even naar de gevolgen van z'n daad gaat kijken. Voor verschillende Lichtenvoordenaren zal het later een van de mooiste fietsritjes van hun leven blijken te zijn, want het verhaal is waar. Grollenaren proberen in die dagen om bij verschillende schuren in Lichtenvoorde het kanon te vinden. Met een drinkbare beloning in het vooruitzicht, stappen ze in Groenlo op de bus naar Lichtenvoorde, waar de Grolse spionnen regelrecht het eerste beste café binnen gaan. Daar polsen ze enkele bekenden. Zo wordt kolenboer Roemaat getipt en wordt er ook gezocht bij Joop Kruip in de kwekerij, die de heren gewillig toe laat. Iedereen in Lichtenvoorde weet wel wat over het kanon. Wanneer de spionnen laat in de avond terug keren naar de veste is nog er weinig resultaat geboekt, maar zijn ze allemaal zo zat als een kanon. Als in Groenlo bekend wordt dat het kanon in Lichtenvoorde is, wordt een heel plan op touw gezet voor de herovering. Al gauw komt er een bericht van de burgemeester van Groenlo aan het adres van zijn collega in Lichtenvoorde: men wil duidelijkheid over waar het kanon is: of het in Lichtenvoordse handen is of dat het gestolen is door anderen. Burgemeester Waals weet helaas van niets. Hij schakelt de heer Bosch in, voorzitter van de schutterij. Die zou er wel meer van weten. Bosch meldt zich vervolgens bij Joop en zegt dat Groenlo niet hoeft te weten waar het kanon is, als het maar in goede staat verkeert. Kruip laat hem weten dat het kanon in goede handen is. En verklapt het doel van de drie heren: om het kanon mee te laten lopen in het jaarlijkse corso van Lichtenvoorde. Maar omdat het kermis was in Groenlo werd toch besloten hem in dat weekend terug te geven. Nu men in Groenlo het eindelijk wist, werd er een heel plan op touw gezet voor de herovering van het kanon.

Op zondagmorgen wordt het kanon naar buiten gereden. Voorafgegaan door het schuttersgilde St.-Switbertus wordt het kanon naar de Markt gereden. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Het verzet tegen de Grolse intocht.....

In Lichtenvoorde werd de bevolking door middel van een pamflet op de hoogte gebracht van de kaping van het kanon. Dit werd op zaterdag 17 augustus overal opgehangen. De tekst luidde:

Burgers van Lichtenvoorde

Onze spionnen in het kamp van Grol hebben ons zojuist doen weten, dat morgen (zondag) groot-scheepse troepenbewegingen verwacht kunnen worden in de richting Lichtenvoorde. Als wij goed zijn ingelicht, zullen deze troepenbewegingen een vreedzaam karakter hebben en zal het Grolse leger een losprijs komen aanbieden om weer in het bezit van het roemruchte kanon te geraken. Om op alles voorbereid te zijn, is evenwel op de Driehoek en wel op de toren der Hulshof-Herwalt fabrieken vérdragend zwaar geschut in stelling gebracht, dat ieder verzet in de kiem zal smoren, als op het laatste moment nog oorlogszuchtige elementen of colonnes actief zouden worden. Morgenmiddag half 2 worden de vijandelijke legerscharen in Lichtenvoorde verwacht. Fluiten zullen gillen, sirenen zullen loeien en de vijand zal versteld staan van de ongekende krachten van het oude Lichtenvoorde. De graaf van Lichtenvoorde roept eenieder op om 1 uur, maar in ieder geval uiterlijk half 2, morgenmiddag op de Markt aanwezig te zijn. In verband hiermee wordt verordonneerd dat in alle Lichtenvoordse gezinnen zondagmiddag om 12 uur de maaltijd wordt gebruikt en dat deze alle eer wordt aangedaan. Toont de Grolse troepen dat onze voedselvoorziening nog even perfect functioneert als altijd en dat de geruchten als zouden in Lichtenvoorde allen nog maar geraamten rondlopen uit de lucht zijn gegrepen.

DE GRAAF VAN LICHTENVOORDE.

17 AUGUSTUS 1957

Op zondagmorgen wordt het kanon bij de kwekerij van Joop op een platte wagen gezet, versierd en opgehaald onder begeleiding van de schutterij, waarna de stoet door Lichtenvoorde trekt en het kanon naar zijn eindbestemming op de Markt wordt gebracht.

Bij de entree van Lichtenvoorde wordt de stoet uit Groenlo gewaarschuwd door een spandoek dat hangt aan de fabrieksmuur van Hulshof Herwalt. Met als tekst 'Lichtenvoorde 1000 jaar stad geeft Grolle vies veur het gat'. Tevens staat erboven op de watertoren van de fabriek een nagemaakt kanon dat vervaardigd is door de firma Paashuis in opdracht van Hulshof. Vanaf de Lieveelderweg delen de drie kapers al plaagstoten uit.

De kanonnetjes bulderen nog even op de Varkensmarkt maar de invasie van Grolle is onderweg. Foto: collectie Pas op de Buren

Kleine kanonnetjes die in een kruiwagen worden meegevoerd door bieleman Theo Rack worden nu en dan afgevuurd in de richting van de stoet van Groenlo. Deze kanonnetjes zijn geleend van de schutterij uit Babberich. Ze zijn vrij oud en de dag erna wil Leo Paashuis ze even demonstreren aan zijn personeel. Eén van de kanonnetjes wordt geladen en afgevuurd wat volgt is een enorme klap op het binnenterrein bij de aannemer. Het gevaarte heeft het begeven en is onherstelbaar. In plaats van drie worden er twee kanonnetjes terug gebracht naar Babberich. Het hele verhaal wordt uitgelegd en daar zijn ze al lang blij dat het in niet bij henzelf is gebeurd. Langzaamaan nemen de troepen van Frederik Hendrik (burgemeester Van Nispen tot Pannerden) de straten van Lichtenvoorde in hun bezit.

Het eigenlijke verzet kwam van het Haagje, de buurt van de Varkensmarkt, waar de jongens van de Pruisse (Buiting) en van Kok-smid (Te Dorsthorst) een barricade hadden opgeworpen van boomstammen en prikkeldraad ter hoogte van Tillman. De gehele stoet wordt tegengehouden,

alleen prins Frederik-Hendrik (burgemeester van Groenlo) en Spinola (wethouder Van der Sluis) mogen erdoor om met burgemeester Waals te onderhandelen.

Drumband Spinola stuit als eerste op de barricade

Dit gebeurt in Hotel Westerman op de markt in het bijzijn van de drie kapers. Vervolgens spreekt Frederik-Hendrik de Lichtenvoordse bevolking toe, waarna burgemeester Waals aan de beurt is. Hij vraagt zich daarbij af of het de Grolse burgemeester aan moed had ontbroken om mee naar Lichtenvoorde te komen. Dit is geen gelijke partij, stelt hij vast. Tegenover het Grolse huurleger van 200 man staan de Lichtenvoordenaren in hun zelf betaalde burgerpakjes. Frederik-Hendrik heeft trouwens ten onrechte van roof gesproken: een edele daad van krijgsmanschap is geen diefstal. Het is trouwens de vraag wat erger zou zijn, de lijkschennis van de Grollenaren die Frederik-Hendrik uit de doden opriepen, of de verovering van een tweedehands kanon? Hij krijgt luid bijval. En, gaat hij verder, was Lichtenvoorde driehonderd jaren geleden een onbeduidend plaatsje in de woorden van Hugo de Groot? Toch was het toen al zo dat de prins voor de aanval op Grolle zich moed in kwam drinken in hotel Westerman te Lichtenvoorde en dat die zodoende de verovering van Grolle aan Lichtenvoorde te danken had, ... 'terwijl uw nazaat koningin Juliana nog de titel van Vrouwe van Lichtenvoorde heeft, of was u dat vergeten? En wat dacht u van het ontstaan van Lichtenvoorde 1000 jaar geleden. De edele volksstammen vestigden zich in Lichtenvoorde, het bijvolk in Aalten en het legertje van nalopers en dergelijk gespuis dat met iedere legertrouws pleegt op te trekken werd in Grolle gelegerd'.

Waals gaat verder met de woorden dat men aan de Grolse jaloezie over de grote kei op de Lichtenvoordse Markt tegemoet wou komen.

Men biedt de Grollenaren een imitatie keitje met daarop een leeuw: 'Het is onze gewoonte dat wij altijd meer teruggeven dan wat wij hebben meegenomen.' Wat de overgave van het kanon betreft daarmee kan hij akkoord gaan. Niet echter met de gijzeling van de drie ontvoerders. Hij wenst dan ook dat de drie keien van kerels als helden zouden worden gevierd.

De barricade doet zijn werk de stoet uit Grolle is staande gehouden. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Op de Markt volgen de sprekers elkaar op terwijl het voetvolk aandachtig luistert. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Van gijzeling mocht geen sprake zijn. Prins Frederik Hendrik verklaarde zich akkoord met de voorstellen. De burgemeester bracht hulde aan iedereen die had meegewerkt om dit historisch gebeuren op zulk een bijzondere wijze te doen verlopen. Hij besluit met te constateren dat wanneer men op de hele wereld zo ruzie maakt als het hier gebeurt, de wereld er heel wat anders uit zou zien. Na het tekenen van de overeenkomst zou Frederik-Hendrik ook de burgemeester van Grolle de overeenkomst laten tekenen, zodat Lichtenvoordenaren en Grollenaren weer als vrienden zouden leven. Ter bekrachtiging van de overeenkomst

nemen de veldheer met zijn gevolg en de burgemeester van Lichtenvoorde met raad hun intrek in hotel Westerman om onder het genot van een glaasje de overeenkomst te bezegelen, terwijl ook het volk buiten werd voorzien van het nodige gerstenat. Hierna werd het leger van Groenlo weer geformeerd. In een grote stoet gaat het rond vier uur weer richting Grol. Ook het drietal Jos Dusseldorp, Joop Kruip en Leo Paashuis gaat mee, boven op het kanon, de gezichten zwartgemaakt, als zouden ze zijn ingesmeerd met pek en veren. Omdat het bier in Lichtenvoorde door de invasie van Grolle zo'n beetje allemaal opgemaakt is, loopt half Lichtenvoorde in de stoet mee. Het feest laait opnieuw op als de stoet van overwinnaars de markt in Grolle opdraait.

De rovers laten zich ter hoogte van het Grolse postkantoor het bier goed smaken. Foto: collectie Stichting Pas op de Buren

Na nog een toespraak van Frederik-Hendrik stort iedereen zich in het kermisgewoel. Het kanon wordt voor de oude Calixtuskerk tentoongesteld en de hele avond en nacht goed bewaakt, want met zoveel Lichtenvoordenaren die kermis vieren in Groenlo weet je maar nooit.

1958 Koning J.A. de Leeuw

Dat jaar werd er afscheid genomen van de bielemannen Joop Kruip en Theo Rack. Sinds 1950 hadden zij deze taak vervuld, een traditie in het schuttersleven die ook in Lichtenvoorde al bestond in 1875 ten tijde van de schutterij van Berend Veenhuis. Een **bieleman** (bijlman) is een man die vooroploopt in optochten van schuttersgildes. Oorspronkelijk waren dit de zogenaamde sappeurs, militairen die loopgraven aanlegden, in de vroege negentiende eeuw legerpioniers die als elitesoldaten en vanwege hun praktische functie aan het hoofd van de marscolonne liepen.

Bielemannen zijn een folkloristisch overblijfsel uit dat verleden. De traditie wordt in ere gehouden door ze te laten meelopen in optochten tijdens feestweken en kermissen in het zuiden en oosten van Nederland. In het verleden hadden de bielemannen de taak om met hun bijlen eventuele hindernissen uit de weg te ruimen. Doorgaans dragen ze een kolbak, een zware baard, een leren voorschoot en een bijl met een lange steel. In vroeger tijden zouden de bielemannen het recht hebben gehad om huizen te doorzoeken naar dienstmeisjes, tegenwoordig houden ze het bij het omhelzen van toeschouwers. Valse baarden kwamen ook in het verleden voor, als een jonge sappeur (nog) geen behoorlijke baard van zichzelf had. Een directe opvolging voor Joop en Theo was er niet. Dus moest het gilde in 1958 zonder deze traditie verder. Op 7 september 1957 overleed Wilhelmina Hubers, weduwe van Bernard Steenkamp, die na het overlijden van haar man het erelidmaatschap van het schuttersgilde tot aan haar dood gedragen had. Ook werd er afscheid genomen van Hendrik Engbert Kots, die het erelidmaatschap vanaf 1934 had gedragen. Hij bedankte voor deze eretitel. Hij kon gezien worden als het cement in de metselmortel, of ook wel de verbindende factor tussen het kermiscomité en de schutterij. Vanaf 1929 tot 1934 zat hij in het bestuur van de schutterij en vanaf 1935 tot 1939 was hij bestuurslid van het kermiscomité. Tussen 1929 en 1946 gaf hij samen met Jacob Bakker⁶ leiding aan de raad van beheer. Als 13-jarig hulpje kwam hij in 1910 in dienst bij de Coöperatieve Zuivelfabriek te Lichtenvoorde. De op 19 november 1896 geboren Eibergenaar krom geleidelijk op tot assistent-directeur en werd in 1932 benoemd tot opvolger van de zieke directeur, de heer L. Ketelaar. Op 21 mei 1924 trouwde hij in Groenlo met Johanna Christina klein Nienhuis.⁷ In 1928 werd door het echtpaar een nieuw huis gebouwd aan de Zieuwentseweg tegenover het schuttershuis Pillen 't Zwaantje. Uit het huwelijk kwamen 3 zoons voort. De heer Kots zou tot aan zijn pensionering in 1963 leiding geven aan de melkverwerking. Hij beleefde dus een 53-jarig dienstverband.⁸ Bij Koninklijk besluit van 27 maart 1980 werd de familienaam Kots veranderd in Kortés. Tot het gezelschap van ereleden trad de oud-voorzitter J.A. Bosch toe. Hij werd in 1949

voorzitter van de vereniging en trad in 1957 af. Daardoor werd kapitein H.H.B. Gootink de nieuwe voorzitter. Ook werd er een nieuwe geestelijk adviseur aangesteld in de persoon van pastoor Celie.⁹

In 1958 was er een bijzondere taaie vogel. Het was voor het eerst dat er niet meer met een karabijn mocht worden geschoten en de vogel was veel te zwaar voor een vuurbuks. Na twee ronden werd het vogeltje naar beneden gehaald voor inspectie en men was het erover eens dat de vogel te taaie was voor de kogels. Na enige bewerking van het beestje kwam er gang in de zaak. De hals werd er afgeschoten door A. Boekelder. De staart kwam voor rekening van H. Wekking, de rechtervleugel werd getroffen door A. Overbeek en de linkervleugel door erelid J. Olijslager. Nadat het beestje nog eens gekloofd was, keerde het terug op zijn stok. Er volgden nog enkele schoten totdat Joop de Leeuw het verlossende schot loste en een einde maakte aan het lijden van het gevogelte. In optocht ging het vervolgens naar het gemeentehuis alwaar de huldiging plaats vond. De onderscheidingen werden omgehangen en koningin Wies de Leeuw-Daniels kreeg de kroon. Ook werd de heer G. Bluiminck gehuldigd voor zijn 25-jarig jubileum als reveilleblazer.

1959 Koning J. Leemreize

Het elfkoppige bestuur onder leiding van Herman Gootink treedt en bloc af tijdens een zeer heftige voorjaarsvergadering. Struikelpunt in de vergadering blijkt voornamelijk te zijn wie er allemaal tijdens de kermis op de vogel mag schieten. Tot 4 juli 1960 heeft de vereniging een demissionair bestuur. Besluiten worden er niet meer genomen maar het vogelschieten gaat gewoon door. Ook in het koningsboek wordt geen verslag van de koning geschreven. Onder geroffel van trommels werd de versierde vogel na de zondagoptocht van het corso op de mast geplaatst. Hierna volgde een vendelgroet aan burgemeester Waals en echtgenote, de ereleden van het gilde en de juryleden van het corso. Op maandagmorgen trok vanaf het schuttershuis het schuttersgilde met medewerking van de harmonie en drumband PSV nogmaals het corso rond. Op het feestterrein aan de Dijkstraat aangekomen werd begonnen aan het

⁶ Zuivelfabrieken kwamen en gingen door Jos M.G. Lankveld 2012

⁷ Lichtenvoorde in Grootmoeders tijd door G.J.A. Eppingbroek en B.H.W. van Lochem 1996

⁸ Burgerlijke stand Huwelijk akte nr. 8 21-5-1924

⁹ Koningsboek St. Switbertus 1958

vogelschieten. Nadat de rechtersvleugel door H. Kots naar beneden werd gehaald en de linkervleugel door kermisbestuurslid J. Manschot, trof F. Holkenborg de hals. Om precies half twaalf, na ruim anderhalf uur schieten en ruim 250 salvo's, had Lichtenvoorde een nieuwe koning in de persoon van Jan Leemreize uit de Patronaatsstraat. De nog jonge koning koos zich de in Zieuwent woonachtige mejuffrouw Fien Bokkers tot koningin. Het koningspaar nam de heren Fr. Grutters en J. A. Oolthuis als hofhouding. De hofdames waren Nellie Lurvink en Agnes Grutters. Tijdens de huldiging op het gemeentehuis werd Herman Gootink, de oud-voorzitter en kapitein van het gilde, aangenaam verast door de burgemeester. Spreker sprak zijn bewondering uit voor het vele werk dat hij de afgelopen 25 jaar had verricht voor de vereniging. Het schuttersgilde verleende hem om die reden het erelidmaatschap.

1960 Koning H. Kuypers

Met een demissionair interimbestuur werd aan het nieuwe jaar begonnen. Enkele bestuurlijke taken werden niet meer bijgehouden, zoals het bijhouden van het notulenboek. Ook werd vanaf 1960 het koningsboek door de koningsparen zelf ingevuld. Op 4 juli werd er een extra ledenvergadering gehouden die door erelid J.A. Bosch werd voorgezeten. Hierin werd een nieuw bestuur gekozen. Tot voorzitter werd gekozen J. de Leeuw, L. Paashuis werd secretaris, B. Klein Gunnewiek penningmeester en verder werden B. Vos, W. Wopereis en Th. Bruggeman bestuurslid. Eén van de eerste taken was het verhogen van de contributie naar fl. 3,-. En ook werd met de traditie gebroken om de vogel te dragen in de optocht. Voor het eerst werd een praalwagen gebouwd waarop de vogel stond. Het zou maar voor één jaar zijn want er was veel kritiek op. In de jaren zeventig zou men het nogmaals proberen, maar daarover later meer. Er waren ook positieve berichten te melden, zo werden er weer twee bielemannen aangesteld in de persoon van J. en B. Boschker. Kapitein werd W. Wopereis en na twee jaar afwezigheid werd G. Weijers weer tambour-maître. De instructeur van muziek bleef Th. Tillman. In de vierde ronde werd de taaie vogel door schutter Hemmie Kuipers, als vendelier lid van de kopgroep, naar beneden geschoten.¹⁰ Hij koos zijn vrouw Alie Kuipers-Deckert als koningin. Zij was 8 maanden zwanger. Ook speelde hun 3-jarige dochtertje een

rol in de hofhouding. Zij werd gekroond tot kroonprinsesje. Bij de huldiging op het gemeentehuis kreeg zij uit handen van de burgemeester een pop. Op de dinsdag werd alleen een bezoek gebracht aan het ziekenhuis. Op de kinderafdeling werd een traktatie uitgedeeld door het koningspaar. Verder werd er rustig aan gedaan omdat 4 weken later zoon Hemmie jr. ter wereld kwam.

1961 Koning J. Manschot

Opnieuw een mutatie in het bestuur zo trad B. Vos na een jaar alweer af, en werden H. Holweg en J. Grutters gekozen als nieuwe bestuursleden. Van vaandeldrager tot tamboer-maitre, het gehele gilde werd voorzien van een nieuw uniform.¹¹

Het schuttersgilde in zijn nieuwe uniformen. Foto: collectie ECAL Doetinchem.

De trommelaars oefenden onder leiding van Frans Holweg één keer in de week in de werkplaats van Paashuis. In de winter werd de houtkachel flink opgestookt om het warm te krijgen. Om niet elke keer de dure trommels mee te hoeven nemen naar de oefenruimte werd er zogenaamd droog getrommeld. In een kring werden enkele schragen opgezet met een deur eroverheen. Op de deuren werden drie plankjes getimmerd, vervolgens stond achter ieder plankje één trommelaar, waarna met de trommelstokjes op het plankje de verschillende soorten ritmes werden ingestudeerd. Men kreeg ook huiswerk mee van Frans Holweg, als het ritme er nog niet goed was ingebakken. Thuis kon men dan met een fietszadel tussen de benen verder oefenen.

Er was ook droevig bericht Hendrikus Johannes (Jan) Pillen overleed op 10 augustus op 77-jarige leeftijd. De op 6 december 1883 geboren schoenmaker en café-eigenaar werd bij de oprichting in

¹⁰ Koningsboek St.Switbertus 1960

¹¹ Interview Tone Holweg Delstraat

1929 gelijk erelid van de vereniging. Vader Bernardus (bijnaam Wiekes) Pillen, had sinds 1875 een eigen boerderij annex café en kruidenierszaak aan de Zieuwentseweg. Het café 't Zwaantje, dat in de volksmond ook wel 'Wiekes' of Pillens Huus werd genoemd, is vanaf 1889 Schuttershuis. Op 7 augustus 1915 trouwt Hendrikus Johannes (Jan) Pillen met Hendrika Theodora (Rika) Kleinpenning (1887-1981). Het echtpaar krijgt negen kinderen.

Het interieur van het oude café 't Zwaantje, Pillen Huus of Wiekes genoemd. De tafel is gedekt voor het priesterfeest van pater Pillen. We zien achter de gedekte tafel v.l.n.r. Jo van Remmen, dienstmeisje uit Zeddum, An Pillen, vervolgens een onbekende kok, dan Mimi Pillen, Bennie Pillen en Marietje Pillen. Foto: collectie auteur

Na het overlijden van moeder Johanna Elschot in 1919 neemt Jan Pillen het cafégedeelte voor zijn rekening. Tot 1975 begon de optocht en de opstelling van de wagens traditiegetrouw voor het schuttershuis. Rika Pillen-Kleinpenning nam het erelidmaatschap van haar man over.¹² In 2021 verkocht nazaat Hans Pillen het Zwaantje. In 2022 is er nog eenmaal een prijsuitreiking van het bloemencorso geweest en werd er de erewijn door de nieuwe koning gedronken, waarna het schuttershuis definitief de deuren sluit. In 2023 zal de commerciële horeca op deze plaats verdwijnen.

Tegen half tien viel het eerste schot op de hooggeplaatste, versierde vogel. Reeds na enkele schoten nam dokter J.H. Brenninkmeijer de hals voor zijn rekening gevolgd door een schot van F. Oolthuis, dat de rechtersvleugel trof. Met verbeterd schutters-talent legde iedereen aan en dikwijls vlogen de spaanders in het rond. Fr. Grutters wist de linkersvleugel naar beneden te halen. In het laatste

gedeelte van de tweede ronde, bij het 170ste schot, wist Jan Manschot voorzitter van het kermiscomité, met een gemikt schot zowel de staart als de romp te raken.

Het koningspaar van 1961 v.l.n.r. Manschot (Gaper,) Cis Manschot, koningin Corry Manschot-Doppen en koning Jan Manschot. Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St. Switbertus

1962 Koning B. Elferink

Onder prachtige weersomstandigheden begon maandagmorgen het vogelschieten op het gemeentelijke sportterrein aan de Dijkstraat. Hals en vleugels moesten het al gauw ontgelden, de eerste werd getroffen door H. Papenburg en A. Overbeek nam de rechtersvleugel voor zijn rekening. Romp en staart waren lange tijd het mikpunt totdat de vogel nog aan enkele splinters vasthing.

Na bijna drie ronden was het uiteindelijk de heer B. Elferink, die voor de tweede maal in zijn leven de taaie vogel naar beneden deed tuimelen. Hij koos zijn vrouw B. Th. Elferink-te Brake tot zijn koningin, waarna het gezelschap naar het gemeentehuis trok. In de toespraak tot de nieuwe koning verwees burgemeester Waals naar het jaar 1946 toen de heer Elferink ook al de scepter als schutterskoning mocht zwaaien en hijzelf net burgemeester van Lichtenvoorde was. Vervolgens trok men met de diverse landauers op naar het schuttershuis waar de erewijn al klaar stond.¹³ Tijdens de rondgang op dinsdag werd koning B. Elferink de koningsmedaille van Jan Hartjes (1935) overhandigd. Een familielid van Jan Hartjes had deze meegekregen met de woorden dat hij hier thuis hoorde en niet in Canada.

¹² Elna juli 2021

¹³ Koningsboek St. Switbertus 1962

Willem Wopereis laat aan pastoor A. Celie zien hoe hij het geweer het beste kan hanteren tijdens het vogelschieten van 1962.

Collectie ECAL Doetinchem

De huldiging; v.l.n.r.: erelid Herman Gootink, onbekende, mevrouw Waals-van Eijk, dan H.B. Borghuis (notaris en jurylid) mevrouw Elferink-te Brake, Bernard Elferink, daarachter juryleden: dokter A.C. de Nooyer, burgemeester Waals, Harrie Hulshof en Hendrik Kots.

Collectie ECAL Doetinchem

Het vogelschieten op het feestterrein aan de Dijkstraat. We zien op de voorste rij zittend v.l.n.r.: kapitein Willem Wopereis, achter hem A. Overbeek (jurylid van het corso), vervolgens zittend erelid en oud-kapitein Herman Gootink, die in gesprek is met jurylid Harry Hulshof die net zijn arm voor het hoofd heeft. Dan zitten daarnaast jurylid notaris Borghuis en dr. A.C. de Nooyer, vervolgens geestelijk adviseur pastoor A. Celie. Dan burgemeester F.J. Waals met zijn vrouw en Corrie Manschot-Doppen. Vervolgens met gipsvoet de voorzitter van het kermiscomité Jan Manschot en vervolgens erelid van het schuttersgilde Bernard Vos. Staande naast hem jurylid Hendrik Kots en in het uniform van de schutterij Herman Holweg. Collectie Achterhoek en Liemers. Deze foto mag wel het zoekplaatje van deze periodiek worden genoemd. Het heeft veel moeite gekost om te achterhalen in welk jaar de prent is gemaakt. Daarom even een uitleg van hoe dit tot stand is gekomen.

Alles begon tijdens het maken van het boek 'Een B(l)oeiend spektakel' over 75 jaar bloemencorso in 2004. Tijdens een van de vele interviews vertelde mij iemand (helaas weet ik zijn naam niet meer) dat Jan Manschot in de jaren zestig net een week voor de kermis tijdens een potje tennis zijn voet had gebroken. Je kunt je voorstellen dat een voorzitter de kermis niet mocht missen en zeker niet in het ziekenhuis kon verblijven. Dus wat er ook gebeuren moest, hij zou de kermis meemaken dus werd er loopgips aangebracht en Jan liep met krukken de kermis op. Helaas wist degene die mij dit verhaal vertelde het jaartal niet.

Een half jaar geleden kreeg ik deze foto in handen met de gipsvoet van Jan Manschot. Het bewijs was geleverd maar nu nog het jaar. Willem Wopereis was kapitein tussen 1960 en 1972. Ook pastoor A. Celie stond op de foto en hij was geestelijk adviseur tot 1966 dus er vielen al aardig wat jaren af. De zon scheen die dag volop en aangezien we in het boek 75 jaar bloemencorso ieder jaar goed hadden beschreven wat voor weer het was kwamen we achter het jaar. In 1964 en '65 was het bewolkt dus deze twee

jaren vielen af. Geheel rechts op de foto staat Herman Holweg in het nieuwe uniform van de schutterij dat men in 1961 kreeg, dus 1960 viel ook af. In 1963 overleed Herman Gootink maar hij stond wel op deze foto, dus bleven er nog twee jaar over 1961 en 1962. De foto met het koningspaar op het bordes van het gemeentehuis bracht uiteindelijk de doorslag. Hierop draagt mevrouw Waals-van Eijk hetzelfde hoofddeksel als op de bovenstaande foto, Conclusie: de foto is genomen tijdens het vogelschieten van 1962.

Nogmaals dezelfde foto, maar nu van dichtbij en in zwart wit. We zien v.l.n.r. zittend op een rij Harry Hulshof (Herwalt), notaris H.B. Borghuis, huisarts A.C. de Nooyer, pastoor Celie, de volgende persoon houdt zijn hoed voor het hoofd dus is niet herkenbaar. Dan vervolgens burgemeester F.J. Waals en mevrouw J.A.M. Waals-van Eijk, mevrouw Corry Manschot-Doppen en voorzitter van het kermiscomité met gipsvoet Jan Manschot. Schuin achter hem zit Herman Hulshof (Stassen van de leder- en metaalfabriek). Dan het erelid van de schutterij Bernard Vos, in gesprek met oud-koning Joop de Leeuw. Foto: collectie Oudheidkundige vereniging Lichtenvoorde

1963 Koning H. Wichman

Van 1960 is de informatie over het reilen en zeilen van de vereniging summier te noemen. De koningsboeken worden later pas aangevuld en ook de notulen van de vergaderingen worden niet bijgehouden. We zijn afhankelijk wat de krant over deze periode schrijft. Zo vermeld de ELNA in de kermiskrant:

‘Op zondagmiddag om drie uur zette zich een bonte stoet vanaf de zuivelfabriek in beweging. Voorafgegaan door twee herauten te paard en het vaandel van het schuttersgilde volgde hierna ‘St.-Switbertus’ (na de vele moeilijkheden verjongd en uitstekend getraind in fraai uniform en

met vernieuwde vaandels) kwam zij goed voor de dag.’

Wat precies nu die moeilijkheden waren, komen we niet te weten maar het zal ongetwijfeld de crisis in het bestuur zijn geweest. Ook schrijft het bestuur in diezelfde krant dat het: ‘bij het wegbrengen van de vogel het op prijs zou stellen dat meer schutters deelnamen in de optocht.’ Op het feestterrein begon het vogelschieten traditiegetrouw om 10 uur. Meteen na het eerste schot door de beschermheer en de pastoor-geestelijk adviseur, ging het vlot. Met een welgemikt schoot moest de hals het al gauw ontgelden. Deze werd geraakt door F. Bronckhorst. De rechtervleugel was voor de vogelmaker Jan Wichman jr. En het werd een gehele Wichman aangelegenheid toen zijn broertje H. Wichman van de Aaltenseweg, de romp inclusief staart en linkervleugel bij het 179ste schot in de derde ronde naar beneden deed tuimelen. Hij koos zijn vrouw R. Wichman-Schutten tot zijn koningin, waarna het richting gemeentehuis ging voor de huldiging.

In 1963 overleed ook oud-voorzitter, oud-koning, kapitein en erelid van het gilde **Hermanus Hendrikus Bernardus Gootink**. De op 16 juli 1903 geboren oudste zoon van schilder Bernardus Gootink en Johanna Willemina Holkenborg zette zich vanaf 1933 als actief lid in voor de schutterij. Zijn vader overleed op 12 januari 1910 op de leeftijd van 30 jaar. Op 9 januari 1912 hertrouwde zijn moeder met Albertus Johannes Gootink (*21-4-1973 †4-07-1945), een broer van zijn vader.¹⁴ Zijn stiefvader begon achter het ouderlijk huis in de Molendijk een zelfstandige borstelmakerij, waar Herman al op jonge leeftijd in de leer ging. Van 1917 tot 1925 werkte hij als houtdraaier in een houtfabriek. Daarna kwam hij te werken in de schoenfabriek. Op 21 november 1929 trouwde hij in Aalten met Antoinette Huls (1904- 1989) en ging wonen in de Nieuwe Maat op nr. 35. Na de Tweede Wereldoorlog pakt Gootink zijn oude vak weer op. In de schuur achter zijn huis werkt hij met vier à vijf man aan het maken van borstels. Door een tekort aan allerlei materiaal in die naoorlogse periode vullen zij het borstelhout rond de pekton met heide. Lang heeft het bedrijfje niet bestaan. De periode als kapitein van de schutterij duurde wat dat betreft veel langer. In 1936-‘37 was hij dit al eens, maar vanaf 1949 tot 1959 was hij de commandant. In al die jaren werd hij stevast ieder jaar uitgekozen tot beste commandant van de federatie

¹⁴ Periodiek De Lichtenvoorde nr.43 houtbewerking

voor schuttersgilden. Het nu volgende verhaaltje over Herman Gootink heeft al eens in periodiek 44 gestaan. Het schetst echter zo mooi hoe de man in elkaar zat en hoe de gebruiken bij de huldiging verliepen, dat ik het hieronder nogmaals opneem:

'n Lang kwarteerken

Ieder jaor opni-j is t'r in Legtenvoorde weer 't jaorlijkse corso en ieder jaor wodt het nog weer mooier. Ne goeie dattig jaor e-leene, kot nao dn tweeden oorlog, is t rech good begonnen en too kwamm dr ok al doezende leu op af. In dee daage was't dr dan ok al zwat van de leu as't karmisse was en optoch. Nao dn optoch begon 't schuttersfeest. Dat gaf ok ne heeln trammelant. As dn vogel d'r enluks af e-schotne was, gingng dn konning en de konneginne met eure hofholding in 'n ri-jtuug naor 't gemeentehoes. Daor op de hoge ballustrade wodn dn konning met ziene gemalin en de hofholding ontvangen deur dn burgemeester met ziene vrouwe en n stuk of wat plaatse-lukke hoge ambtenaarn. Onde-an veur de ballustrade stonnen de trompetters op-e-steld. Nao eure reveille begon't vendelzwaaien. Dn kapitein van de schutterije, Gootink, sprong stram in de holding en ok den gemeenteveldwachter, Ter Haar, dee veur dee stramheid niks onder. Al maken-e wal is n gràpken, Ter Haar had vólle achtting van de leu in Legtenvoorde. Dat kwam o.a. deur zien wark in de ondergrondse in de oorlogsjaorn. Dus ter Haar kon wal wat maakng. Noo wil't geval, dat hee met Gootink nog wat lieke te zetten had, want den had um dr ne keere tussen e-nomm en dat wasse neet ve-getten. Zo stonn zee beiden daor mooi met de rechterhand an de glimmende kleppe van de pette en de linkerhand strak, met dn pink in de naod van de bokse, allebeide in vol tenuu indrukwekkend tegenoaver de ganse volksmassa. Zee stonn keers-rech en met ut heuf stram achterover naost mekare. 't Was dan ok n plechtig gebeurn. De leu heeln biekans dn aodem in, too de vendelzwaaiers leetn zeen wat ze in de moun hadden. En laot noo op dat oogenblikke dn veldwachter, zonder de lippen te bewegen, of da koj neet zeen deur ziene zwaore snorre tussen de tande deur zeggen, half fluusternd: 'Gootink !' Op dezelfde menere, strak veur zich oetkikend vroeg Gootink: 'Jao?' Waorop dn veldwachter weer zae: 'Gootink, i-j hebt ow de gulpe los'. Gootink zae niks trugge. 't Zweet brok um aan alle kanten oet en dr was gin ene anleiding of meugelukheid um

den pink van dn naod te doone of de hand van de pette te halen. In gedachten maakn hee zich al ne veurstelling van wat de leu wal neet zeen zoln: 't witte aoverhemp kon dr wal oetkijken. En an de aoverkante, daor waor 't zwart van volk ston, waarn n paar opschöttelings vervèèlend an t doon en de leu mosten doar allemaole lachen. Gootink kreeg ne kop als n bolle en zienn mooin stievn boord van pampier kon t zweet neet meer verwarkn en zakn in mekare. Veuran in de riege stonn allemaol vrouwleu en dee hadden de meeste wille um de jonges, maor dat had Gootink neet in de gate. 't Heuf hadde recht veuroet, maor met de ogen probeerne umme links naost zich dn veldwachter te ontdekken. Maor zowiet konnet heufd neet opziet draejen. Daorumme kekke maor aover al dee koppe hen naor de beume. 't Duuzeln um en 't lek um of dr gin ende an kwamp. 'Gootink, wat maak iej toch?' vroeg dn veldwachter, 't Is al lange af-e-loopn en iej blijft maor in de holding staon!' Too zag Gootink ok, dat de leu al wegleepn. Effen kekke um zich hen en too zag hee in ne flits, dat ziene klerazie perfekt in-odder was. Ter Haar had wraak e-nomm!

1964 Koning B. Klein Gunnewiek

Net als ieder jaar was het de taak van de burgervader-beschermheer het eerste schot te lossen. De volgende beurt was voor oud-koning Wichman, dan geestelijk adviseur pastoor Celie en kapitein van het gilde Willem Wopereis, daarna de heren van de jury en het bestuur van het schuttersgilde. Hierna nam iedere schutter het feestelijk getooide diertje onder schot. In 1964 viel de hals met kop ten prooi aan J. Jacobs de rechtervleugel ging naar dokter C. Feitz, en de linkervleugel ging naar de vogelmaker J. Wichman. Bij het 246ste schot was het de penningmeester van de schutterij, Bernard Klein Gunnewiek van de Boschlaan, die met een welgemikt schoot de romp met staart naar beneden haalde.¹⁵ Tot zijn koningin koos hij zijn vrouw J.M. Klein Gunnewiek-Waenink, die voordat zij mee kon gaan nog net de 15 dagen oude baby met de fles kon voeden. De hofhouding bestond uit de wagenbouwers van de corsogroep Boschlaan, Frans Oolthuis en Frans Klein Gunnewiek, die enkele uren daarvoor al de juryprijs in ontvangst mochten nemen. Het feest met een schutterskoning in hun gelederen was daarmee compleet.

¹⁵ Koningsboek st. Switbertus 1964

1965 koning F.J. Waals

Een unicum, met een welgemikt schot wist Lichtenvoords 1ste burger en beschermheer van het schuttersgilde het vogelschieten op zijn naam te schrijven. De huldiging werd ditmaal gedaan door de geestelijk adviseur pastoor M. Celie O.F.M. die hem op het bordes van het gemeentehuis de versierselen omhing. Ook mevrouw J.A.M. Waals-van Eijk werd als koningin door de heer pastoor voorzien van haar kroon. De hofhouding bestond uit Joop de Leeuw en Jan Manschot, beiden van het kermiscomité en de hofdames Wies de Leeuw-Daniels en Corry Manschot-Doppen.

Franciscus Josephus Waals geboren te Leiden op 18 februari 1905 was de zoon van Antonie Arnoldus Waals en Anna Maria Kruger. Na zijn studie rechten werd hij gemeentesecretaris in Elst, om in 1939 benoemd te worden tot burgemeester van Dreumel. Tijdens de oorlog blijft hij deze post bekleden. Hij trouwt met J.A.M. van Eijk en het paar krijgt twee kinderen, Trees en Jos. Deze laatste werd later zelf ook burgemeester, van Nootdorp en Venray. In 1946 werd F.J. Waals benoemd tot burgemeester van Lichtenvoorde, aan hem de taak tot wederopbouw van het dorp. Waals werd de architect van Lichtenvoorde in de steigers. Halverwege de jaren vijftig van de vorige eeuw nam de bevolkingsgroei bovengemiddelde vormen aan en de bevolking moest kunnen wonen en werken. Onder zijn leiding werd de eerste serie zogenoemde naoorlogse woningbouw gerealiseerd rondom de Bronckhorststraat, toen nog Ringweg. Ook nieuwe industrie werd aangetrokken. Waals wist van Lichtenvoorde weer een bloeiende gemeente te maken. Zijn laatste ambtsperiode, die van 1964 tot 1970, blijkt er echter één te veel te zijn. Die laatste periode ging gepaard met begrotingstekorten, conflicten met ambtenaren en gemeenteraad en een verslechterende verhouding met het verenigingswerk. In 1968 werd hij zelfs met ziekteverlof naar huis gestuurd, waarbij Cornelis Slobbe tot eind 1969 als waarnemend burgemeester werd aangesteld. In 1970 werd Waals eervol met pension gestuurd. Hij had als de op één na langstzittende burgemeester (1946-1970) leidinggegeven aan de wederopbouw van zijn Lichtenvoorde. Hij overleed op 1 maart 1987 in zijn woonplaats Laag- Keppel.

Afscheid werd er genomen van **Theodor Johannes (Theet) Tillman**¹⁶ (*31-1-1915). Deze

musicus was al vanaf 1949 instructeur van muziek bij het schuttersgilde. Hij was de zoon van Johannes Tillmann en Wilhelmina Theodora Bouwman. Het jonge gezin vluchtte in 1915 van Duisburg naar Lichtenvoorde, omdat vader Johannes als dienstplichtig militair deserteerde. Theet had op dat moment nog een oudere broer Heinz van 2 jaar. Ze betrokken een bovenverdieping op de Markt nr. 3. Daar werden nog twee zoons geboren Henricus en Hermann. Deze laatste werd slechts 16 dagen oud. Op zijn overlijdensakte zien we dat de achternaam van vader nog met twee n (Tillmann) wordt geschreven maar dat van zijn overleden zoon met één n (Tillman). Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest Theet, die geboren was in Duitsland als 'Reichdeutscher', als soldaat dienen in het leger. Nadat hij gewond was geraakt aan zijn been keerde hij niet meer terug naar zijn onderdeel. Hij heeft vervolgens enkele jaren ondergedoken gezeten bij de familie Orriëns aan de Kerkhoflaan, thans nr. 12.¹⁷ Na de oorlog begon hij in de woonkamer van zijn ouderlijk huis aan de Dijkstraat, waar vader een rijwielhandel en taxibedrijf had, een muzikwinkel in bladmuziek. Theet was zeer muzikaal aangelegd. Dat waren ze in de familie trouwens allemaal wel. Ondanks zijn stoteren kon hij zingen als nachtegaal. In 1949 werd de winkel verplaatst naar de Rapenburgsestraat tegenover de pastorie.

De muzikwinkel van Theet Tillmann in de Rapenburgsestraat in de deuropening Theet en zijn vrouw. Foto: collectie Roomse Herrie

Hier werd niet alleen bladmuziek verkocht maar ook instrumenten. Ook werden verschillende harmonies en drumbands voorzien van instrumenten die speciaal uit Eindhoven werden gehaald. De winkel was een eenvoudige zaak, geen goede bron van inkomsten, dus trad hij op met een band in die

¹⁶ Periodiek de Lichte voorde nr.66 blz. 20 door George Wessels

¹⁷ Roomse Herrie door stichting Burenplicht 2007

tijd, waarbij hij de contrabas en het drumstel bespeelde. In de beginjaren met strijkje Bekkennutte, vanaf 1954 had hij zijn eigen Orkest Teetje Tillmann: muziek voor bruiloften en partijen waardoor hij in de hele Achterhoek bekend werd. Ook speelde hij wekelijks op de contrabas als begeleider van een pianist in de bar van Hotel Centraal te Haaksbergen.

Orkest Teetje Tillmann v.l.n.r.: Hennie Leusink piano, Theodor Tillmann drums, Hans Wasserkamp trompet, Jan Wensink saxofoon en Jopie Relker toetsen. Foto: collectie Roomse Herrie

De gehele geluidinstallatie en de instrumenten werden vervoerd in zijn Opel A Kadett die was uitgerust met een speciale dakdrager, die groter was dan het gehele dakoppervlak van de auto. In 1970 houdt hij het voor gezien met de muziek als de jaren van 'rock and roll' beginnen te tellen. In 1973 overlijdt hij.

1966 koning B. Ebbers

Op 11 april kwam het bericht dat **Gert Weijers** na een kortstondige ziekte was overleden. De op 12 oktober 1922 geboren hovenier was op 11 april 1953 getrouwd met Berendina Maria Wilhelmina Wekking. Op die dag bracht het schuttersgilde een serenade voor hun huis in de Anton Slotstraat. Gert werd in 1952 de eerste tamboer-maitre van het gilde en alleen in 1958 en '59 bekleedde hij deze functie binnen het gilde niet. Hij werd in 1967 opgevolgd door Jan Betting. Tussen 1960 en 1965 werden er geen notulen- of koningsboeken bij gehouden waardoor mutaties in het bestuur en ledenbestand ook niet werden opgeschreven.

In 1966 werd de administratie van de vereniging geleidelijk weer opgepakt. Zo zien we dat het gilde een nieuwe voorzitter had in de persoon van B. Rooks. Secretaris was Leo Paashuis en penningmeester was Bernard Klein Gunnewiek. Twee nieuwe bestuursleden traden toe, Harry van Leeuwen, kroegbaas van D'n Olden Tram aan de

Varsseveldseweg en Jan Papenburg. Het laatste bestuurslid was kapitein Willem Wopereis. Afscheid werd er genomen van J. de Leeuw, H. Holweg, J. Grutters en Th. Bruggeman. Ook kreeg men een nieuwe geestelijk adviseur: pastoor Celie maakte plaats voor pastoor Van Schie. Voor de instructeur van muziek werd de heer Bernard Averteeg aangesteld. Het jaar 1966 is ook het laatste jaar dat de gebroeders Boschker voorop in de optocht gingen als bielemannen. De bijlen die de heren gebruikten voor het weghalen van de barricades op maandagmorgen voor de schutters werden overgedragen aan Hein Boschker en Tonnie Spanjaard. De contributie werd verhoogd van fl. 3,- naar fl. 5,-.

Het trommelkorps tijdens de optocht nabij de Algemene begraafplaats Vragenderweg. Foto: collectie ECAL Doetinchem

Huldiging van het koningspaar v.l.n.r. Joop Kruijburgemeester F.J. Waals, achter de vlag de wethouders A.B.F. Hulshof (Hommelink) en Th.B. Hulshof, kermiskoning Bernard Ebbers, achter hem mevrouw Waals-van Eijk, dan koningin Ebbers-Korthout met achter haar de hofhouding, mevrouw Korthout Wichman en Jan Wichman. Vooraan Bernard Pothof, achter hem pastoor A. Celie, naast hem Willemssen en met bril op de voorgrond Willem Overbeek. Foto: collectie ECAL Doetinchem.

Enorm taai toonde zich de vogel. Pas na 500 schoten was het Bernard Ebbers die het verlossende schot loste. Zijn vrouw A.J. Ebbers-te Kortschot werd gekozen als koningin terwijl zijn zwager Jan Wichman plaats nam in de hofhouding. Tijdens de huldiging op het bordes werd vendelier J. Papenburg in het zonnetje gezet door het schuttersgilde. Voor zijn 20-jarige inzet als vendelier bij de kopgroep kreeg hij een mooie doos sigaren.

1967 koning B. Klein Gunnewiek

Er werden nieuwe uniformen aangeschaft die in 1967 voor het eerst gebruikt werden. Het koningspaar van 1966 B. Ebbers en A.J. Ebbers-Korthout schonk het gilde een nieuwe koninginnenmantel. En er werd door St.-Switbertus voor het eerst een taptoe georganiseerd op het voetbalterrein van Longa '30. Binnen het bestuur was er een wisseling in functie: Harry van Leeuwen werd secretaris en Leo Paashuis werd bestuurslid.

En dan het vogelschieten. Reeds vroeg begaven de schutters zich naar het schuttershuis om te loten voor de volgorde van schieten. Na de rondgang door het dorp begaf men zich naar het feestterrein waar de vogel reeds op zijn mast troonde. Allereerst werd de hals geraakt door dokter De Nooyer, die de laatste paar jaar redelijk trefzeker bleek te zijn.

De rechtervleugel werd geschoten door W. Olijslager, waarna W. Rensing de linkervleugel voor zijn rekening nam.

Het schuttersgilde in nieuw uniform hier tijdens de optocht. De cap en hesje onder de cap waren roodgekleurd. V.l.n.r. zien we Jos Wichman dan twee onbekenden en nog net achter de schouder met trompet is Gerard Elferink te zien. Daarachter met trommel Jos Hoenderboom, met de grote trommel Harry van Leeuwen en op de voorgrond Theo Gootink. Achter hem loopt Jopie Wekking en geheel rechts nog net te zien Tonnie Holweg. Foto: collectie Oudheidkundige vereniging Lichtenvoorde

Statiefoto van het gilde in nieuwe outfit voor de directiewoning van de zuivelfabriek Zieuwentseweg. De cap om de schouders werd door de trommelaars als zeer vervelend ervaren, aangezien het hen belemmerde tijdens het trommelen. Op de voorgrond zien we gehurkt v.l.n.r. een onbekende, dan Leo te Broeke, weer een onbekende, Tonnie Holweg, Jos Wichman, wederom een onbekende en Theo Gootink achter de grote trom. Dan zien we een Winters en tot slot Bennie Lensink. Staande v.l.n.r. tambourmaitre Jan Betting, Eric Harbers, een onbekende en dan de zoon van Wopereis. Vervolgens zien we Hans Winters, daarachter met vaandel Jan Papenburg, Walter Breukers en Gerard Elferink. Met het standaard vaandel Jan Geerdink (Pillenbats), Theo Rosendahl, Jopie Wekking. Achter hem een onbekende, met bril Henk Vrijdag, voor hem staat Vincent Elferink dan Andre Boschker en Alois Klein Gunnewiek (Lievalde). Met het vaandel in de hand Jan Wichman, Willem Wekking (bolletje), Harry Hartman, voor hem staat Peter Elferink en tot slot Willem Wopereis, kapitein van het gilde. Foto: collectie Benno van Lochem

In de 3de ronde, het 290ste schot, dat van de penningmeester Bernard Klein Gunnewiek van de Boschlaan, bleek het genadeschot te zijn. Hij koos zijn vrouw J.M. Klein Gunnewiek-Waenink tot zijn koningin net als in 1964, toen het echtpaar ook al koningspaar was. In zijn toespraak op het bordes van het gemeentehuis sprak de burgemeester het echtpaar toe. Hij zei: Voor een vijftien jaar geleden werd de Bedelaarsdijk omgedoopt in Boschlaan, welnu is het misschien nu de taak aan de raad, om deze weg om te dopen in 'Koningslaan'. Ook feliciteerde hij corsogroep Boschlaan met het behalen van de eerste prijs, nu alweer voor de vierde op één volgende keer.

1968 koning W. Wopereis

Op 18 maart 1968 overleed oud-vogelmaker **Johannes Theodorus Jan Wichman sr.** De op 5-november 1877 geboren Doetinchemmer, woonachtig aan de Weyenborgerdijk en timmerman van

beroep, maakte op 17-jarige leeftijd in 1894 voor het eerst een vogel voor de Lichtenvoordse schutterij. Hij trouwde met Elisabeth Aalders op 25 augustus 1905 en uit dit huwelijk kwamen drie kinderen voort: Johannes Theodorus Stephanus (Jan), dochter Everdina Gerharda en de schutterskoning van 1963 Hermanus Wilhelmus. Helaas overleed Elisabeth op 9 november 1914. Jan Wichman hertrouwde op 17 juli 1915 met de 10 jaar jongere Johanna Maria Jansen, met wie hij nog eens negen kinderen kreeg. In 1919, bij zijn 25-jarig jubileum als vogelmaker, ontving Jan Wichman sr. van de schutterij een zilveren horloge met inscriptie. In 1934 maakt hij zijn 40ste vogel. Hij gaf 2 jaar later het "vogelmaken" door aan zijn zoon Jan Wichman jr.

In 1968 werd er een oude traditie in ere hersteld. In plaats van de vogel mee te voeren in de zondagmiddagoptocht, werd hij reeds op zaterdagavond naar de vogelschacht op het feestterrein gebracht. Nadat de vogel was versierd door enkele vrouwen van het bestuur, ging het in een bescheiden optocht naar de vogelschacht aan de Dijkstraat.

Het prijzengeld voor het koningsschot werd verhoogd van fl. 55,- naar fl. 100,-. Dat had als gevolg dat de contributie van fl. 5,- naar fl. 6,- ging. In het bestuur waren er ook enkele wijzigingen. Zo hield B. Rooks het na 2 jaar voorzitterschap voor gezien. Daardoor werd secretaris Harry van Leeuwen waarnemend voorzitter. Het bestuur bestond uit vijf leden. Voor het tweede achtereenvolgende jaar werd een bestuurslid schutterskoning.

Schutterskoning kapitein Willem Wopereis wordt toegesproken door waarnemend burgemeester Slobbe. Wethouder Th. Hulshof (Planteman) rechts kijkt toe. Links van de burgemeester staat pastoor van Schie. Foto: collectie Benno van Lochem

Kapitein Willem Wopereis wist de vogel neer te halen, maar de vogel had wel drie ronden overleefd voordat er een einde aan zijn leven kwam.

De kapitein koos zijn vrouw J. Wopereis- te Vruchte tot zijn koningin, die het eerste rijtuigritje door het dorp moest missen, omdat zij vergeten was het gas uit te draaien.

Op het bordes van het gemeentehuis werd het koningspaar toegesproken door waarnemend burgemeester Cornelis Slobbe. Burgemeester F.J. Waals was in de jaren '68-'69 met ziekteverlof. Na de vaandelhulde werd de erewijn geserveerd in het Schuttershuis Pillen 't Zwaantje.

Cornelis Slobbe (Rotterdam, 30 juni 1902 – Zwijndrecht, 12 maart 1995) was een politicus van de ARP. Hij was in 1968 waarnemend burgemeester van Lichtenvoorde.

Foto: collectie historische vereniging Zwijndrecht.

1969 koning G. Pothof

Op 1 juli overleed oud-voorzitter en erelid **Jacobus Arnoldus Bosch**. De op 14 juni 1896 in Snodenhoek gemeente Elst geboren zoon van Johannes Bosch en Grada Cornelia Gerritsen kwam in 1919 naar Lichtenvoorde. Daarvoor had hij enkele jaren gewerkt als leerjongen bij zadelmakerij Span in Brummen. Op 23-jarige leeftijd begon hij te werken bij Hulshof leerfabriek. Maar liefst 40 jaar werkte hij daar en wist hij zich op te werken tot bedrijfsleider. In 1929 trouwde hij in Duiven met Mathilda Gerarda Janssen. Het echtpaar liet zich de woning Mea Vota (mijn keuze) bouwen aan de Lievelderweg nr. 25. In totaal gaf hij vanaf 1949 tot 1957 leiding aan het schuttersgilde. Er werd opnieuw een contributieverhoging doorgevoerd. Deze bedroeg in 1969 fl 7,50. In de persoon van C. Fukkink kreeg het gilde een nieuwe instructeur voor muziek. Sedert 1919, na het invoeren van het Bal Champêtre, hadden de feestelijkheden rondom de kermis en het vogelschieten steeds plaatsgevonden op de feestweide aan de Dijkstraat, achter de openbare school, later de huishoudschool. In 1969 kwam hier abrupt een einde aan. Reden voor

deze wijziging was dat het voetbalveld opnieuw was ingezaaid en later die winter zou het gebruikt worden door Longa '30, alhoewel Longa '30 al vanaf 1949 een eigen terrein had aan de Raadhuisstraat en de club in de jaren 1950 tot 1955 zelfs helemaal geen gebruik maakte van de feestweide, de thuisbasis van PSV-voetbal¹⁸. Een gegronde reden waarom met deze traditie werd gebroken is eigenlijk nergens te vinden of het moet de bouw van de Hamalandhal zijn geweest¹⁹. Hoewel er in 1969 al wel plannen voor waren, werd met de uiteindelijk bouw pas in 1972 begonnen. Hoe dan ook, het kermiscomité en de schutterij moesten op zoek naar een nieuw feestterrein. En dit werd gevonden op het plantsoen gelegen aan de Dr. Schaepmanstraat, tegenover de Pastoor van Arsschool. Dit terrein werd geëgaliseerd en voorzien van een grasmat en op de zaterdag voor het corso werden hier voor het eerst de kinderspelen gehouden, op maandag gevolgd door het vogelschieten. De vogel werd ditmaal weer in de maandagoptocht meegevoerd. Bij aankomst van de stoet werd de vogel op de mast geplaatst, waarna onder grote belangstelling het schieten begon. Raadslid Jelle Soetenga trof als eerste de vogel, die daarbij zijn rechtervleugel verloor, waarna Jan Cuppers de vogel echt vleugellam maakte door ook de linkervleugel eraf te schieten. Zijn broertje Bennie Cuppers trof de hals met kop waarna het gevogelte al niet veel praatjes meer had. Het genadeschot werd gegeven door G. Pothof die de staart en romp van de mast af wist te schieten. Hij koos zijn vrouw W. Pothof-Kettering als zijn koningin. Op het gemeentehuis werd het echtpaar toegesproken door wethouder Th. B. Hulshof (Planteman) die namens de burgemeester Waals (wegens ziekte afwezig in zijn laatste jaar als burgervader) zijn gelukwensen uitspraak

1970 Koning J. Pothof

Onder leiding van Thea Stortelder werd het majorettecorps opgericht. De eerste majorettekorpsen in Nederland zien we rond de jaren '50 ontstaan. Deze waren geïnspireerd op de Amerikaanse majorettekorpsen die tijdens internationale concoursen in Nederland te zien waren. In de jaren zeventig neemt de populariteit van de corpsen enorm toe. Voor de choreografie werd Lydie Buunk aangesteld, die de meisjes het gebruik van de baton

aanleerde. De baton wordt gebruikt om draaiende bewegingen te maken of op te werpen. Met hun aanwezigheid in de stoet onderstreepten de majorettes het feestelijke karakter van het evenement en daarmee wist het gilde zich opnieuw te vernieuwen. Na de komst van burgemeester A.P.J. van Bastelaar werd hij de nieuwe beschermheer. Ook twee nieuwe bestuursleden traden aan in de persoon van Jan Betting en W. Wekking. Er werd een nieuw standaardvaandel aangeschaft, dat door de kunstenaar Joop Kruij (Aalten) was gemaakt. De op 22 maart 1935 geboren Lichtenvoordenaar is onder andere bekend van het mozaïek bij de voormalige Ludgerusschool. Onder zeer ongunstige weersomstandigheden werd het vogelschieten gehouden en het publiek liet het dan ook op deze regenachtige maandagmorgen afweten. Behalve de schutters trok het evenement niet veel bekijks. De vogel daarentegen bleek zich van de regen weinig aan te trekken, hij bleef hardnekkig op zijn stok zitten. Bijna zes ronden waren er nodig eer hij het begaf, net op tijd, want de schutterij was bijna door haar munitie heen. Echter, tegen het schot van Jan Pothof bleken de laatste resten van de vogel niet meer opgewassen.²⁰

Huldiging van het koningspaar op het bordes met v.l.n.r. een onbekende, dan koningin M. Pothof-Jansink wederom een onbekende, dan koning J. Pothof, burgemeester A.P.J. van Bastelaar en wethouder Th. B. Hulshof.

Foto: collectie gemeentearchief Lichtenvoorde

Jan Pothof verkoos zijn vrouw M. Pothof-Jansink tot koningin. Zij had die morgen nog zo gezegd: 'Schiet de vogel er niet af, ik ben zwanger dus kan niet weg'. Maar Jan had vanaf zes uur al zitten

¹⁸ Periodiek de Lichte voorde nr. 45 blz. 77 auteur Benno van Lochem

¹⁹ Periodiek de Lichte voorde nr. 79 48 jaar sportplezier Benno van Lochem

²⁰ Koningsboek St. Swibertus 1970

kaarten bij café Kruup en had het nodige al genuttigd. Toen het gezelschap op het feestterrein was aangekomen schreeuwde Jan al met veel bravoure: 'De vrouwe is zwanger en den geet er ook deur mien af.'

Tijdens de huldiging van het koningspaar op het gemeentehuis werd dit jaar de vaandelhulde gebracht door de vendeliers uit Bocholt, aangezien de vendeliërsgroep van St.-Switbertus was ontbonden, dit mede door toe doen van Jan Pothof zelf, die dit ook beschreef in zijn verslag als koning.

1971 Koning B. Heutinck

Na een jaar koning te zijn geweest neemt Jan Pothof plaats in het bestuur, hij neemt de taak van Leo Paashuis over als penningmeester. Nadat de eerste schoten door de beschermheer en de pastoor zijn gelost, volgen velen hun voorbeeld, waarmee de situatie van de vogel er niet veiliger op werd. Nadat eerst bestuurslid B. Klein Gunnewiek de linkervleugel naar beneden had gehaald, was het B. Mölders die de rechtervleugel eraf schoot. In de derde ronde wist Benny Heutinck (met lotnummer 43) de vogel geheel te raken. Hierna trok het gezelschap onder leiding van het majorettecorps richting naar het gemeentehuis, waar koning en koningin Irene Halink uit Groenlo gehuldigd werden. Er volgde ook nog een huldiging van B. Papenborg voor zijn 25 jaar als vendelier.

Vanaf rechts gezien net achter de vlaggenmast: geestelijk adviseur pastoor van Schie, achter de microfoon burgemeester Van Bastelaar, links van hem de jubilaris B. Papenborg met zijn vrouw. Dan zien we koning Benny Heutinck en koningin Irene Halink met daarachter de hofhouding van het paar.

Foto Peter Elferink Schuttersgilde St.-Switbertus

1972 Koning Fr. Klein Gunnewiek

Afscheid werd genomen van Willem Wopereis als

kapitein van het schuttersgilde, waardoor er ook een vacature vrij kwam in het bestuur. Deze vacature werd ingevuld door Hans Winters.

De nieuwe kapitein werd voorzitter Harry van Leeuwen, die ook nog eens de taak als secretaris waarnam. De contributie werd verhoogd van fl. 7,50 naar fl. 10,--.

Eigenlijk mocht Frans Klein Gunnewiek helemaal niet mee schieten want hij was per 1 mei inwoner van Lievelede, maar aangezien hij nog tot 1 januari 1973 stond ingeschreven op het oude adres, mocht hij toch meedoen. Toen hij voor de derde keer moest aantreden, meende hij dat de vogel nog veel te vast op zijn honk zat, maar voordat hij het besefte, zat hij samen met zijn vrouw Riek Klein Gunnewiek-Donderwinkel in het rijtuig richting gemeentehuis. In de hofhouding namen plaats B. Klein Gunnewiek, adjudant B. Rooks en penningmeester H. Klein Gunnewiek.

De huldiging van koning Frans Klein Gunnewiek. Links burgemeester A.P.J. van Bastelaar en rechts koningin R. Klein Gunnewiek-Donderwinkel. Foto: collectie Peter Elferink Schuttersgilde St. Switbertus

1973 Koning J. Steentjes

Opnieuw een wisseling in het bestuur. Afscheid werd er genomen van B. Klein Gunnewiek. Gerard Elferink nam zijn plek in. Ook een nieuwe geestelijk adviseur trad aan in de persoon van pastoor De Wit. Er werden nieuwe uniformen aangeschaft, maar het probleem rondom de vendeliërsgroep was ook nu nog niet opgelost. Weer werd tijdens de optocht gebruik gemaakt van een twintigtal vendeliërs afkomstig van het Schutzenverein St.-Antonius uit Bocholt. Deze waren er op maandagmorgen weer om het nieuwe koningspaar Jan Steentjes en M. Steentjes- Hubers een vaandelhulde te brengen.

Er werd besloten om het beestje eens vakkundig met de bijl te bewerken. Deze handeling, uitgevoerd door vogelmaker Jan Wichman, bleek zijn levensduur aanmerkelijk te bekorten, want nadat reeds diverse splinters van hem waren afgeschoten, gelukte het Jan Steentjes, lid van het kermiscomité, met het 340ste schot het pluimvee naar beneden te halen. Het voltallige kermiscomité nam plaats in de hofhouding.

1974 Koning H.H.C. Hulshof

Na drie jaar penningmeesterschap vindt Jan Pot-hof het mooi geweest, Hans Winters neemt zijn functie over en Jos Krabbenborg wordt de nieuwe secretaris. Ook Bennie Berendsen treedt toe tot het bestuur, dat nog steeds onder leiding stond van uitbater Harry van Leeuwen. Na de zondagmiddagoptocht werd bij het bejaardenhuis een show gegeven door de nieuwe vendeliersgroep van het schuttersgilde, zo meldt de Elna. Hieruit blijkt dat er na 3 jaar weer eigen vendeliers zijn opgeleid, hetgeen de kopgroep weer compleet maakte. Na de reveille op maandagmorgen trokken de schutters al vroeg naar het schuttershuis om zich in te schrijven voor de loting. In totaal deden 130 kanshebbers mee, die onder regenachtige omstandigheden de strijd om het koningschap met elkaar aangingen. Drie ronden lang hadden de schutters in de voortdurende regen geschoten en werd het tijd om het vogeltje wat te bewerken. Dit bleek te helpen want na nog enkele schoten viel het vonnis en was H.H.C. Hulshof koning, die zijn vrouw M.I.C.L. Hulshof- Stassen tot koningin nam.

Met een welgeplaatst schot weet Jan Steentjes de vogel te raken. Met als gevolg dat hij op de schouders wordt genomen door de andere schutters.

Foto's: collectie Benno van Lochem

De vogel bleek bijzonder taai te zijn dit jaar. Na ruim 300 schoten was alleen de hals door de heer A. Hogenkamp eraf geschoten.

1975 Koning W. Wekking

Precies 100 jaar geleden stond er ook een caféhouder als voorzitter van de Lichtenvoordse schutterij, alsof de geschiedenis zich herhaalde. Afscheid in het bestuur werd er genomen van W. Wekking die opgevolgd werd door twee vrouwelijk bestuursleden, mejuffrouw Kolkman en Thea Stortelder. Jos Krabbenborg nam de taak van kapitein over van voorzitter Harry van Leeuwen en hij werd ook tamboer-maitre als opvolger van Jan Betting. Er werd voor het eerst sinds 1967 weer eens een taptoe georganiseerd. En dan het vogelschieten. Dat had met de persoon van kapper Wim Wekking (Pereboom) een wel een zeer bekende

Lichtenvoordenaar als deelnemer.²¹ Wim ging al bijtijds met zoon Max (8 jaar) een eindje fietsen, zijn fiets ging die morgen automatisch richting 't Zwaantje voor de loting van het vogelschieten. Het was er al gezellig druk, en na verloop van tijd maakten de twee zich op om naar het schietterrein te gaan. Er waren al twee rondes geweest. Toen hij na 297 schoten voor het eerst moest aantreden voor het koningsschot, draaide hij zich nog één keer om en riep 'Harmonie klaar, schutterij klaar, nu gaat het gebeuren'. En wat hij zelf de hele morgen al had lopen te vertellen gebeurde toen, tot verbazing van velen en zeker ook van hemzelf schoot hij de vogel, die tot op dat moment nog slechts 1 vleugel had verloren aan schutter M. Klein Gunnewiek, in zijn geheel naar beneden en werd daarmee schutterskoning van 1975.

Als een ware winnaar werd Wim Wekking na het koningsschot door de andere schutters op de schouders genomen. We zien v.l.n.r. Henk Wekking, Peter Kasten, Jan Brul, Willem Wekking (bolletje, broer van Henk uit Groenlo) en Tone Waalder. Foto: collectie Vereniging voor oudheidkunde Lichtenvoorde

Met zijn vrouw aan zijn zijde, die nu echt de titel, 'Hare Majesteit' mocht dragen (in werkelijkheid

het koosnaampje van Ans Wekking-Lefering), ging het gezelschap richting gemeentehuis. In het rijtuig naar het gemeentehuis vertelde hij aan burgemeester van Bastelaar: 'Ik ben al eens Sinterklaas, kerstman en prins Carnaval geweest, nu ben ik schutterskoning en ik word ook nog eens burgemeester.' In de hofhouding namen plaats J. Soetenga, G. Kaak, Fr. Toebes en H. Holweg, leden van het Longa veteranenelftal. In zijn huldigingstoespraak zei burgemeester A.P.J. van Bastelaar dat hij vaak een nieuwe koning moest inleiden, maar dat bleek deze keer beslist niet nodig te zijn, waarna kapper 'Pereboom' op zijn bekende wijze in een toespraak vol humor en kolder het publiek toesprak. Na de rondgang door alle cafés van Lichtenvoorde werd er gegeten bij de Driehoek daar brak het gebit van Ans Wekking doormidden. Er werd een tandtechnicus in Aalten gebeld en Wim Wekking zei: 'U spreekt met de koning van Lichtenvoorde en Hare Majesteit heeft haar vreetmachine kapot.' Waarop de man aan de andere kant van de lijn zei: 'Dan kan ik dus een koninklijke prijs rekenen'. Het probleem werd opgelost en zo kon het paar weer door.

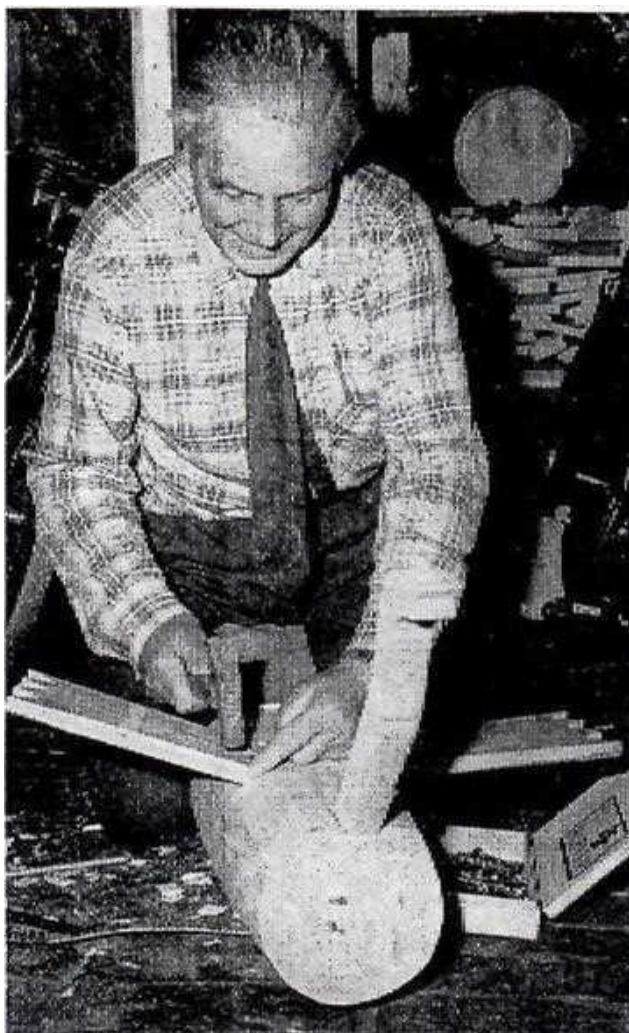
1976 Koning Fr. Ribbers

Op 15 mei organiseerde het schuttersgilde opnieuw een taptoe Lichtenvoorde. En op 7 september, een week voor de kermis, was de jaarvergadering. Hierin werd de financiële situatie van de vereniging geschetst door scheidend penningmeester Hans Winters en die zag er niet rooskleurig uit. Dus met algemene toestemming van de vergadering werd ingestemd met een contributieverhoging. Deze bedroeg voor het leden van het korps een verhoging van fl 10,- naar fl 12,50 en voor overige leden van fl 10,- naar fl 15,-. Daar tegenover stond dat het prijzengeld voor het vogelschieten wel werden verhoogd, zo kwam het koningsschot op een bedrag van fl 175,- gulden, bij het neerhalen van de hals kreeg men fl 10,- en de vleugels waren beide fl 15,- waard. Bij de bestuursverkiezing waren aftredend en niet herkiesbaar Hans Winters en Jan Papenburg. Zij werden vervangen door Bart Eefting en Peter Rensing. Hierna richtte voorzitter van Leeuwen zich tot **Jan Papenburg** die zijn 30-jarig lidmaatschap vierde. Vanaf 1957 had hij onafgebroken in het bestuur gezeten en zich altijd ingezet voor de vereniging. Vooral de afdeling vendeliers was zijn hoofdtaak binnen het bestuur. Voor deze werkzaamheden

²¹ Koningsboek St. Switbertus 1975

werd Jan benoemd tot erelid van het schuttersgilde. Voor de bielemannen Hein Boschker en Tonnie Spanjaard was het de laatste keer in 1976 om de opgeworpen barricades op kermis maandag op te ruimen. Het bijltje werd door gegeven aan A. Mulder jr. en H. Hissink.

Ook voor vogelmaker **Jan Wichman jr.** was de tijd gekomen voor zijn laatste vogel. De op 3 juli 1907 geboren Johannes Theodorus Stephanus (Jan) Wichman had dit ambacht in 1936 overgenomen van zijn vader. Van huis uit timmerman,

Jan Wichman jr. bij het maken van zijn laatste vogel in 1976 Foto: collectie Elna

woonachtig in de Dijkstraat, nam hij zijn vak als vogelmaker bloedserius of zoals hij dit in een krantenartikel uit 1976 zelf beschreef²²:

‘Het vogelmaken is niet alleen een tamelijk zwaar karwei, maar is ook een verantwoordelijk functie, want de duur van het vogelschieten is medebepalend voor een gezellige kermis maandag en de vogelmaker heeft dit voor een belangrijk deel in

handen. Vroeger werd de vogel gemaakt van het onderende van de stam van een dikke wilgen- of populierenboom, die dan bij een van de vele klompenmakers werd uitgezocht. Deze, knoest werd eerst met een grote bijl bewerkt en daarna bijgehakt met een handbijl totdat hij op een ovale romping lijken. Het was meestal een sterke knoest maar viel deze bij de behandeling tegen, dan werd aan een andere stomp begonnen, want de plm. 200 schutters wilden toch minstens tweemaal schieten en er werd met zware munitie geschoten.

Tegenwoordig wordt er een gaaf stukje boomstam bij de firma Steentjes uitgezocht. Dit wordt voorzien van stevige ledematen die er als eerste worden afgeschoten, aangezien deze geldprijzen bevatten. Daarna begint de aanval op de romp die dan al heel wat kogels heeft opgevangen. Na een poosje schieten, vliegen de stukken ervan af. Echter, is de romp te taai na enkele ronden, dan gaat de vogel naar beneden. De vogelmaker maakt een inschatting hoelang die het nog volhoudt en is hij van mening dat dit te lang gaat duren, dan hanteert hij de bijl om de vogel te bewerken. Na deze operatie gaat het slachtoffer onder hoerageroep weer naar boven, alwaar spoedig zijn lot wordt beslist waarna de nieuwe schutterskoning bekend wordt. Tot zover het krantenartikel, Ondanks zijn lange staat van dienst werd Jan geen erelid van de vereniging. Hij overleed op 15 juni 1986. Jan Wichman werd als vogelmaker opgevolgd door Bennie Berendsen.²³

Na ruim twee ronden schieten is het opnieuw de beurt aan Frans Ribbers. De vogel ligt dan al op apegapen en moet dan nog alleen op de juiste plek geraakt worden. Dat gebeurt en Frans Ribbers is koning. Hij kiest zijn vrouw Mathilde Ribbers-Buiel tot koningin. De hofhouding bestaat uit H. Steentjes, B. Meekes, W. en B. Vos en W. Bonnes. Frans Ribbers volgt Bennie Berendsen op als vogelmaker in 1983 en hij zou dit 25 jaar doen.

1977 Koning P. Paaschens

In 1968 had Harry van Leeuwen de voorzittershamer ter hand genomen en hij vond het nu welletjes geweest. Jos Krabbenborg werd aangesteld als waarnemend voorzitter die daardoor drie functies in het bestuur kreeg. Harry werd tot erelid van de vereniging benoemd. Aan het lijstje met ereleden was de heer Olijslager net ontvallen. In de toespraak tijdens de jaarvergadering blikte secretaris Jos Krabbenborg terug op de periode die Harry in

²² Elna 24 januari 1975

²³ Koningsboek St. Switbertus 1976

het bestuur zat. Zo vertelde hij: In 1964 was er zelfs sprake van dat de schutterij van het toneel dreigde te verdwijnen echter dankzij uw geweldige inzet wist u te voorkomen dat dit gebeurde. Vlak voor het 40-jarig jubileum in 1968 werd u tot voorzitter gebombardeerd en dankzij uw kwaliteiten is de vereniging weer uitgegroeid tot een volwaardige schutterij.

Nieuw in het bestuur was Bennie Lansink terwijl bestuurslid Bennie Berendsen de taak van vogelmaker op zich nam. Karin Hoitink werd aangesteld als miss Majorette terwijl Bernard Averstee instructeur van de muziek werd. Met de komst van burgemeester de heer J. Groffen kreeg het gilde ook een nieuwe beschermheer en -vrouwe. En er was in 1977 ook een nieuwe kapitein in de persoon van Tonnie Spanjaard. Bij de uit Brabant afkomstige familie Paaschens werd de traditie van het vogelschieten al op jonge leeftijd met de papepel ingegeven. Het was dan ook geen wonder dat deze familie ooit een schutterskoning zou voortbrengen. In 1977 was het dan ook zo ver: Paul Paaschens (*23-3-1956 †5-9-2021) trof met een gouden schot de vogel en koos zijn vriendin Jose van Dijk tot koningin.

1978 Koning A. van Schaijk

In 1978 blijkt het dagelijkse bestuur te bestaan uit slechts één persoon: Jos Krabbenborg is waarnemend voorzitter, secretaris en penningmeester.

Het bestuur bestond verder uit de leden Bart Eefing, Bennie Lansing, Theo Rassing en kapitein Tonnie Spanjaard. En men kreeg een nieuwe geestelijk adviseur in de persoon van pastoor Ben Thijssing. In de jaarvergadering werd gesproken over het vervangen van instrumenten. Deze waren al ruim 20 jaar oud. Ook de majorettes moesten worden voorzien van nieuwe uniformen, maar het huidige kassaldo zou daarvoor niet genoeg zijn.

Tijdens de optocht werd een traditie weer in ere hersteld. In voorgaande jaren werd de vogel op een bloemenwagen meegevoerd in de optocht. Maar hier kwam een einde aan. Een groep schutters zou voortaan weer de traditionele vogeldrager vergezellen tijdens de optocht en de gang naar het schietterrein. De optocht naar het schietterrein aan de Dr. Schaepmanstraat werd voorafgegaan door twee nieuwe bielemannen in de persoon van J. Wopereis en W. Schenk.

De vogel was dit jaar van uitstekende kwaliteit. Door de nodige regen bleef hij taai en onverzettelijk op zijn post zitten. De 144 schutters hadden

moeite met de vogel die, ondanks dat hij in de tweede ronde gekloofd was, weinig toegaf. Halverwege de vierde ronde werd uiteindelijk het geadeschet gelost door A. van Schaijk.

De nieuwe koning A. van Schaijk wordt op de armen genomen door de leden van de schutterij. Foto collectie ECAL Doetinchem

1979 Koning V. Pothof

Na 2 jaar kreeg de schuttersvereniging in de persoon van W. Pierik een nieuwe voorzitter. De in Borculo geboren leraar aan de LTS in Lichtenvoorde woonde al enige tijd hier en bleek de geschikte persoon te zijn voor deze functie.

De majorettes kregen een nieuw uniform. Ondanks deze uitgave bleef er een klein positief saldo over. Dit was mede mogelijk door de organisatie van de vijfde taptoe in Lichtenvoorde waar veel belangstellenden op af kwamen.

Het vogelschieten werd op maandagmorgen door de voorzitter W. Pierik geopend met een toespraak. Hij maakte bekend dat in verband met het 50-jarig bestaan van het gilde het bedrag voor het koningsschot was verhoogd naar fl. 500,-. Nadat eerst door T. Wekking de rechtervleugel en door oud-koning J. Steentjes de linkervleugel naar

beneden was geschoten, schoot de kapitein van het schuttersgilde T. Spanjaard de kop eraf. In de derde ronde, bij het 293 schoot werd door Vincent Pothof secretaris van het kermiscomité het verlossende koningsschot gelost. Hij koos zijn vrouw M. Pothof-Vos tot koningin waarna het gezelschap naar het gemeentehuis vertrok voor de huldiging.

De dames van het majorette corps in hun nieuwe outfit voor de r.-k. kerk. Foto: collectie Benno van Lochem

Als geboren en getogen Lichtenvoordenaar hield de nieuwe koning een toespraak in het dialect. Waarbij hij als motto in de woorden nam 'Met vlees meer mans met eieren meer kans', doelend op zijn eigen eierexport bedrijf aan de Varsseveldseweg. De oud-prins carnaval van 1978 had een nieuwe titel, die van schutterskoning. Tot de hofhouding verkoos hij de bestaande leden van het kermiscomité en nadat de vaandelhulde

had plaatsgevonden begaf zich het gezelschap naar het schuttershuis Pillen 't Zwaantje.

Als een der eersten kwam mevrouw Vos haar schoonzoon Vincent en dochter Marijke feliciteren met hun koningschap

Tot zover de eerste vijftig jaren van het schuttersgilde St. Swibertus. De reden om de volgende jaren niet te beschrijven is simpelweg omdat het geheel te omvangrijk wordt. Ook zou ik misschien anderen het gras voor de voeten wegmaaïen als alles tot nu te beschrijven. Om de gehele geschiedenis te beschrijven zul je veel meer interviews moeten afnemen met leden en oud-leden. Wat hierna nog wel volgt is de complete lijst van koningen tot die van 2022 toe, waarbij nog opmerking geplaatst moet worden, dat in 2010 voor het eerst aan vrouwen werd toegestaan om deel te nemen aan het vogelschieten. En laat het dan ook nog gebeuren dat meteen in dat jaar een vrouw de vogel eraf schiet!

Schutterskoningen van 1980 tot 2022

1980 Joop de Leeuw
 1981 Jan Kroezen
 1982 Peter Elferink
 1983 Han Wijkamp
 1984 Peter Goossens
 1985 Bennie Cuppers
 1986 Andre Lutikholt
 1987 Rob Loyer
 1988 Andre te Welscher
 1989 Frans Ribbers
 1990 Walter Boschker
 1991 Bennie Wopereis
 1992 Robert van Dillen
 1993 Manfred Heutinck
 1994 Henk Geesink

1995 Tonnie Hendriks
 1996 Victor Roerink
 1997 Theo Dusseldorp
 1998 Rob Broshuis
 1999 Danny Reyerink
 2000 Ben Heutinck
 2001 Cor Paasschens
 2002 Louis Rassing
 2003 Manfred Berendsen
 2004 Hans Geesink
 2005 Guus Stottelaar
 2006 Thomas Doppen
 2007 Tonny Roelofswaard
 2008 Clemens Klein Gunnewiek

2009 Vincent Rensink
 2010 Anja Eppingbroek
 2011 Lars Wessels
 2012 Johnnie te Welscher
 2013 Bennie Meekes
 2014 Roy te Bille
 2015 Jurgen Boschker
 2016 Tom Ikink
 2017 Martijn Prinsen
 2018 Erwin Hummelink
 2019 Dirk Pothof
 2020 covid; geen vogelschieten
 2021 covid; geen vogelschieten
 2022 Sylvester Rondeel.

Tot slot.

Kermis, bloemencorso en schutterij zijn nauw verweven in de cultuur en traditie van Lichtenvoorde. Het was de eerste zin waarmee ik dit artikel begon. Maar hoe diep zitten deze traditionele gebruiken en tradities nog verweven in onze cultuur? Langzaam zijn tradities aan het veranderen of verdwijnen, kijk maar naar Sint en Piet, het verdwijnen van wilde dieren in het circus of het afsteken van vuurwerk, dat van oudsher een gebruik is bij het inluiden van een nieuw jaar en het verdrijven van boze geesten. Of neem het ontbranden van paasvuren. Door de stikstofcrisis zal hier ook nog het nodige over gediscussieerd gaan worden. Schutterijen worstelen met het imago dat ze oubollig zijn, terwijl zij wel oude tradities voortzetten. De huidige schutterij en vele andere verenigingen zien in deze tijd een daling van actieve leden. Ja zelfs in het populaire voetbal is het lastig om aan vrijwilligers te komen, met name op bestuurlijk gebied zijn de functies moeilijk in te vullen. Ook de Kring Achterhoek, de overkoepelende organisatie van vijftientig Achterhoekse schutterijen waaronder St. Switbertus, maakt zich hier zorgen om. In een artikel opgenomen in Mijn

Magazijn september 2021 beschrijft voorzitter van deze kring André Bluemink precies hoe het gaat in deze tijd van corona en vergrijzing. Hierbij enkele citaten uit dit verhaal dat getiteld is: Toekomst Achterhoekse schutterijen niet bepaald rooskleurig.²⁴ De grote vraag die gesteld moet worden is natuurlijk: Zit er anno 2021 nog leven in de schutterij? Bluemink: 'De coronacrisis heeft natuurlijk geen goed gedaan. We konden immers niet naar buiten. Ik ken een paar verenigingen, die nu in zwaar weer zitten. De jeugd heeft namelijk totaal geen interesse om nog aan te haken bij zo'n traditioneel fenomeen. Ergens snap ik dat ook wel. Maar jammer blijft het. De schutterij vergrijsst. Zoveel is duidelijk. De jeugd gaat liever zelf naar de kermis. Daar moeten we eerlijk in zijn. Als er al aanwas is, komt dat meestal uit families met een lange schutterij-traditie.' Tot zover een citaat uit het artikel. Zeer herkenbaar voor verschillende verenigingen, niet alleen schutterijen, is dat dit een maatschappelijk probleem aan het worden. Helaas moeten we erkennen dat ook bij ons in de Achterhoek het noaberschap langzaam aan het verdwijnen is. Laten we zorgdragen voor onze tradities en gebruiken.

De broers Johan en Anton Schulte

Door Martin Huinink

In periodiek nr. 66 van april 2013 stond het verhaal van Antoon Tillmann, 'Belevenissen van een Lichtenvoordse jongen met Duitse nationaliteit als Wehrmacht-soldaat 1940-1945'. Wie het verhaal nog eens wil lezen kan periodiek 66 terugvinden op de website oudheidkundelichtenvoorde.nl onder 'periodes'.

Antoon Tillmann was niet de enige Lichtenvoordenaar die vanwege een Duitse vader werd opgeroepen in Duitse dienst. Ook de broers Anton en Johan Schulte moesten dienen in het Duitse leger. Zij hadden minder geluk dan Antoon Tillmann. Zij kwamen niet terug. Zouden zij afkomstig zijn geweest uit een Duitse plaats, dan zouden hun namen zeker al lang geleden op het oorlogsmonument van hun woonplaats zijn vermeld. Maar zij waren niet afkomstig uit een Duitse plaats maar uit Lichtenvoorde en hun namen werden niet vermeld bij het herdenkingsmonument. Hun verhaal was waarschijnlijk ook niet in erg brede kring bekend. Maar dit jaar worden hun namen waarschijnlijk alsnog vermeld bij het oorlogsmonument, bij de andere Lichtenvoordse slachtoffers van het oorlogsgeweld.

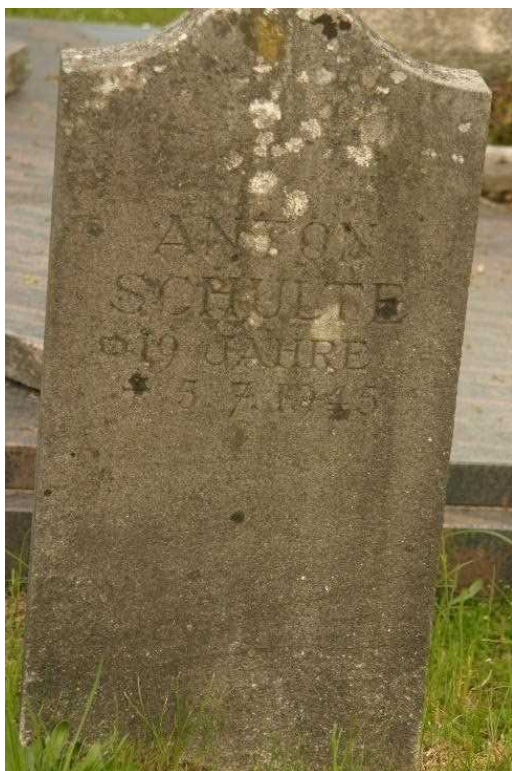
We werden gewezen op het verhaal van de broers Schulte door een mail van meneer C. Timmer. De heer Timmer bezoekt met zijn vrouw veel kerkhoven in Ostfriesland (Dld) en probeert informatie

boven water te halen en vast te leggen over Duitse soldaten die daar begraven liggen. En zo had Timmer het graf van Anton Schulte uit Lichtenvoorde aangetroffen op het kerkhof bij de evangelisch-

²⁴ Mijn Magazijn sep 2021 tekst Eric Schuurman.

lutherse kerk in Aurich - Plaggenburg in Ostfriesland (Dld). Het graf vermeldde slechts de naam, de datum van overlijden en de leeftijd van 19 jaar. Het graf verkeerde in een verwaarloosde staat en de heer Timmer wilde zich er sterk voor maken dat het graf zou worden opgeknapt door de plaatselijke kerkelijke gemeente of door de Volksbund, de Duitse tegenhanger van onze Oorlogsgravenstichting. Desnoods wilde hij dat ook zelf wel doen.

Op het graf stond niet, zoals wel gebruikelijk is, de geboortedatum. En, hoewel het graf herkenbaar was als soldatengraf, stond in het kerkhofregister dat hij géén soldaat zou zijn. De pastor van Plaggenburg heeft op verzoek van de heer Timmer het kerkhofregister nagekeken. Anton Schulte zou volgens het register zijn overleden op 5 juli 1945 om 22.00 uur in het toenmalige Kriegslazarett 6/686 Tannenhausen. Hij zou zijn overleden aan de gevolgen van granaatsplinters door een mijnexplosie. Hierdoor had hij bloedvergiftiging gekregen waaraan hij is bezweken. Hij is begraven op 8 juli 1945. De heer Timmer had genoteerd wat de pastor hem had voorgelezen: '8 Juli, Plaggenburg Schulte Anton geboren 28-12-1925 in Lichtenvoorde (Holland) Gefreiter. 19 Jahr 6 mon 7 tage.' Gestorven op 5 Juli 1945 om 22.00 uur in Lazarett 6/686/1 Chirurgie ten gevolge van 'Bauchverletzung infolge Minenexplosion und blutvergiftung.'

Graf van Anton Schulte in Aurich (Dld)
Foto's: C. Timmer

De heer Timmer had nog kunnen vinden dat Anton Schulte afkomstig was uit Lichtenvoorde. En dat was alles wat hij wist. Hij vroeg ons – de oudheidkundige vereniging – of wij meer wisten van Anton. Wij hebben toen een en ander proberen uit te zoeken. Anton Schulte bleek te zijn geboren op 28 december 1925 te Lichtenvoorde. Hij was de zoon van Franz Heinrich Schulte en Johanna Aleida te Veele. Volgens informatie op het internet kwam Franz Heinrich (*1888) uit Nieder Albaum, een plaats tussen Keulen en Winterberg in het Sauerland. Moeder Johanna Aleida (Leide) te Veele (*1885) is geboren in Zieuwent. Het echtpaar Schulte had in 1940 vijf kinderen, twee dochters en drie zonen, Franz, Johan en Anton. Doordat vader Franz Heinrich de Duitse nationaliteit had, hadden ook de kinderen de Duitse nationaliteit. Vader Franz Heinrich had zich niet tot Nederlander laten naturaliseren. Naturalisatie kostte immers geld en welk paspoort iemand had, zal in die jaren vóór de oorlog, zeker in deze grensstreek weinig uitgemaakt hebben. Volgens de toenmalige wetgeving werd door haar huwelijk met Franz Schulte Johanna te Veele ook Duitse en verloor zij het Nederlanderschap. Aan hun moeder ontleenden de kinderen dus niet (tevens) de Nederlandse nationaliteit. Anton werd vanwege die Duitse nationaliteit opgeroepen in Duitse krijgsdienst. Binnen het bestuur van onze vereniging was er nog een herinnering aan Antons ouders, het echtpaar Schulte-te Veele. Eind jaren vijftig, begin jaren zestig wandelde het echtpaar zo ongeveer elke morgen door het centrum van Lichtenvoorde met een wit hondje. Ze woonden aan de Beenengang 5, later in bejaardencentrum Antoniushove. De heer Schulte is overleden in 1975, mevrouw Schulte in 1979.

Mevrouw Schulte met hondje en naast haar meneer Schulte; aan weerszijden hun buren aan de Beeningang, de heer en mevrouw Winters-Van den Berg. Foto: familie Winters

In onze digitale nieuwsbrief nr. 4 hebben wij gevraagd of er nog meer mensen zich het echtpaar Schulte konden herinneren. Twee lezers van onze nieuwsbrief reageerden op het bericht in onze nieuwsbrief.

Een van onze lezers had op jonge leeftijd het echtpaar Schulte-te Veele vrij goed gekend in de jaren na de oorlog. Maar over het tragische verlies van de heer en mevrouw Schulte had hij hen nooit gehoord. Een andere lezer wist te melden dat mevrouw Schulte nooit iets gaf als er werd gecollec-teerd voor het Rode Kruis, omdat het Rode Kruis ook voor haar niets had gedaan.

Verder kwamen we via het internet op het spoor van Hans van Dijk, naar wij vermoedden een kleinzoon van het echtpaar Schulte, een oomzeg-ger van Anton. Het spoor naar hem liep echter dood. Zoals wij later van zijn zoon zouden verne-men, was Hans van Dijk in 2019 overleden.

Wij hebben verdere naspeuringen gedaan op het internet en toen kwamen wij terecht op een Duitse site die vooral wordt bezocht door nabestaanden van vermiste Duitse soldaten. En daar was een me-dedeling uit 2012 van iemand 'aus den Nederland-en', die verwees naar het graf van een familielid die op 8 juli 1945 in Plaggenburg was begraven. Dat dit familielid Anton Schulte was, was al gauw duidelijk. Hij schreef (uit het Duits vertaald):

'Een kleine bijdrage uit Nederland. Mijn over-grootvader kwam uit Albaun, Sauerland. Voor de Eerste Wereldoorlog werkte hij voor de Reichsbahn. Hij zei altijd dat hij gezonde jonge.

Archief

NAAM EN VOORNAMEN VAN HET HOOFD 25b											
<i>Schulte Franz Hermann</i>											
VOLGNUMMER	GESLACHTSNAAM (Geslachtsnaam der vrouw)	VOORNAMEN (Voluit geschreeven)	GESLACHT M. (mannelijk) V. (vrouwelijk)	Betrekking der leden tot het hoofd van het huizegezin (Art. 24, 26 n.l., sub 6.)	Dag- teekening en jaar der geboorte	PLAATS) VAN GEBORTE	BURGERLIJKE STAAT, welk ingekomen ... art. 6. ... art. 10. ... art. 11. ... art. 12. ... art. 13. ... art. 14. ... art. 15. ... art. 16. ... art. 17. ... art. 18. ... art. 19. ... art. 20. ... art. 21. ... art. 22. ... art. 23. ... art. 24. ... art. 25. ... art. 26. ... art. 27. ... art. 28. ... art. 29. ... art. 30.	Tijdens de inwachting	Veranderingen en hare dagteekening	NATIONALITEIT daar in te vullen: Nederland, Gulistan, Pruisen, etc.	
1.	Schulte	Franz Hermann	M.	hoofd	16-8-1888	Prichardshausen					
2.	Veele te	Johanna Wilhelmina	V.	vrouw	22-4-1883	Prichardshausen					A. G. Zwickel
3.	Schulte	Johanna Wilhelmina	V.	dochter	14-8-1912	Prichardshausen					
4.	id	Franz Johan Gerard	M.	zoon	8-7-1912	id					
5.	id	Elisabeth Maria	V.	dochter	7-5-1918	Prichardshausen					
6.	id	Johannes Hermann	M.	zoon	20-12-1921	"					
7.	id	Antonius Johannes	M.	zoon	20-12-1925	"					

mannen naar het westen en hun beschadigde lichamen terugbracht naar Duitsland. Toen hij aan het einde van de oorlog werd opgeroepen, zei hij tegen zijn vrouw: "Als hij wil vechten, moet de keizer zelf maar vooraan aan het front gaan staan." En hij vluchtte naar Nederland, waar hij zijn vrouw en kinderen na de oorlog weer zag. Ze bleven in Nederland Tijdens de tweede wereldoorlog werden 2 van zijn 3 zonen opgeroepen omdat ze de Duitse nationaliteit hadden. De oudste, Johann, was een motorrijder en was betrokken bij de invasie van Rusland.

Daarna werd hij ingezet in Noord-Afrika. Voor zover we weten, staat hij nog steeds als vermist geregistreerd. De tweede zoon, Anton, was een parachutist-pionier. Hij raakte zwaargewond en stierf kort na het einde van de oorlog aan zijn verwondingen. Volgens een bericht van de Volksbund: Overleden: 05.07.1945, 22:00 uur in het militair hospitaal 6/686/1, Bosgebied Meerhusen bij Plaggenburg. Zijn graf zou in Aurich-Plagenburg zijn, maar we hebben het niet gevonden.

Mijn overgrootvader zelf werd aan het einde van de oorlog weer opgeroepen en moest "een brug" bewaken. Op een nacht gooide hij zijn geweer in het water en rende weg. De brug werd de volgende dag aangevallen (Market Garden).

Zijn Nederlandse schoonzoon, mijn grootvader, vocht in mei 1940 tegen de Duitse parachutisten. Daarna zat hij in het verzet en werd hij na de oorlog belast met de vervolging van verraders. Terwijl de grote boeven gratie kregen van de koningin - ze waren onder meer nodig voor de wederopbouw van het land - kreeg mijn vader een baan als nachtwaker als dank voor jarenlange ellende en trouwe dienst. Hij gaf zijn medailles terug onder het motto: "Nooit meer voor dit land."

De familie sprak nooit veel over de oorlog. Slechts één grootvader, die zich maandenlang onder de keukenvloer had verstopt om niet in Duitsland te hoeven werken, wilde jarenlang de Duitse taal niet horen. Slechts één verhaal werd veel verteld: een familielid werd bij een razzia gearresteerd en moest werken in een wapenfabriek in Duitsland. De wapens die ze daar maakten, werden in dozen naar Zweden gestuurd. En iedereen wist dat ze via Zweden naar Engeland werden gestuurd. "Net zoals vroeger Nederlandse zakenlieden de Spanjaarden kanonnen verkochten die tegen Nederlandse soldaten werden gebruikt", zei hij altijd.'

De schrijver bleek Hugo van Dijk, de zoon van Hans van Dijk, die wij eerder al eens op het spoor waren gekomen. Vader Hans van Dijk bleek inderdaad een neef – een oomzegger – van Anton Schulte, zoals wij al vermoedden. Hij was een zoon van Antons zuster Johanna Schulte, uit haar huwelijk met Albert van Dijk.

We wisten al dat Anton twee broers had, Johan en Franz. Van Hugo van Dijk vernamen wij nu dat ook Johan als soldaat was omgekomen in de oorlog. De oudste zoon Franz was, blijkens genealogische informatie op het internet, in Aalten getrouwd. Hij hoefde niet in Duitse dienst, waarschijnlijk omdat hij zich wel tot Nederlander had laten naturaliseren. Over Johan hebben wij niets kunnen vinden dan zijn geboortedatum en, in onze eigen fotocollectie, een klassenfoto van de Sint Jorisschool waarop hij was afgebeeld

Klassenfoto 1930 met Anton Schulte

Foto:beeldbanklichtenvoorde.nl

Hugo mailde ons:

‘Mijn vader, die in zijn eerste levensjaren in Lichtenvoorde opgroeide bij opa en oma Schulte, heeft nooit zoveel over zijn jeugd verteld. Pas eind 2019 op zijn sterfbed kwamen er wat kleine vertellingen, en sprak hij plots in dialect. Wat gedurende zijn leven vaak ter sprake kwam was de oorlog. Zijn vader had gediend in 1940 en was actief bij o.a. Ypenburg en daarna in het verzet. En dan Anton en Johan. Dit trauma van zijn opa en oma heeft hij zijn leven lang met zich meege dragen (..). Ik heb destijds getracht te achterhalen

wat er met Anton gebeurd is. Foto's zijn er niet, de albums met foto's waren in het bezit van zijn oom Franz Schulte, al tientallen jaren overleden en destijds woonachtig in Amersfoort. Onbekend is wat daar mee gebeurd is. Mijn vader heeft zich nooit kunnen hechten. Met naaste familie waren de meeste contacten al verbroken voordat opa en oma Schulte overleden.

Over Anton heb ik destijds geïnformeerd via de Volksbund en daarna het WAsT (tegenwoordig Bundesarchiv PA) en ik ben met mijn vader naar Aurich-Plaggenburg gereden. We konden het graf niet vinden op de aangegeven begraafplaats en bij navraag werd ons een hoek aangewezen waar geen grafsteen met zijn naam aanwezig was. Over Johan heb ik echter nooit informatie gevraagd.

Ik was druk bezig met mijn eigen onderzoeken naar de gebeurtenissen in mei 1940 via Stichting Kennispunt Mei 1940 en besloot om dit uit te stellen tot een moment waarop ik er voldoende tijd voor had. Van uitstel komt helaas afstel mede vanwege de omvang van mijn eigen onderzoek. (...)

Hugo mailde ons ook dat hij op een Engelstalige website dit bericht al eens achtergelaten (vertaald uit het Engels):

‘Mijn familielid Anton Schulte, aldus vertelde de grootmoeder van mijn vader, zat in de Luftwaffe en was een "Flieger". Ik kan me herinneren dat ik een foto van hem in een Luftwaffe-uniform heb gezien (25 jaar geleden), en ik herinner me dat ik verschillende verhalen over hem hoorde. Vorig jaar vond ik het tijd worden om wat info te gaan zoeken. De enige foto die ik heb is dat hij een kleine jongen is in Lichtenvoorde, Nederland. Na aansluiting bij de Volksbund bezocht ik zijn graf in Aurich-Plaggenburg, maar kon het niet vinden op de begraafplaats.’

En:

‘Vandaag kreeg ik een brief van WAsT: Erkennungs-marke: 214362 / 226 (herkenningsplaatje, 214632 is de code van zijn eenheid, 226 betekent dat hij nr. 226 op de "personeelslijst" was) Trup-penteile: Zum Zeitpunkt des Dienstetrtritts: nicht verzeichnet. lt. Meldung vom 21.07.1944 3. Kompanie Fallschirm-Pionier-Regiment 21 Unterstellung: 1. Fallschirm-Armee lt. Meldung vom 27.12.1944 1. Kompanie Fallschirm-Pionier-Bataillon 7 Unterstellung 7. Fallschirmjäger-Division Verstorben: 05.07.1945, 22.00 Uhr.

im Kriegslazarett 6/686/1 Waldbezirk Meerhusen bei Plaggenburg‘

En Hugo mailde ons ook nog:

‘Het verhaal van het Rode Kruis is mij bekend. Oma Schulte deed dit bij elke collectant van het Rode Kruis. Dit had betrekking op Johan, die als vermist gemeld was. Zij had het Rode Kruis benaderd en nooit meer wat gehoord. Opa en oma hebben dus nooit geweten wat er met Johan gebeurd is op een brief van zijn Luitenant na.

Na het zien van de foto van zijn grafsteen en het lezen van wat er geschreven is, begrijp ik nu waarom niemand ons kon vertellen waar het graf was. Daar stonden we dan met een bosje bloemen.....Welnu, blij in ieder geval dat ik nu een reden heb weer die kant op te gaan, dit keer bewapend met een bos bloemen en de foto.’

Tot zover het relaas van Hugo van Dijk. Ondertussen hadden wij ook de heer Timmer zo goed mogelijk op de hoogte gehouden en hem in contact gebracht met de heer Van Dijk.

Anton Schulte was in juli 1945, ná de Duitse capitulatie, overleden als gevolg van bloedvergiftiging door een mijnexplosie. Bij ons kwam daarom de gedachte op dat hij mogelijk krijgsgevangen was gemaakt en dat hij na de Duitse capitulatie was ingezet om - zoals dat indertijd gebeurde - zonder persoonlijke beschermingsmiddelen mijnen te ruimen aan de stranden. Dat dit gebeurde, was in strijd met wat het oorlogsrecht bepaalt over de behandeling van krijgsgevangenen. Maar het gebeurde overal langs de kust, van Denemarken tot en met Frankrijk. Daarbij zijn, in de maanden ná de Duitse capitulatie, veel jonge Duitse krijgsgevangenen om het leven gekomen en wellicht ook Anton. Die gedachte hebben we voorgelegd aan de heer Timmer, vanwege zijn bekendheid met Ostfriesland. Zoals hierna echter nog zal blijken uit het relaas van Frans Penterman, was Anton reeds eerder, ergens in onze omgeving gewond geraakt. Hij is nog in het noodhospitaal in Rekken verpleegd geweest, maar dat wisten wij nog niet toen wij de heer Timmer vroegen om een reactie.

De heer Timmer reageerde als volgt:

Wat jouw suggestie betreft, het kan mogelijk zijn, dat Anton is ingezet om mijnen te ruimen voor de Geallieerden. Dit is niet zeker, en misschien is daar iets van terug te vinden in de archieven van Aurich. Ik zal volgende week contact opnemen met dit archief voor een afspraak, mocht dit momenteel mogelijk zijn i.v.m corona.

Van mijnenvelden is mij echter niets bekend, wel dat er in Aurich een Marine Lazaret was. Hier staan nog enkele bunkers van, met daarop nog vaag het Rode Kruis teken. Dat hij nog een Fliegeropleiding heeft gehad, dat betwijfel ik ook, nog zo laat in de oorlog. Ik kom dit wel vaker tegen en later blijkt toch dat ze waren ingedeeld bij de Kriegsmarine, die in deze omgeving veel heeft gevochten. De meeste soldaten, die ik tot nu toe heb gevonden, behoorden tot de Kriegsmarine. Ongetraind werden ze op de vijand afgestuurd, die meestal korte metten maakte, met deze jonge jongens. De vijanden, waren in dit gebied Canadezen en Polen, van wie de Polen geen genade hadden tegenover deze soldaten. Bij mij zijn gevallen bekend van standrechtelijke executies van jonge soldaten door de Polen, dit terwijl ze al enkele dagen krijgsgevangen waren. Niet altijd goed, maar soms begrijpelijk.

Ik kwam in mijn archief ook een Flieger tegen, die in Bourtange is gesneuveld, op de leeftijd van 18 jaar. Wat dus onmogelijk is. Waarschijnlijk is bij de identificatie iets verkeerd gegaan, had hij bijvoorbeeld een zakboekje bij zich van de Luftwaffe, en werd er maar aangenomen, dat hij Flieger was. Dit terwijl de Luftwaffe op dat moment niet meer bestond, als zodanig: volledig van de kaart geveegd door de Geallieerden. Dat Anton toen aan zijn verwondingen is overleden, is vrij aannemelijk, veel soldaten lagen toen in Lazarets, die eerst Duits waren en toen zijn overgenomen door de Polen of Canadezen. De medische verzorging was natuurlijk ook niet altijd goed, men deed wat men kon. En als Anton al met zware buikverwondingen binnenkwam, dan werd hij al gauw apart gelegd en, het klinkt misschien raar, aan zijn lot overgelaten. Men kon toch niets meer voor hem doen. Zodra ik een afspraak heb met het Archief in Aurich, laat ik dat weten. De commandant van Anton Schulte was op dat moment Oberst Walter Gericke, maar die is inmiddels ook overleden. Het nummer van zijn Erkennungsmarke kan ik tot nu toe niet terugvinden bij het Rode Kruis.

We zoeken verder.

Hugo van Dijk wist ons over het begrip 'Flieger' het volgende nog te melden:

Met betrekking tot Anton: Ik heb in 2006 informatie opgevraagd bij de Deutsche Dienststelle (WASSt, Abteilung PA van het Bundesarchiv-Militärarchiv) in Berlijn. Voor mijn eigen onderzoek ben ik aldaar de laatste 2 jaar in persoon

aanwezig geweest om het archiefmateriaal te doorzoeken, maar had helaas geen tijd voor nader onderzoek naar Anton. Ik zal dit in de toekomst nog wel gaan doen. Men is echter aldaar het archief aan het digitaliseren, dus zelfstandig onderzoek is voor mij voorlopig uitgesteld. Daarmee kwam ook mijn huidige onderzoek deels stil te liggen. Helaas.

Met betrekking tot zijn militaire carrière: bij navraag bleken een aantal gegevens te ontbreken, hetwelk niet verwonderlijk is, aangezien vele akten tijdens en kort na de oorlog verloren zijn gegaan. Feit staat vast dat Anton, nadat hij opgeroepen werd voor militaire dienst en gekeurd werd, bij de Luftwaffe terecht gekomen is. Dit betekent dat hij naar een van de opleidingseenheden is gegaan. Een ieder bij de Luftwaffe kreeg zijn eerste opleiding of bij een Flieger-Ersatz-Bataillon of een Flieger-(Ausbildungs-) Regiment. Flieger moeten we ook niet verwarren met piloot. Flieger was de laagste rang in de Luftwaffe. Een piloot was "Flugzeugführer".

Het nummer van de Erkennungsmarke -214362 / 226- is makkelijk te duiden. In tegenstelling tot Heer-eenheden gebruikte de Luftwaffe voor het grootste gedeelte van haar troepen, en zeer zeker voor de "vliegende" eenheden en de parachutisten, een codenummer op het herkenningsplaatje. Dit nummer, het zogenaamde MOB-nummer kan gezien worden als een soort van Feldpostnummer. 214362 is het MOB-nummer van de 3. Kompanie Fallschirm-Pionier-Regiment 21. Het nummer 226 betekent dat hij de 226e persoon op de dienstlijst van deze Kompanie was. Overigens zou hij bij verandering van eenheid dit Erkennungsmarke-nummer houden. Een onderzoek in de Erkennungsmarkenverzeichnisse van deze eenheid zou mogelijk nog kunnen uitwijzen van welk troependeel hij afkomstig was. Dit laat echter nog even op zich wachten tot het archief weer toegankelijk is. Dan kan ook meteen gekeken worden of er van Anton een Zentralkartei aanwezig is waarop zijn medische "historie" genoteerd staat. Dat zou ook enig licht in de duisternis kunnen werpen. In het archief bevinden zich ook de boekhoudingen van vele Feldlazareten en Kriegslazareten, mogelijk dus ook van het Lazarett waar Anton gestorven is.

Opa en Oma Schulte is door zoon Franz altijd verteld, voor zover ik weet, dat hij gewond in het ziekenhuis lag in Hamburg en na een bombardement overleden is door bloedverlies. Een snelle,

pijnlijke dood dus. Inmiddels weet ik dus dat als doodsoorzaak bij het WAsT genoteerd werd: Sepsis, Kreislaufschwäche infolge Minensplitterverletzung am rechter Gesäß. Overigens stond het Kriegslazarett 6 / 686 / 1 in Waldbezirk Meerhusen bei Plaggenburg.

Zoals gezegd heb ik destijds getracht het graf te bezoeken met mijn vader, maar wij moesten onverrichterzake huiswaarts keren. Ik heb destijds een navraag gedaan bij de Volksbund of het mogelijk was, eventueel tegen betaling, Anton te laten overbrengen naar IJsselsteijn, maar dat was dus niet mogelijk. Ik zal hen in ieder geval binnenkort aanschrijven over de slechte staat van de grafsteen en vragen wat men daaraan denkt te gaan doen. Alle oorlogsgraven vallen namelijk onder de verantwoording van de Volksbund.

Herinneringen aan de familie Schulte van pater Frans Penterman in Canada

In periodiek 80 stond het verhaal van pater Frans Penterman, die als jongen het bombardement op Lieveelde van zeer dichtbij had meegemaakt en die nu al meer dan 60 jaar in Canada woont. Het toeval wil dat Frans Penterman de familie Schulte als kind heeft gekend. Hij mailde:

(...) Ze waren Rijksduitsers. Iedereen noemde die familie Scholten en volgens mij wist niemand de echte naam. (...) In mijn tekst over het bombardement heb ik je al geschreven dat wij in een rij van 20 woningen op de Lieveelderweg woonden. Dat was de “De Jordaan”, een naam die geen rijkdom uitstraalt. Wij woonden precies in het midden en de familie Schulte één blok, dus vier woningen verder. (...) Ik heb ook nog vage herinneringen aan Johan en Anton in een Duits legerpak. Als ik me niet vergis was er nog een andere zoon en ook een dochter²⁵. Over hen heb ik horen praten, maar denk niet ze gezien te hebben. Wat ik een paar keer heb gehoord, is dat die andere zoon, waarschijnlijk de oudste, genaturaliseerd was en daarom niet in dienst hoefde te gaan. De dochter was getrouwd, mogelijkwijze met een De Vries²⁶. Ze heeft misschien op de Koksdiijk²⁷ gewoond. Daar stonden toen een paar huizen net voorbij het afvalterrein tussen de Vragenderweg en de Koksdiijk. (..)

Nu mijn herinneringen. Toen ik op het grootseminarie was, 1953-1958, had ik elk jaar twee weken vakantie. Ik was niet bijzonder bevriend met

moeder Schulte. Ik was op de Lieveelderweg slechts één keer bij haar thuis geweest. Maar ik had medelijden met haar en dacht haar een plezier te doen om haar te bezoeken en ik heb me niet vergist. Ze woonde toen op de Bleekwal en was alleen. Ik heb daar nooit naar de straatnaam gekeken, maar herinner me dat ik langs de Koppelpaarden door de Beenengang ging, dan op de Bleekwal iets naar links en daar woonde ze aan de rechterkant.

In die tijd was er een heel bekende helderziende in Nederland. Ik studeerde toen aan de universiteit in Würzburg, Beieren, maar we kregen elke dag de Volkskrant. Ik heb daarin een interessant artikel over hem gelezen. Hij hielp zelfs bij het opsporen van vermiste mensen. Die man gaf ook avondjes en was in Lichtenvoorde geweest. Moeder Schulte vertelde me dat ze erheen was gegaan in de hoop met die man te kunnen praten. Dat vond plaats in de Dijkstraat bij Industrie, hotel, film- en theaterzaal die ook gebruikt werd voor grote bijeenkomsten. Zij heeft hem niet kunnen spreken, maar ze kon hem later opzoeken bij hem thuis. Dat was, geloof ik, in Utrecht, maar dat doet er niet toe. Ze moest enkele kleine bezittingen van de jongens meebrengen, wat ze heeft gedaan. Ze vertelde me dat hij een foto tussen zijn handen had gehouden en had gezegd dat het een foto was van een vriend van Johan en dat die vriend door een ongeluk was omgekomen. Dat was een foto van (... , die...). Johan zou zijn omgekomen op een boot. De laatste brief die moeder Schulte van hem had ontvangen was geschreven op de Middellandse Zee! Anton was gewond en een tijd verzorgd in het Oosten van Nederland. Dat was zeker waar, want hij is in de Rekkense Inrichtingen geweest, dus niet ver van Lichtenvoorde. Die waren waarschijnlijk door het leger in beslag genomen. Ik weet niet of zij hem daar bezocht heeft, maar dat mocht misschien ook niet. Hij zou vandaar vervoerd zijn naar het Noorden, iets over de grens en zijn gestorven in een Duits plaatsje. Een jaar later heb ik haar weer bezocht en toen vertelde ze me dat ze een brief had ontvangen van het Rode Kruis om haar te zeggen dat Anton was gestorven in een plaatsje in het Noorden van Nederland. Dat klopte dus niet met het verhaal van de helderziende, maar ze was toch blij met het bericht omdat het als een overlijdensakte gold en ze kon nu

²⁵ Het echtpaar had 3 zoons en 2 dochters

²⁶ Dochter J.M.H. Schulte was getrouwd met G.J. Vrieze

²⁷ Koksdiijk, nu de Edisonstraat

missen laten lezen voor haar overleden zoon. Dit was echter niet het einde. Ik heb haar een jaar later weer bezocht en toen vertelde ze mij dat ze een brief had gekregen van een pastoor in een Duitse plaats naast de provincie Groningen. Na lang zoeken had hij uitgevonden dat haar zoon op hun kerkhof begraven lag!

(...)

Ik weet dat sommige mensen een gave hebben, maar ik ben geen speciale fan van helderzienden. Maar dit verhaal is toch wel sterk en elk jaar kon ze me iets meer vertellen. Het waren zeker intieme gesprekken, maar ik denk niet dat ik mijn boekje te buiten ga om erover te spreken. Ze heeft me nooit de indruk gegeven dat het een geheim moest blijven. Jij hoeft het ook niet als een geheim te beschouwen en je kunt erover spreken en schrijven als je wilt. (...)

Tot zover het relaas van pater Penterman. Op enig moment zijn de geallieerden de Rijn overgestoken. Mogelijk is Anton toen ergens in de Achterhoek of in het aangrenzende Duitsland gewond geraakt en daarom opgenomen geweest in het noodziekenhuis in Rekken. Misschien leek hij niet al te gevaarlijke gewond, zodat hij meegenomen werd naar het Noorden, maar is hij daar later alsnog overleden, niet zozeer aan zijn verwondingen maar aan bloedvergiftiging.

Op de website van de Historische Kring Eibergen staat nog het een en ander over de Rekkense inrichtingen in die laatste oorlogsmaanden:

‘Tijdens de oorlogsjaren ging het werk zo goed

en zo kwaad als mogelijk door. Vooral in het laatste oorlogsjaar werden de gevolgen van de oorlog ten volle merkbaar. In het jaarverslag van 1943 werd er nog geen melding gemaakt van de oorlog, maar na de slag om Arnhem (september 1944) werden zowel de paviljoens van Oldenkotte als enkele huizen gevorderd. Er werden gewonde soldaten in ondergebracht. Het kerkgebouw op het terrein werd gebruikt om de bewoners van Oldenkotte op te vangen. Overal heerste chaos. Er speelden zich wanordelijke taferelen af. Paviljoen Mariënoord werd omgebouwd tot veldhospitaal.

Op de inrichting deed men zijn uiterste best om met minimale middelen de soms dodelijk gewonde soldaten bij te staan. Andere soldaten keerden zo snel mogelijk naar Duitsland terug. Twaalf soldaten die het leven lieten, werden her en der op het terrein begraven, later op begraafplaats Rustoord. Begin jaren vijftig werden allen herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats in IJsselsteyn.’

Afsluitend

Tot zover het verhaal van de broers Johan en Anton Schulte. Een triest verhaal, maar met de plaatsing van de namen van Johan en Anton Schulte op de plaquette bij het herdenkingsmonument aan de Dijkstraat, wordt aan hen en aan het verdriet van hun ouders postuum toch nog enigszins rechtgedaan.

Het verhaal van Aloys Peters en zijn vrouw Antje Peters-Rouwhorst

Door Wendie Zwart-Peters

Hier het verhaal van Aloys en Antje Peters-Rouwhorst, opgeschreven door hun kleinkind Wendie Zwart-Peters. Op 20 oktober 1944 vaardigde de Nederlandse regering in ballingschap in Londen het Besluit Vijandelijk Vermogen (Besluit E-133) uit. Dit besluit verklaarde alle burgers met de Duitse, Italiaanse of Japanse nationaliteit tot ‘vijandelijk onderdaan’ en bepaalde dat hun vermogen van rechtswege in eigendom zou overgaan op de Nederlandse Staat. Om geld en goed terug te krijgen, moest men officieel ‘ontvijand’ worden. Soms slaagde zo’n verzoek tot ontvijanding, vaker werd het afgewezen. Het daartoe in augustus 1945 opgerichte Nederlandse Beheersinstituut (NBI) moest dit beleid uitvoeren.

Bovendien had minister Kolfschoten na de bevrijding, in de zomer van 1945, een nota opgesteld waarin werd bepaald dat in principe alle Duitsers het land zouden worden uitgezet. Hij kon dat doen omdat de Vreemdelingenwet van 1849 zo ingewikkeld was, dat daaraan nauwelijks toepassing was gegeven. Visa en verblijfsvergunningen werden jarenlang niet aangevraagd en niet verleend. Vreemdelingen verbleven dus veelal zonder de vereiste verblijfsvergunning in Nederland en konden worden uitgezet.

Allerlei mensen werden hierdoor getroffen: erkende nazi's en collaborateurs maar ook Duitse dienstmeisjes, Nederlandse vrouwen getrouwd met een Duitser, Duitsers die al decennialang in Nederland woonden, zelfs in de jaren '30 uit Duitsland gevluchte Joden. Deze hadden weliswaar door de Neurenbergse rassenwetten de Duitse nationaliteit in 1935 verloren. Maar Nederland beschouwde Nazi-Duitsland niet als rechtsstaat en erkende deze rassenwetten daarom niet. Deze Duitse Joden werden door Nederland nog steeds beschouwd als Duitsers. Als zij terugkeerden uit de concentratiekampen moesten zij aantonen dat zij 'goede' Nederlanders waren geweest. Als zij vermoord waren in de kampen, bleven ze te boek staan als vijand, omdat zij er immers geen belang meer bij hadden om nog ontvijand te worden.

Tienduizenden getroffen Duitsers gingen in beroep en vroegen een 'ontvijanding' aan. Daarvoor moesten zij aantonen dat ze zich in de oorlog als 'goede' Nederlanders hadden gedragen. Heldere criteria had het NBI daar niet voor.

Veel slachtoffers bezaten nauwelijks geld of goed dat kon worden afgenomen. Maar uitzonderingen waren er ook, zoals Hermann Passmann, die landgoed en kasteel Slangenburg bij Doetinchem kwijt raakte. Hermann Passman is na zijn overlijden in 1954 nog wel begraven op de familiebegraafplaats op het landgoed. Of zoals Bechtold graaf Von Bernstorff, die eigenaar was van het eiland Schiermonnikoog. Graaf Von Bernstorff is in 1987 overleden en ook hij is begraven op zijn voormalige eigendom.

Over dit deel van onze geschiedenis heeft Marieke Oprel, universitair docent Politieke Geschiedenis aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, een proefschrift geschreven. Op basis van haar proefschrift schreef zij ook een boek voor het brede publiek "Afrekenen met de vijand, het naoorlogse beleid ten aanzien van Duitsers in Nederland", dat in september 2021 uitkwam bij Uitgeverij Van Oorschot.

Maar nu dan het verhaal van Wendie Zwart-Peters over haar grootouders Aloys en Antje Peters.

Aloys Peters is geboren op 24 april 1905 in het Duitse Mühlheim. Hij was een van de 10 kinderen in het gezin van zijn vader Peter Peters en zijn moeder Annemarie von May. Zijn vader was tuinman, maar werd ziek in de Eerste Wereldoorlog. Hij kon zodoende niet werken en er kwam dus geen inkomen binnen om dit grote gezin te onderhouden. Het leidde ertoe dat alle kinderen via de kerk uit huis werden geplaatst en in verschillende gezinnen werden ondergebracht, onder andere in de Achterhoek. Aloys kwam zodoende op 15 juli 1917, hij was toen 12 jaar oud, terecht in het gezin Hummelink-Sniedas in Zieuwent.

Het zal voor Aloys heel ingrijpend zijn geweest om zo plotseling in een ander land, met voor hem totaal vreemde mensen die een andere taal spraken, een nieuwe start te moeten maken. Toch heeft hij over zijn uithuisplaatsing gezegd dat hij 'van de hel in de hemel' was terecht gekomen. In het Nederlandse gezin waar hij werd geplaatst was Aloys zeer welkom, omdat zijn pleegmoeder zelf geen kinderen kon krijgen. Zij beschouwde en verweende Aloys als haar enige eigen kind. Ook de andere kinderen in het gezin, afkomstig uit een eerder huwelijk van de pleegvader van Aloys, waren heel erg dol op hem.

In dat opzicht heeft hij de uithuisplaatsing en zijn emigratie naar Nederland dus zelf als zeer positief

ervaren. Aloys had het bij Sniedas goed getroffen. Op de een of andere manier behield Aloys wel zijn Duitse nationaliteit. De reden daarvan kennen wij niet. Het leek in die tijd – hebben wij vernomen – in de grensstreken niet belangrijk genoeg om naturalisatie te regelen. Het kostte bovendien geld. Toen de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken, werd dit ineens heel anders. Hierover later meer. Aloys ontmoette Antje toen hij als volwassen man verhuisde van zijn ouderlijk huis in Zieuwent naar het huis van zijn oudere pleegzus en haar man in Lichtenvoorde. Dat was dicht bij het huis waar het gezin Rouwhorst woonde. Het verhaal gaat dat hij Antje direct heel leuk vond, en zo nu en dan – om haar het hof te maken – voor haar een appel achter de melkbus verstopte. Zij hebben maar liefst 10 jaar verkering gehad en trouwden op 19 augustus 1938.

Daags vóór het huwelijk hebben zij bij de notaris huwelijksvoorwaarden laten opmaken, iets dat voor die tijd zeer uitzonderlijk was. De reden was dat Antje al enig vermogen had vergaard. Zij bezat ten tijde van het huwelijk namelijk al een huis met erf/weiland, dicht bij de boerderij 'Bieteman' van haar moeder. Bieteman was al sinds 1788 in het bezit van de familie Rouwhorst. Antjes huis betreft het huis aan de Europaweg 5, dat was vroeger Zieuwentseweg 35 en het had vóór de straatnaam-

geving de adresaanduiding B 265b. Antje had dit huis gekocht van haar moeder voor een bedrag van f 2.000,- of f 3.000,- met een hypotheeklening van f 2.000,-. Dit feit heeft uiteindelijk een hele belangrijke rol gespeeld na de oorlog, hierover later meer.

De oorlogsjaren

In 1940 brak de Tweede Wereldoorlog uit. In het begin had dit niet direct gevolgen. Aloys schijnt nog gewerkt te hebben als chauffeur bij de Firma Speer te Berlijn van april 1941 tot en met januari 1942. Uit het dossier in het Nationaal Archief blijkt dat Aloys daarna van 9 oktober 1942 tot 10 december 1943 werkte als chauffeur voor Garagebedrijf Mondt in 's-Gravenzande. Dit bedrijf heeft later nog verklaard dat Aloys tijdens de oorlog aan 'de goede kant' stond. In een verklaring van Aloys staat dat hij pas in juni 1944 werd opgeroepen voor het Duitse leger, maar aangezien hij vanaf december 1943 is ondergedoken bij Hotel Restaurant Brabant in Arnhem, heeft hij op dat moment waarschijnlijk al nattigheid gevoeld of geweten dat hij moest dienen. Hij is ondergedoken tot juni 1944 bij een zekere heer Bertrums in Arnhem, die later ook een verklaring over hem heeft afgelegd. Aloys wilde uiteraard niet vechten aan Duitse zijde en is ondergedoken geweest in het Vragenderveen, onderdeel van het moerasgebied het Korenburgerveen, een voor onbekenden zeer ontoegankelijk moerasgebied. In het Vragenderveen heeft hij zich volgens diverse bronnen de laatste maanden van de oorlog schuilgehouden. In eerste instantie verbleef hij daar alleen, later met twee anderen: de broers Wijers. De broers Wijers (Alfons en Joep) zaten in het verzet en moesten ook onderduiken. Zij bouwden samen een soort ondergrondse hut, die zij doopten tot "Villa Duikelaar". De onderduikers kregen van de nabij wonende zandboer Wopereis ("Stenen Jan") te eten, voornamelijk pap. Er was vlakbij Villa Duikelaar een bom ingeslagen in het moeras, waardoor er een waterkolk was ontstaan. Die plek gebruikten de heren om zich te wassen en te scheren. Ook verbleef hij tussendoor zo nu en dan bij zijn schoonmoeder. Zij had voor hem achter de bedstee een schuilplek.

Vanwege zijn weigering om deel te nemen aan de militaire dienst werd Aloys (eigen verklaring Aloys in de stukken) op 4 maart 1945, op een

moment dat hij kennelijk thuis was, door SS-ers opgepakt en overgeleverd aan de Duitsers.

Een buurtgenoot, de man van Aloys' pleegzuster bij wie Aloys voor zijn huwelijk had gewoond, zag hoe Aloys met de handen omhoog werd afgevoerd. Hij riep zijn vrouw en zei: 'Als je Aloys nog een keer wilt zien, moet je snel komen.' Aloys werd afgevoerd naar het eierpakhuis van Pondes aan de Varsseveldseweg en daar gevangengehouden. Daar zouden ook schijnexecuties plaatsgevonden hebben.

We kunnen alleen maar onder de indruk zijn van wat Aloys aldaar moet hebben meegemaakt. Het goede nieuws is echter dat Aloys, op de een of andere manier, is ontkomen. Hoe dat is gegaan weten we niet. Aloys heeft zich vervolgens weer opgehouden in het Vragenderveen.

Er is echt serieus gezocht naar Aloys. Een vader en zoon reden met paard en wagen over de Zieuwentseweg richting Lichtenvoorde. Zij reden een stukje voor het pand Zieuwentseweg 37, toen zij

zagen dat Duitsers bij Aloys en Antje een huiszoeeking deden. Ze zochten Aloys. De zoon had zich onttrokken aan de Arbeitseinsatz en daarom sprong hij van de wagen om zich te verstoppen op het adres Zieuwentseweg 37. Maar toen hij zich daar wilde gaan verstoppen, zag hij dat een Duitser net toevallig zijn kant op keek. Zijn vader was ondertussen verder gereden, zodat het huis aan de Duitsers het zicht op paard en wagen belette. Uit het zicht van de Duitsers klom de zoon snel weer op de wagen en ging naast zijn vader zitten. Direct daarna kwamen de Duitsers met motoren aangereiden. Zij reden op hoge snelheid voorbij en hebben het hele huis Zieuwentseweg 37 doorzocht, maar uiteraard niemand gevonden. De Duitsers waren duidelijk op zoek naar Aloys.

Uit het dossier blijkt ook dat, toen Aloys werd gezocht, de Duitsers Antje thuis hebben opgezocht en haar, onder bedreiging van wapens, hebben geprobeerd te dwingen om de verblijfplaats van

Aloys bekend te maken. Antje wist echter niet waar Aloys zat en kon dus niets vertellen. Dit voorval was wel de aanleiding voor Antje om zelf ook onder te duiken.

Zij vluchtte diezelfde nacht nog met haar 3 kinderen: Annemarie, Ellie en Peter, zonder huisraad en met alleen een kinderwagen het duister in, een onzekere toekomst tegemoet. Peter lag in de kinderwagen, Ellie zat op een wasplank voor op de kinderwagen en Annemarie liep aan de hand van Antje.

Elly, Annemarie en Peter Peters

Foto: W. Zwart-Peters

Antje en de kinderen verbleven achtereenvolgens eerst bij ome Willem en daarna bij 'Het Witte Paard' in Zieuwent, bij Dikke Toon en tante Grada. Daar zijn zij maar één dag geweest, omdat er ook Duitsers zouden komen logeren, dus dat was te gevaarlijk. Vervolgens gingen ze naar Voor-Beltrum. Daar zijn geen goede herinneringen aan overgebleven. De vrouw des huizes was een dominante vrouw. Ellie werd, als zij moest huilen, in het varkenskot gezet. Het gezin vertrok al snel naar een ander adres. Zij kwamen vervolgens terecht bij de familie Klein Gunnewiek-Koldewij in Eefsele. Dat waren heel fijne mensen, en daar konden Antje en de kinderen blijven tot aan de bevrijding in mei 1945.

Na de oorlog keerden Aloys en Antje met de kinderen weer terug naar huis. Aloys had een zwakke gezondheid en kampte met een longontsteking. Het huis was gedeeltelijk leeggeroofd door de Duitsers. Uit alles bleek echter dat de Duitsers halsoverkop het pand hadden moeten verlaten. Een gedeelte van de huisraad stond bij huisarts De Nooijer en een deel stond opgestapeld klaar om op

transport te gaan. Kennelijk werden de Duitsers overvallen door het einde van de oorlog. De Duitsers hadden wel alle voorraden opgegeten, zelfs de inhoud van de weckflessen in de kelder. Annemarie kon zich herinneren dat er kort vóór hun vlucht een varken werd geslacht, en dat de stukken vlees in weckflessen werden opgeslagen. In die tijd was er nog geen vriezer of koeling. Maar, zelfs die weckflessen waren leeggegeten.

De naoorlogse jaren

Nederland werd in 1945 bevrijd, en hoewel het er aanvankelijk op leek dat de familie Peters het normale leven weer kon oppakken, had de Nederlandse regering een wet uitgevaardigd die erg slecht heeft uitgekapt voor Aloys, Antje en de kinderen.

Na de Tweede Wereldoorlog bestonden er binnen Nederland op grote schaal wraakgevoelens tegenover Duitsland en de Duitsers. Zodoende ontstond het plan om Duitsers die in Nederland woonden het land uit te zetten. Minister Kolfshoten stelde in de zomer van 1945 een nota op waarin werd bepaald dat iedereen die op 10 mei 1940 de Duitse nationaliteit bezat als staatsvijand werd beschouwd en in omgekeerde volgorde van vestiging het land uit zou worden gezet, degenen die zich na 10 mei 1945 in Nederland gevestigd hadden het eerst. Bezittingen van de betreffende personen werden onteigend en vielen automatisch toe aan de Nederlandse Staat. Deze operatie staat bekend onder de naam: Operatie Black Tulip.

Operatie Black Tulip

Aloys, Antje en de kinderen behoorden ook tot deze groep staatsvijanden. Aloys was immers altijd Duitser gebleven. Antje heeft na haar huwelijk met Aloys op grond van de toen geldende nationaliteitswetgeving de Nederlandse nationaliteit verloren en was ook Duitse geworden. Hetzelfde gold voor de kinderen die in dit gezin waren geboren, zij kregen van rechtswege de Duitse nationaliteit. De enige manier om aan onteigening en uitzetting te ontkomen, was om op grond van dezelfde wet (artikel 34 lid 1 sub f) een verzoek in te dienen om 'ontvijand' te worden. Je moest dan stellen én bewijzen dat je tijdens de oorlogsjaren je als een goede Nederlander had gedragen.

Dat deed Aloys. Hij schakelde een advocaat in, mr. J. Voorink te Winterwijk. Die diende namens Aloys op 19 december 1945 een door Aloys ondertekend verzoek tot ontvijanding in, waarin

Aloys omschrijft wat hij in de oorlogsjaren heeft gedaan en waar hij heeft verbleven. Ook legde hij verklaringen van bekenden over, waaronder een van zijn toenmalige werkgever en van zijn collega's, die zijn verhaal konden bevestigen.

Ondertussen werden alle bezittingen van Aloys en Antje in beheer genomen: het huis met de inboedel en spaargeld. Voor alle uitgaven van Aloys en Antje moest toestemming aan het Nederlands Beheer Instituut (NBI) worden gevraagd. De staat rekende ook kosten voor het gevoerde beheer.

Het NBI heeft vervolgens in 1946 onderzoek gedaan naar de handel en wandel van Aloys, ten einde zijn verzoek tot ontvijanding te kunnen beoordelen. Er werd een advertentie gezet in een plaatselijke krant, er werd navraag gedaan bij de politie, en bij de politieke opsporingsdienst. Op basis van de verkregen informatie luidde het advies van de commissie Rechtsherstel en Beheer (eenstemmig): "...dat naar het oordeel van de adviescommissie de gevraagde verklaring niet moet worden verleend."

Dat was een fikse tegenvaller voor Aloys. De redenen die werden aangevoerd waren de volgende. Uit onderzoek zou zijn gebleken dat Aloys in de jaren 1941/1942 in Berlijn via zijn toenmalige werkgever diensten zou hebben verleend aan het N.S.K.K. (het National Sozialistische Kraftfahr Korps), een onderdeel van de Duitse Wehrmacht dat tijdens de beginjaren van de oorlog buitenlanders als vrijwilliger rekruteerde. Gesteld werd dat Aloys voor die club chauffeursdiensten zou hebben verleend en als tankmeester werkzaamheden zou hebben verricht. Dit is een verhaal dat niet met bescheiden werd onderbouwd, althans er zijn geen bewijsstukken in het dossier voor deze stelling.

Uit de verklaring van de werkgever van Aloys (Garage Mondt te Gravenzande) lijkt te volgen dat Aloys in 1942 en 1943 was tewerkgesteld bij Mondt, en in opdracht van de Duitsers zijn werkgever in de gaten moest houden omdat deze benzine(bonnen) zou hebben achtergehouden. De werkgever zelf heeft zowel bij de politie nadat hij werd opgepakt wegens benzinebonnenhandel, als op een later moment, verklaard dat Aloys geen blaam trof. Hij zei over Aloys, dat die zich totaal niet kon verenigen met het nationaalsocialistische gedachtengoed van de Duitsers en dat hij zich als goede Nederlander zou hebben gedragen.

Toch vatte het NBI deze werkzaamheden op als werken voor de vijand, de Wehrmacht.

De G.O.I.W., de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers, schrijft aan het NBI zelfs dat Aloys tijdens de oorlogsjaren 'absoluut pro Duits' zou zijn geweest, iets dat verder niet werd onderbouwd. De stelligheid van de brieven, zonder enig bewijs, was tenenkrommend om te lezen. Er is geen enkel bewijs in het dossier aangetroffen voor de beschuldiging als zou Aloys in enige functie foute dingen voor de Duitsers hebben gedaan. Integendeel.

Wel is er een bericht van de recherche aan het NBI dat Aloys tijdens de beginjaren van de oorlog zou hebben gehandeld in levensmiddelenbonnen. Hij zou daarvoor door de politie in Lichtenvoorde zijn aangehouden en gedurende 3 dagen in hechtenis hebben gezeten. Of tegen hem een proces-verbaal werd opgemaakt, dan wel of er een strafzaak is geweest blijkt nergens uit. Het lijkt erop dat dit bericht ofwel niet klopt, dan wel dat de zaak is geseponeerd of anderszins onbestraft is gebleven, om welke reden dan ook. De recherche geeft namelijk bij het NBI aan dat zij stukken hierover nog zullen nazenden zodra er een vervolg komt. Er is niets nagezonden. Toch wordt hij vervolgens vanwege dit incident in alle stukken consequent aangeduid als "zwarthandelaar". Het geeft aan dat Aloys uitsluitend vanwege zijn nationaliteit bij voorbaat al fout was. Deze beide beschuldigingen hebben in elk geval geleid tot een negatief advies van het NBI.

Internering

Op dinsdag 12 augustus 1947 werden Aloys, Antje en de kinderen, op bevel van het Ministerie van Justitie, zonder enige vooraankondiging, thuis opgepakt, in een vrachtwagen gezet en afgevoerd naar Kamp Mariënbosch, bij Nijmegen.

Kamp Mariënbosch was een voormalig legerkamp en was na de Tweede Wereldoorlog het grootste interneringskamp voor Duitsers, in het kader van de uitvoering van de Operatie Black Tulip. Dit moet voor Aloys en Antje als een volslagen verrassing zijn gekomen, omdat op dat moment nog niet definitief was beslist op het verzoek van Aloys tot ontvijanding. In mei 1947 had de hele familie nog met elkaar feest gevierd. De broer van Aloys, Heerom, werd toen feestelijk binnengehaald in Zieuwent. Hij was in Brazilië tot priester gewijd en was sinds 1937 niet meer in Nederland geweest. Zijn verlof om Nederland te kunnen bezoeken was uitgesteld in verband met de oorlog.

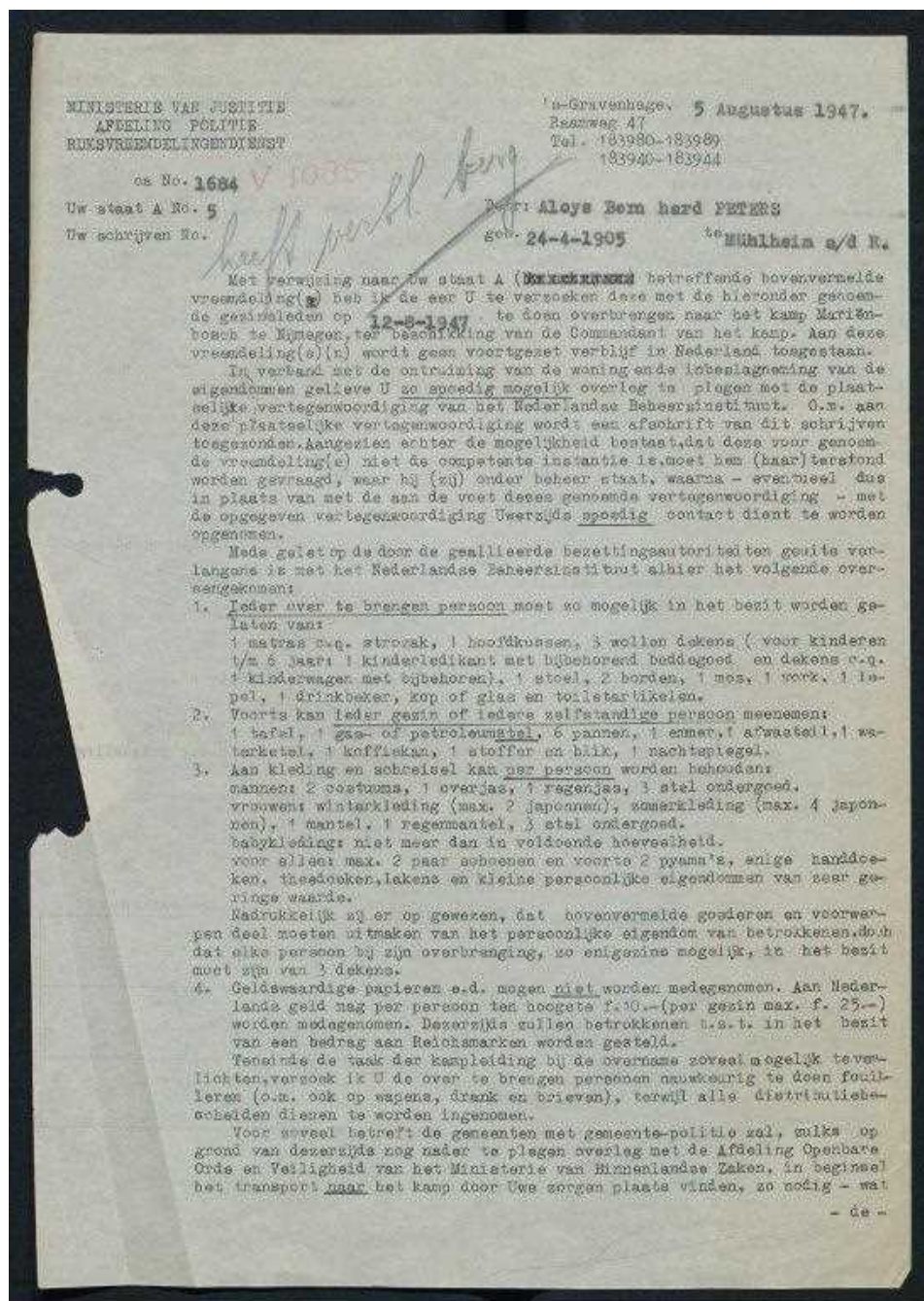
In 1947 was het dan zo ver dat zijn ouders – en met hem de parochie in Zieuwent – feest konden vieren omdat deze priester uit de missie op bezoek kwam. Het bevel tot overbrenging naar interneringskamp Mariënbosch was afkomstig van het ministerie van Justitie afdeling Politie Rijksvreemdelingendienst en werd gestuurd naar het hoofd van de plaatselijke politie Lichtenvoorde. Het gezin moest heel snel wat spullen inpakken. Er was strikt voorgeschreven wat ieder gezinslid mee mocht nemen, aan kleding en spullen.

Het verblijf op het kamp

Het gezin Peters heeft van 12 augustus 1947 tot 24 september 1947, dus 6 weken en één dag, in het kamp verbleven. Dochter Annemarie heeft het volgende aan ons verteld over de kamptijd: ‘We zijn als een stuk vee in de vrachtwagen geladen, we konden alleen een tasje met ondergoed meenemen. We zijn wel als gezin bij elkaar gebleven.’

Antje heeft vroeger nog aan kleinzoon Raymond verteld dat er in het kamp een professor verbleef, die haar er mee complimenteerde dat ze haar kinderen zo keurig had opgevoed. Zij vertelde dit met enige trots.

In het kamp kregen Aloys, Antje en de kinderen vrijwel uitsluitend aardappelsoep te eten. Alleen de kinderen beneden de vier jaar kregen in het weekend aardappelpuree. Annemarie vertelde dat Antje de aardappelpuree voor Peter in drie gelijke porties verdeelde tussen de drie kinderen. Gelukkig hebben de kinderen extra voedsel gekregen. Het kamp lag bij Nijmegen en Trees, een aangehouden familielid, woonde in Nijmegen. Omdat Aloys vrachtwagenchauffeur was en hij connecties had met andere vrachtwagenchauffeurs, werd

er voedsel van de boerderij vanuit Lichtenvoorde via de vrachtwagenchauffeurs naar Trees in Nijmegen gesluisd. Om het kamp bevond zich een hoog hek. Trees gooide het eten over het hek, waardoor het gezin extra te eten had. De Nederlandse soldaten hebben op enig moment het hek extra afgeschermd door een doek tegen het hek te plaatsen, zodat ze niet meer kon zien waar de kinderen stonden en dus ook niet wist waar ze voedsel over het hek moest gooien. Ze gooide het eten niet alleen over het hek, maar ze vond ook plekken waar ze het eten onder het hek door kon schuiven. Trees was kennelijk niet voor één gat te vangen, want ze wist dan wel niet wáár ze het eten over het

hek heen moest gooien, of waar ze het er onderdoor moest schuiven, maar ze zong aan de andere kant van het hek soms liedjes waardoor de kinderen wisten waar ze stond.

De gezinnen mochten in het kamp 1 keer per week bezoek ontvangen. Verschillende geïnterneerden van het kamp werden beetje bij beetje weggevoerd. Ze werden in vrachtwagens geladen en afgevoerd richting de Duitse grens.

Dat gebeurde ook met de familie Burike. Die kwam uit Groenlo en zat samen met Aloys en Antje in het kamp. Zij raakten in de kamptijd bevriend met elkaar. Dat was leuk, omdat zij in het dialect met elkaar konden spreken. De familie Burike is uiteindelijk uitgezet naar Duitsland en is nooit meer teruggekeerd naar Nederland.

De vrijlating

Ook het gezin Peters werd op een ochtend klaargemaakt voor transport naar Duitsland. De vrachtwagen waar zij in moesten stond al klaar. Er was echter 'iets' waardoor ze nog niet in moesten stappen. Zij werden teruggeroepen. Wat was er gebeurd volgens de overlevering in de familie: een tante Annie was getrouwd met Kees. De opa van Kees was tevens de opa van Prins Bernhard. Zowel Kees als prins Bernhard heten 'von Bijsterveld'. Heerroom, de broer van Aloys, die vanuit zijn functie als bouwpastoor gewend was om brieven te schrijven aan bestuurders, heeft samen met Kees een brief gestuurd aan prins Bernhard, die hem via zijn kamerheer zou zijn toegespeeld. In deze brief is de situatie aan hem uitgelegd en dit (b)lijkt ertoe geleid te hebben dat het gezin Peters – op het nippertje – niet de grens over

JS. A F S C H R I F T

MINISTERIE VAN JUSTITIE
AFDELING POLITIE
RIKSVREEMDELINGEDIENST

's-Gravenhage, 24 Sept. 1947
Raamweg 47
Tel. 183980-183989
183940-183944

ca No. 1684
W F V 1085

Betreffende: PETERS, Aloys
Bernhard, geb. 24-4-05 te
Mühlheim en gezin.

Naar aanleiding van de door U toegezonden staat ^{ca} betreffende bovengenoemde persoon ^{ca} van Duitse nationaliteit, heb ik de eer U te berichten, dat mijnerzijds geen bezwaar bestaat tegen het voortgezet verblijf hier te lande van deze vreemdeling ^{ca}.

Hun ware derhalve een verblijfsvergunning te verstrekken met inachtneming van de voorschriften bedoeld in de Vreemdelingen-circulaire No. 4.

Voorts moge ik U verzoeken hun te doen aanzeggen, dat zij zich zo spoedig mogelijk schriftelijk moet ^{ca}wenden tot de plaatselijke vertegenwoordiger van het Nederlandse Beheersinstituut, waaronder zij ^{ca}assorteerden, met verzoek tot zg. ontvrijding (onthefving artikel 34 f van het Koninklijk Besluit E 133), voor zover zulks nog niet is geschied.

Gezinsleden:
ROUWHORST, Antonetta F. geb. 3-7-13 te Lichtenvoorde.
PETERS, Anna M.F. geb. 29-11-40 te Lichtenv.
" Maria F.H. geb. 27-11-42 te "
" Peter H.M. geb. 21-3-44 te "

Het Hoofd van de Rijksvreemdelingendienst.

Aan de Heer Hoofd van
Plaatselijke Politie
te
LICHTENVOORDE
E. 59.

Afschrift - ter informatie -
aangeboden aan het Neder-
landse Beheersinstituut.

is gezet. Het bevel was – de kleinkinderen horen dit Antje nog zeggen – ‘onmiddellijke vrijlating!’ Uit verkregen informatie blijkt dat de moeder van Antje, in de periode dat het gezin Peters in het kamp verbleef, heeft geprobeerd om de hulp van het koningshuis in te roepen. Er is een kopie van een brief van het Kabinet van de Koningin, gedateerd 29 augustus 1947, waaruit blijkt dat opoe de koningin heeft aangeschreven en om haar hulp heeft gevraagd. Het zou ook heel goed kunnen dat deze brief ertoe heeft geleid dat het tijt keerde, en tot de ‘onmiddellijke vrijlating’ heeft geleid. Maar de reactie van de koningin is niet aangetroffen in het dossier.

Er ligt evenmin een brief waaruit volgt op welke gronden het gezin uiteindelijk uit het kamp werd ontslagen, of een bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling. Er is uitsluitend een kopie van een brief van 24 september 1947 van de Rijksvreemdelingendienst aan het hoofd van de plaatselijke politie te Lichtenvoorde, waaruit blijkt dat vanuit het Ministerie van Justitie geen bezwaar bestond tegen een voortgezet verblijf van het gezin Peters in Nederland. In het geval van Aloys en Antje heeft dus niet het Nederlands Beheer Instituut NBI maar de Vreemdelingendienst van het Ministerie van Justitie gezorgd voor de vrijlating. Dat was niet de gebruikelijke gang van zaken in een lopend NBI dossier.

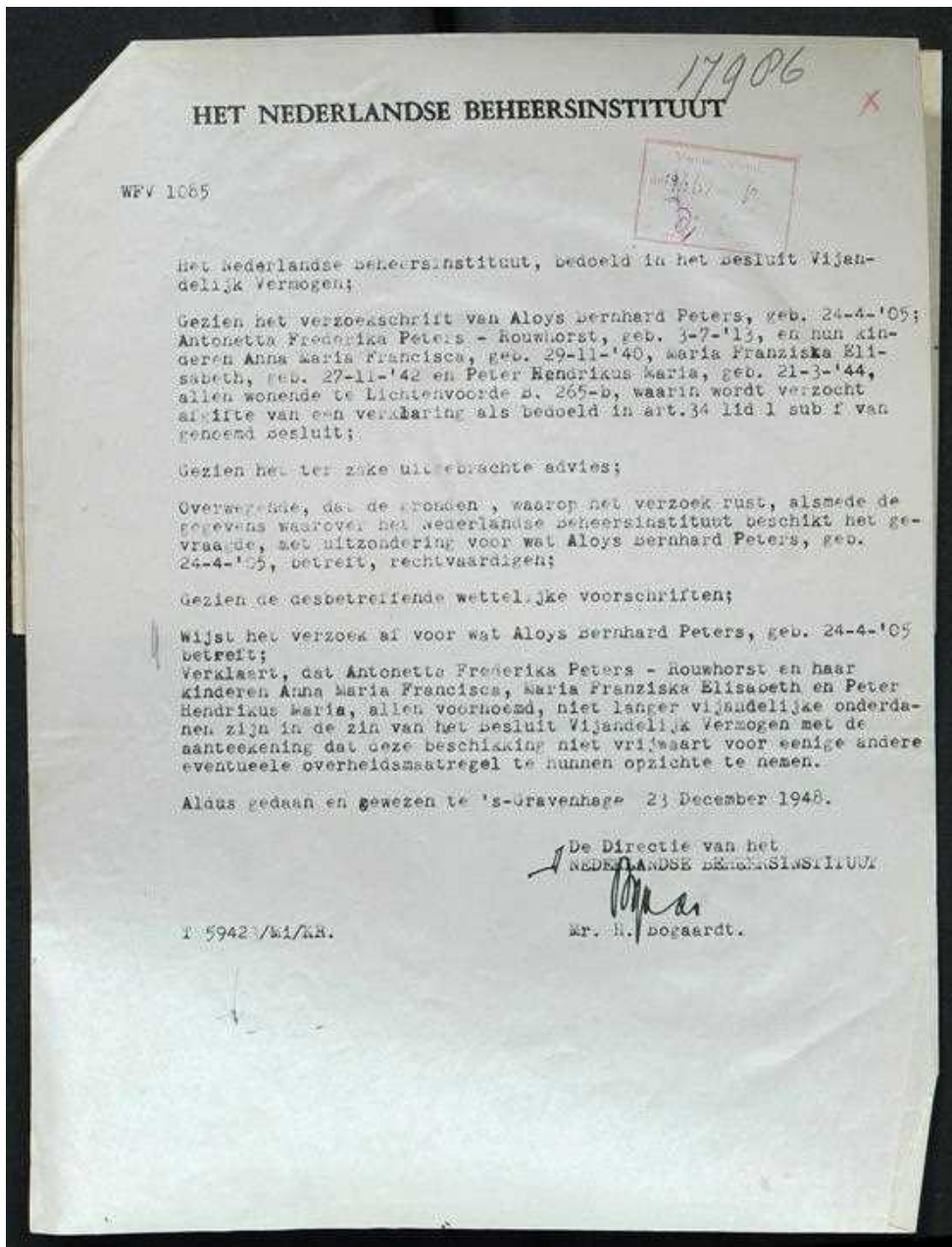
In de brief van 24 september 1947 staat geen enkele reden waarom het gezin naar huis mocht. Er staat dat er geen bezwaar bestaat tegen een voortgezet verblijf van deze vreemdelingen hier te lande en er staat dat het NBI de betrokkenen erop moet wijzen dat zij een verzoek ex artikel 34 (ontvijanding) moeten indienen, voor zover zij dat nog niet hebben gedaan.

Deze beslissing komt ook voor het NBI volledig uit de lucht vallen. Het NBI probeert de Rijksvreemdelingendienst nog op andere gedachten te brengen, door een kopie van het dossier van Aloys te sturen. De NBI schrijft dat Aloys voor de Wehrmacht heeft gewerkt en vraagt of dat wellicht reden is om het besluit te herzien. Het Ministerie van Justitie schrijft terug dat zij kennis hebben van het dossier, met uitzondering van het stuk over de Wehrmacht, maar dat het ministerie, gezien de omstandigheid dat het ging om werkzaamheden als chauffeur en tankwacht, gelet op de omstandigheden die daartoe hebben geleid, geen aanleiding

zag om het besluit te herzien.

Waarschijnlijk was deze correspondentie niet bekend bij Aloys en Antje, omdat de redenen dat de Rijksvreemdelingendienst het besluit niet herziet, aanleiding voor Aloys had kunnen zijn om in beroep te gaan tegen het uiteindelijke besluit van de NBI om hem niet te ontvijanden. Het is immers nogal tegenstrijdig dat de ene overheidsdienst Aloys een verblijfsvergunning verstrekt, en de andere dienst hem als vijand beschouwt.

Het NBI begrijpt de beslissing in elk geval totaal niet. In één van de documenten wordt gesuggereerd dat het mogelijk te maken heeft met gezinshereniging, vanwege het feit dat Antje en de kinderen in oorsprong Nederlands waren. Wat daar ook van zij: het NBI heeft daarna totaal niet

gehandeld in de geest van de beslissing, want aan Aloys werd vervolgens geen ontviandingsverklaring afgegeven. Het gezin mocht dus als 'vreemdeling' blijven, maar daarmee waren zij nog niet formeel ontviand. Zij hadden nog steeds allemaal de Duitse nationaliteit. Hun vermogen werd nog steeds beheerd door het NBI.

Weer thuis

In 1947 na de vrijlating uit Kamp Mariënbosch keerde het gezin weer terug naar hun huis in Lichtenvoorde. Aldaar aangekomen was het huis opnieuw en nu volledig leeggeroofd. De familie heeft nooit geweten wie dit had gedaan. Pas na kennisneming van het dossier in het Nationaal Archief bleek dat deze spullen door de Nederlandse overheid op grond van de onteigening, die hoorde bij het beleid van het NBI, in beslag waren genomen. Het was hoe dan ook een enorme strop, nadat Aloys en Antje hard hadden gewerkt om tussen 1945-1947 alles weer opnieuw op te bouwen en al hun geld hadden besteed om nieuwe spullen te kopen. Antje vertelde dat alleen het zeepbakje in haar keuken er nog was. Verder was alles weg.

Er gaat ook nog een verhaal, dat wordt bevestigd in de stukken, dat het gezin van NSB-burgemeester Lamers met 8 of 9 kinderen na de oorlog een tijdlang op de bovenverdieping van het huis van Aloys en Antje heeft gewoond. Lamers was burgemeester van Lichtenvoorde van 1942 tot 1945. Hij werd na de oorlog beschuldigd van misdaden tegen de menselijkheid en is in 1950 veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. In elk geval hebben Aloys en Antje het huis tijdelijk moeten delen met het gezin van de burgemeester, dat overigens wel huur betaalde: f 14 per maand. Onbekend is wanneer dat was: vóór of na de vrijlating uit het kamp. Aangezien het nogal gehorig was, kon Peter zich nog herinneren dat Aloys met een stok tegen het plafond tikte als de kinderen boven te luid waren. Aloys en Antje schijnen met hun gezin zelfs nog tijdelijk in het kippenhok te hebben gewoond, omdat het in huis te druk was. De familie Lamers kreeg toen de beschikking over het hele woonhuis. Op enig moment is het gezin Lamers weer vertrokken, en konden Aloys en Antje weer hun intrek nemen in huis.

De ontviandingsverklaring

Op 23 december 1948 ontvingen Aloys en Antje eindelijk de definitieve beslissing op het verzoek tot ontviandingsverklaring. Antje en de kinderen kregen een

positieve verklaring, maar Aloys' verzoek werd definitief afgewezen.

Dat betekende dat het in beslag genomen vermogen van Aloys definitief zou toevallen aan de Nederlandse Staat. Aloys heeft nog gepoogd om middels het doen van afstand van zijn Duitse nationaliteit om in aanmerking te komen voor een ontviandingsverklaring, maar ook dat mocht helaas niet baten. De termijn voor het instellen van beroep tegen de beslissing was (ongebruikt) verstreken, en de Raad voor het Rechtsherstel was onverbiddelijk. Aloys bleef vijand van de Nederlandse staat. Hij is overigens tot aan zijn dood stateloos gebleven.

Het beheer van het vermogen van Antje zou echter worden opgeheven. Zij zou haar spaargeld weer terug krijgen en het huis en de hypotheek zouden niet langer onder het beheer van de Staat vallen. Hier ontstond echter het probleem dat het huis weliswaar van Antje was, maar dat Aloys tijdens het huwelijk had meebetaald aan de aflossing van de hypotheek. De Nederlandse Staat wilde daarom het huis niet vrijgeven.

De financiële afwikkeling

De Nederlandse Staat was van mening dat Antje daarom aan de Staat moest betalen voor het vrijgeven van het huis. Antje weigerde echter (goedschiks) te betalen. Zij was van mening dat de hele toestand met de inbeslagname al niet deugde omdat Aloys een goede Nederlander was geweest, en dus volledig ten onrechte als Nederlands staatsvijand beschouwd werd.

Het heeft nog tot 3 april 1957 geduurd voordat deze kwestie geregeld werd. Uit het dossier wordt niet duidelijk of en hoeveel Antje uiteindelijk heeft moeten betalen, maar veel was het niet, de Staat was het op het laatst helemaal beu dat Antje zo vasthoudend was. Het lijkt erop dat de vordering uiteindelijk door het NBI intern (deels) werd afgeboekt.

Tot slot

Kleindochter Wendie (dochter van Peter Peters) en kleinzoon Raymond (zoon van Annemarie Ubink) hebben deze familiegeschiedenis onderzocht. Zij hadden na afloop gevoelens van enerzijds boosheid en anderzijds trots. Boosheid over de wijze waarop Aloys en Antje werden behandeld door de overheid. Ongekend onrecht, dat is wat dit is. Aloys, die als jongen van 12 uit zijn vertrouwde omgeving werd gehaald maar er in

Nederland het beste van heeft gemaakt, bedreigd werd door de Duitsers, op de vlucht moest voor de Duitsers, gevangengezet werd door Nederlanders, en steeds opnieuw weer een leven heeft opgebouwd, ondanks alle tegenslagen die op zijn pad kwamen.

Trots op hem, maar ook op Antje die het dappere besluit nam om met drie kleine kinderen te vluchten om hen veilig te houden. Wat zou er van dit gezin geworden zijn als zij dat besluit die nacht

niet zou hebben genomen? Trots om haar vastberadenheid en onverzettelijkheid in haar strijd tegen de machtige overheid, die er alles aan deed om het vermogen van Aloys en Antje in te pikken. Zij hebben zich moedig staande gehouden.

Ter overdenking nog dit. Je kunt boos worden om onrecht wat jou of jouw familie is aangedaan. Maar je kunt er ook het beste van maken, leren van de ervaringen die je hebt opgedaan en het goede daaruit doorgeven aan de volgende generatie.

Fietstunnel ‘Koekenveld’

Door Martin Huinink

De nieuwe fietstunnel in de Zieuwentseweg kreeg de naam ‘Koekenveld’, de naam van een gebied dat een eindje verderop in de richting van Zieuwent is gelegen. ‘Koekenveld’ is al een eeuwenoude naam. ‘De historie van Zieuwent’ van Jan en Raymond Boekelder meldt op pagina 237:

‘In 1690 waren er richtlijnen opgesteld over de jacht in het ‘Kuykenvelt’ (thans Koekenveld) dat tussen Lichtenvoorde en Zieuwent lag. Dit oude jachtgebied werd ‘Kuykenvelt’ genoemd omdat er veel veldhoenders fazanten en dergelijke zaten. De Grollenaren - hoewel zij er geen jachtrecht hadden - kwamen veel in het Koekenveld jagen. Immers Groenlo was in 1236 (tot 1236) in het bezit van de heer van Borculo. Later (in 1236) werd Groenlo een leen van Gelderland, maar bij deze koop was niet de vrije jacht in de heerlijkheid Lichtenvoorde geregeld. Vreemd genoeg werd de Grollenaren bij het jagen in dit gebied niets in de weg gelegd. (...) De Varsseveldsen wisten dit maar al te goed en probeerden onder het mom van ‘Grolschen’ ook in het Koekenveld te jagen.’

En in de oud-rechterlijke archieven vinden we de naam Koekenveld terug in een notariële aantekening uit 1729. Jan Gierkinck en zijn vrouw Henderse Boonencamp hadden 100 gulden geleend en

daarvoor als onderpand een stuk grond gegeven naast het land van Hendrik Donderwinkel aan ‘t Koeckenvelt:

1739. de 25 mei Jan Gierkinck en Henderse Boonencamp, ehelujden, aan de heer rentmeester Johan Knoll en Jacomijna Steerneborgh, ehelujden, voor een capitaall ad hondert gulden met als onderpand haar een half molders gesaaij op ‘t Speelkampken naast Hendrik Donderwinkels land aan ‘t Koeckenvelt kennelijk gelegen, vide prothocol.

Misschien ontleende deze Jan Gierkinck zijn naam aan het oude erve Gierkink-/Geerkink, heel dicht bij de plaats waar nu de nieuwe fietstunnel ligt.

De nieuwe fietstunnel ‘Koekenveld’ met rechtsachter de boerderij op het eeuwenoude erve Geerkink

Het los hoes uit Harreveld

Door Martin Huinink

Een ‘los hoes’ is een oud boerderijtype, waarin mensen en vee in één ruimte samenwoonden. In het Openluchtmuseum in Arnhem staat er één uit het Twentse Beuningen en één uit Harreveld. Het

bijzondere van het los hoes uit Harreveld was dat het nog echt werd bewoond toen het door het Openluchtmuseum werd aangekocht. Het los hoes uit Beuningen werd slechts nog als bergschuur gebruikt. Het los hoes uit Harreveld stond oorspronkelijk aan de Stroetweg. Het was het ouderlijk huis van wijlen pater Reinders (1895-1980), de amateurhistoricus die regelmatig schreef over historische onderwerpen, onder meer ook in ons periodiek. Het 17de eeuwse los hoes uit Beuningen en het – iets jongere – los hoes uit Harreveld werden overgebracht naar het Openluchtmuseum, nadat op 5 april 1919 een 17de eeuwse los hoes in het Openluchtmuseum door brand was verwoest. Hieronder enkele krantenartikelen uit die jaren, nu ongeveer 100 jaar geleden. De krantenartikelen zijn te vinden op www.delpher.nl.

Op 5 april 1919 om ongeveer 12.00 uur brak brand uit in het Openluchtmuseum te Arnhem. Daarbij ging een boerenhuis verloren, een los hoes, afkomstig uit Vasse, gemeente Tubbergen. Het Twentsch dagblad Tubantia en de Enschedesche courant meldden op 7 april 1919:

Uit Arnhem meldt men: Het eerste bericht, dat er brand was uitgebroken in de gebouwen van het openluchtmuseum op den Waterberg, veroorzaakte hier bij de autoriteiten eerst ontroering. Aanvankelijk dacht men namelijk aan kwaadwilligheid, omdat een aantal arbeiders, die bij de relletjes betrokken waren, op de terreinen van het openluchtmuseum werkzaam zijn. Spoedig evenwel bleek dit vermoeden onjuist te zijn; de oorzaak van den brand moet gezocht worden in het onvoorzichtig werken van een fotograaf met Blitz-licht. Hem was opgedragen, een interieur-opname te maken van de oud-Saksische boerderij, het laatste bekende exemplaar in ons land, dat van Vasse bij Tubbergen naar het terrein van het museum is overgebracht en daar weer in den oorspronkelijken vorm was opgebouwd. Hij maakte daarbij gebruik van magnesiumlicht. Vermoedelijk is het poeder wat vochtig geweest, althans bij het ontbranden sloeg een zeer groote vlam op, die de zoldering van de met riet gedekte woning aantastte. Het vuur greep dadelijk naar alle zijden om zich heen. Eer het personeel van de brandweerpost op Schaarsbergen aanwezig was, stond het geheele gebouw in lichte laaie, groot gevaar opleverende voor de omliggende bosschen. Toen spoedig daarop ook de brandweer uit Arnhem aanwezig was, kon men niet anders doen, dan zorg dragen, dat de brand zich niet uitbreidde. Met water uit een nabijgelegen vijvertje werd met een handpomp het vuur bestreden. Het huis lag spoedig tegen den grond, niets overlappende dan de verkoolde, honderden jaren oude eiken balken. De overige gebouwen liepen geen gevaar. De vernietiging van dit gebouw, het type van een oude Twentsche boerenwoning, is voor het openluchtmuseum een groot verlies, daar

voor zoover bekend, een dergelijke boerenhoeve wellicht niet meer voorkomt. Op het terrein van den brand waren aanwezig de burgemeester, de commissaris van politie en de directeur van het openluchtmuseum.

Men vreesde aanvankelijk dus dat het los hoes onvervangbaar zou zijn, omdat een dergelijke boerderij nergens meer zou voorkomen. Maar dat bleek mee te vallen. De Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant kon al op 30 april 1919 melden:

Het Nederlandsche Openlucht Museum bericht ons, erin geslaagd te zijn, een soortgelijk boerenhuis als het onlangs door brand verloren gegane, te verkrijgen. In de door enkele bladen aangegeven plaatsen, waar zich nog dergelijke huizen zouden bevinden, zijn inderdaad Saksische boerenwoningen (zoogenaamde „lösse hoezen“) te vinden, deze zijn evenwel uit een latere periode. Het thans verkregen echter, staande op het „Erve Dubbelink“, in de Boerschap Beuningen, gemeente Lossers, is, gelijk het verbrande huis (afkomstig uit Vasse, gem. Tubbergen) een 17e eeuwse type van deze merkwaardige bouworde en vermoedelijk, voorzoover na te gaan, het allerlaatst overgeblevene in Nederland. Hét is, als woonhuis, al lang niet meer in gebruik en dient nog maar als bergschuur. Het zal nu ten spoedigste worden overgebracht naar het Openluchtmuseum te Arnhem, waar de bezoekers het, in den voorzomer reeds, zullen kunnen bezichtigen. En enkele weken eerder, was in de Nieuwe Courant van 8 april 1919, dus al heel kort na de brand het navolgende stukje opgenomen:

Een der lezers van de Arnh. Ct. deelt naar aanleiding van den brand in het oud-Saksische huis op het Openluchtmuseum mede, dat hij te Lichtenvoorde een echt oud-Saksisch boerenhuis heeft gezien, dat nog wordt bewoond en daar bekend is onder den naam „Saksisch hoes.“

Het huis van de familie Reinders in Harreveld was niet het enige los hoes dat in 1919 nog werd

bewoond. Zo verscheen er in Algemeen Handelsblad op 11 april 1919 dit bericht:

‘t Open huis of lös hoes.

Een medewerker in Gelderland schrijft ons: Bij den jammerlijken brand van het Openluchtmuseum is het „open huis” een prooi der vlammen geworden. Wij lazen dat dit huis het laatste overblijfsel was der oud-Saksische woonwijze. Waarschijnlijk zal het gebouw in het Openluchtmuseum wel het zuiverste type zijn van het losse huis. Maar in Twente bestaat het nog, zij het ook bij hooge uitzondering. Een vijftal jaren geleden meenen wij onder Markelo zulk een huis te hebben gezien. Toen ontbrak ons de tijd de woning nauwkeurig te bezichtigen.

Verleden jaar echter voerde een onzer zwerftochten ons door de buurtschap Rietmole links van den weg Neede—Haaksbergen. In dat verrukkelijke, schilderachtige oeroude landschap met zijn historie van eeuwen en eeuwen hebben we een paar „losse huizen” ontdekt. Het was zomer. Warm weer. Hooitijd. We stapten van de fiets. Een eigenaardig gezicht: voor de openslaande deel deur dwars door stal en woonruimte en door de vensters aan de voorzijde de golvende akkers te aanschouwen met één enkelen oogopslag. We maakten een praatje, werden binnengeenood. Alles, bedrijf en huiselijk leven gebeurt in één groote ruimte, het achterste stuk is stal en deel; het voorste is woonvertrek. Het was er rookerig, balken en binten waren 'doorrookt'. Het vuur wordt gestookt midden in het voorste deel onder een groote kapschouw, waaruit de ketting neerhangt, om den pot boven het vuur te hangen. De ronde tafel met de drie pooten vanuit het middelpunt stond bij het vuur. De ketel wordt gedraaid met een soort handle de „wendezoel”. Des winters hadden zij het koud, vertelden de bewoners. Het open vuur verwarmt zoo weinig en de ruimte is zoo groot en tochtig. De huismoeder klaagde over het vuil en over den binnen-stuivenden wind. De oude meue” zei, dat haar overleden „baas” altijd de koeien wou zien. De Saksische eerbied voor de „oldheid” en voor „wat gries is”, deed het jong volk zwijgen. Maar als de oude meue grafwaarts gaat, zal ook dit „los hoes” weldra veranderen in een nieuw, vrijwel karakterloos boerderijtje. Ze zijn er dus nog wel de oude Saksenwoningen., maar wie er wat van bewaren wil, zal zich moeten haasten.

Of het Nederlands Openluchtmuseum door de mededeling van een lezer van de Arnheemsche

Courant op het spoor is gezet van het los hoes uit Harreveld, weten we niet, maar enkele jaren later, in december 1921, verschenen in een aantal dagbladen, onder meer in het Overijsselsch Dagblad van 17 december 1921, onderstaande tekst.

Het bestuur van de Vereeniging „Het Nederlandsch Openluchtmuseum” te Arnhem schrijft aan de N.R.Ct.: Dikwijls al is er alarm geblazen, wanneer er vandalen-werk op til was: het dempen van een Amsterdamsch grachtje, het sloopen van een 17de eeuwsch huis, het kappen van een eerbiedwaardige laan. Thans wordt aandacht gevraagd voor een huis op het platteland; het laatst overgebleven 17de eeuwsche boerenhuis, van Saksisch type, in Gelderland. In de buurtschap Harreveld, gemeente Lichtenvoorde, staat het kleine curieuse bouwwerk, bekend tot in de verre omstreken als: de Saksische boerenwoning zoo genaamd „Los Huis”, te Lichtenvoorde. „Los” in het Geldersch en Overijsselsch beteekent „open” en wijst op de ééne, niet door tusschenwanden afgedeelde ruimte binnen de vier muren van het kleine huis, waar woonvertrek en slaappleaats van de menschen met den stal voor koeien, de geit en het pluimvee, vreedzaam onder het hooge beschuttend dak vereenigd zijn. Een schoorsteen is er ongekende luxe, het houtvuur brandt vrij in een kuil van den steenen vloer en de rook dwarrelt rustig naar boven langs den ketel en de hygiene komt hier dreigend om den hoek kijken langs de kleeren, de oogen en de kelen der bewoners, een bejaard boerenpaar. Nu er een familiefeest in zicht is, dringt een moderner geest tot de bewoners door; men wil er een schoorsteen gaan bouwen en een muur opmetselen tusschen woon- en stalgedeelte en bovendien den zijgevel en het dak hooger optrekken, om een „mooie kamer” te winnen. Volkomen zal het huis erdoor bedorven zijn en voor goed verdwenen het laatste type in Gelderland van dezen hoogst merkwaardigen landelijken ouden bouwtrant. Vergeefs heeft het Nederlandsch Openluchtmuseum getracht, den eigenaar van zijn plan terug te houden. Wel is hij geneigd, een nieuw huisje ernaast te bouwen en het oude te verkopen mits het spoedig van zijn erf verdwijnt. Nu behoud ter plaatse is uitgesloten, juicht het bestuur van het Openluchtmuseum ook deze oplossing tot bewaring toe en zou de overbrenging naar het museumpark willen bewerken, doch... de noodige gelden ontbreken. Er moet met spoed gehandeld worden want voor langer overleg is er geen tijd meer. Tot 31

December is het huis in handen gegeven. Het bestuur van het Openluchtmuseum vraagt daarom steun om dit zeer merkwaardig bouwwerk voor ons land te kunnen redden. Het secretariaat te Arnhem, (Utrechtseweg 40), wacht gaarne bijdragen in.

Er kwam klaarblijkelijk voldoende steun om het los hoes te bewaren. In 1922 werd boerderij Stroet door de eigenaar J. Reinders verkocht aan het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem voor een bedrag van 3000 gulden. Op 15 februari 1922 werd de overeenkomst getekend. De bewoningsgeschiedenis van boerderij Stroet en koopovereenkomst is te vinden op de website van de Oudheidkundige vereniging Harvelt: www.okvharvelt.nl/category/archief/page/4/.

Op 3 juli 1924 meldde de Arnheemsche Courant:

Door den aankoop van het oude boerenhuis te Lichtenvoorde is het Museumpark in het bezit gekomen van een verdwenen woningtype uit Gelderland. Het is een oud-Saksisch huis, 18e eeuwsch, dat uit Lichtenvoorde naar hier overgebracht wordt en opgebouwd in het voor de provincie Gelderland bestemde parkgedeelte (aan de ronde weide bij de kwekerij der gemeente in de buurt van den doolhof). Het is een huis van jonger datum dan het Twentsche „losse hoes" bij den Schelmschen weg, dat behalve de stallen slechts één woonvertrek kent. In het huis van Lichtenvoorde is b.v. een zijkamer en een terzijde uitgebouwde slaappleats. Overigens is het huis schoorsteenloos. Boven de stookplaats midden in het groote vertrek is een eikenhouten balk, die van de zoldering neerdaalt, met een dwarsbalk om ketels en potten aan te hangen. De gelegenheid tot rookafvoer ontbreekt. Het is thans reeds in gevorderden staat van aanbouw. Het geraamte van het huis, uit eiken balken en palen bestaande en de dakspanten staan reeds; men hoopt, dat het huis tegen September geheel gereed zal zijn. De Burgemeester van Lichtenvoorde, die zeer krachtig medewerkte het huis in het bezit van het Openluchtmuseum te brengen en die ook zijn gemeentenaren opwekt om voor de inrichting daarvan merkwaardige voorwerpen af te staan, heeft Dinsdagmiddag een bezoek gebracht aan het in herbouw zijnde huis, dat in het museumpark een zeer mooie plaats tusschen het geboomte heeft gekregen

En inderdaad was burgemeester Jan van de Laar niet met lege handen gekomen. In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 9 juli 1924 werd gemeld:

Lichtenvoorde's belangstellenden burgemeester bracht huisraad, landbouwwerktuigen en gereedschap - geschenken van inwoners zijner gemeente - ter aankleding van het inwendige bijeen; zoo zal een karakteristiek geheel vol stemming verkregen worden".

De Haarlemsche Courant van 7 augustus 1924 meldt:

Te Lichtenvoorde heeft men in de laatste week een aantal voorwerpen uit de oudheid bijeengebracht, ten dienste van het daar vroeger gevestigde Oud-Saksische huis, dat een plaats vindt in het Openluchtmuseum te Arnhem. Zoo werden geschonken een spiegel, twee stallantaarns, een gedamaseerd jakje, dat zeker 100 jaar oud is, een en aardappelschilmandje, een repel en een houten boerenkinderstoel, een zaadkorf en een houten met ijzerbeslagen bedwarmer.

En op 3 september 1924 meldt de Arnheemsche Courant:

Men meldt ons uit Lichtenvoorde: Te Lichtenvoorde is men doende om voorwerpen voor het te Arnhem geplaatste oude Saksische huis in het Openluchtmuseum te verzamelen. Thans is daarvoor geschonken een plaggezicht een boerenkinderstoel, een 4 persoons boterdoos, een hangend raapoliestallampje, een maatstok, aangevende de Zutphensche en de Doetinchemsche el. Gezocht wordt nog de boerenwieg met groen voorkleed.

In de loop van 1925 is de inrichting van het los hoes geheel voltooid, blijkt uit een artikel in de Arnheemsche Courant van 15 mei 1926:

Aan het verslag van den directeur-secretaris van de Vereeniging Het Nederlandsch Openluchtmuseum betreffende den staat der vereeniging en hare verzameling over het jaar 1925, is het volgende ontleend: (.....) Bij de opening van het seizoen waren de volgende bouwwerken als nieuwe aanwinsten gereed: 1. Het oud-Saksische boerenhuis, afkomstig uit Lichtenvoorde, dat in het vorige jaar nog niet was ingericht van binnen; thans prijkt het met zijn meubilair en huisraad, dat grootendeels verkregen werd in Lichtenvoorde en omgeving en deels werd aangekocht door bemiddeling van Lichtenvoorde's burgemeester, deels ten geschenke ontvangen van belangstellenden uit die streek. 2. (...)

Dankzij de inspanningen van – toen nog - vereeniging ‘Het Nederlandsche Openluchtmuseum)’ en vele anderen, waaronder oud-burgemeester Van de Laar, is het los hoes uit Harreveld behouden gebleven en nog steeds te bezichtigen.

De jacht, een heerlijk recht

Door Martin Huinink

Tegenwoordig is het recht om te jagen op een stuk grond verbonden aan het eigendomsrecht op dat stuk grond. De eigenaar kan het jachtrecht verhuuren maar kan het niet los van de grond verkopen. Dat was vroeger anders. Het jachtrecht was een van de ‘heerlijke rechten’ die een heer kon hebben binnen het gebied van zijn heerlijkheid. De bezitter van het heerlijk jachtrecht had het recht overal binnen het gebied van zijn heerlijkheid te jagen, ook op andermans grond. Hij kon zijn jachtrecht ook verpachten of vergunningen om te jagen afgeven. Voor de boeren binnen de heerlijkheid was dit natuurlijk heel vervelend, want zij moesten jagers dulden op het land dat zij bewerkten en van de opbrengst waarvan zij afhankelijk waren.

Het jachtrecht werd, evenals alle andere heerlijke rechten, afgeschaft in 1798 ten tijde van de Bataafse Republiek. Maar na de Bataafs-Franse tijd ‘keerden oude tijden weerom’. Allerlei democratische verworvenheden werden afgeschaft en ook kregen de vroegere heren allerlei rechten terug. En zo werden in de jaren 1814/1815 door koning Willem I ook de heerlijk jachtrechten hersteld, mits dat recht in 1794 nog werd uitgeoefend. Een verdere voorwaarde was dat de gerechtigde tot het jachtrecht zijn recht liet registreren en dat hij het gebied van zijn jachtrecht afpaalde.

In 1852 werd een nieuwe Jachtwet ingevoerd. Daarin werd de positie van de grondeigenaar versterkt. Wie een jachtakte had en schriftelijke toestemming van de grondeigenaar bezat, mocht jagen. Maar niet als iemand anders nog een heerlijk jachtrecht had. Het heerlijk jachtrecht werd namelijk in 1852 nog niet afgeschaft maar pas in 1923. Vanaf 1923 komt het jachtrecht uitsluitend nog toe aan de eigenaar of eventueel aan de pachter van de grond. Als deze niet zelf jagen, kunnen zij het genot van de jacht aan derden verhuren.

De heren van Lichtenvoorde hadden het recht van de jacht binnen het gebied van de heerlijkheid, met uitzondering van het gebied van de kring van havezate Harreveld. Daar hadden de eigenaren van de havezate Harreveld het jachtrecht.

Tot 1777 waren de Poolse prins en de prinses Czartorisky eigenaar van de havezate Marhulsen

in Groenlo en van de heerlijkheden Lichtenvoorde en Borculo. Het echtpaar verkocht havezate Marhulsen en de heerlijkheden Lichtenvoorde en Borculo, in 1777 aan prins Willem V van Oranje Nassau. Deze jaagde niet zelf in Lichtenvoorde maar verhuurde de jacht. Op 21 maart 1782 stond in de ‘Oprechte Haerlemsche Courant’ deze advertentie:

Te huur, tegens den eersten Mai aanstaande; Het HEERENHUIS, op de Havesathe Marhulse (...) gelyk ook met de Jacht onder de gehele Heerlykheid Lichtenvoorde, en gedeeltelyk mede in de Heerlykheid Borculo; nader informatie te bekomen, zo by den Burgemeester Abbinck te Groenlo, als den Rentmeester Roelvink te Bree-devoort.

In 1795, na de Franse inval, vluchtte Willem V naar Engeland. Al zijn onroerende goederen, waaronder ook de heerlijkheid Lichtenvoorde, werden door Frankrijk krachtens oorlogsrecht in beslag genomen. Deze bezittingen zijn later door Frankrijk afgestaan aan de Bataafse Republiek, waarvan uiteindelijk het Koninkrijk der Nederlanden de rechtsopvolger werd. En zodoende werd, toen in 1814/1815 de oude jachtrechten werden hersteld, de Nederlandse staat de bezitter van het jachtrecht in onder meer de heerlijkheid Lichtenvoorde, met uitzondering van het jachtrecht in de kring van havezate Harreveld. Het jachtrecht binnen de kring van Harreveld kwam in 1815 toe aan J.J.S. von Raesfeld, die in 1802 eigenaar van de havezate Harreveld was geworden.

De Nederlandse staat was in de 19^e eeuw eigenaar van het jachtrecht in het grootste deel van de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde. Uiteraard kon de staat niet zelf jagen. De staat verpachtte het jachtrecht. In ‘Het vaderland’ van 22 april 1878 stond deze vooraankondiging:

Veiling van jachtrechten in Gelderland

De Ontvanger der Registratie en Domeinen te Groenlo, zal eerlang, op een nader te bepalen dag, in het openbaar verkoopen :

A. Het jachtrecht van den Staat in de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde, groot 7000 hectaren, bestaande uit de geheele gemeente

Lichtenvoorde, met uitzondering van de Havezathe "Harreveld", en

B. Het recht van den Staat tot uitgifte van 15 permissiën, in de jacht van de voormalige heerlijkheid Bredevoort, groot 15000 hectaren, bestaande uit de gemeenten Dinxperlo, Aalten, Bredevoort en Winterswijk, behoudens eenige vrije kringen.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van voormelden Ontvanger.

En op 5 augustus 1878 volgde in onder meer de Arnhemsche courant deze advertentie:

Verpachting van Jachtveld onder Lichtenvoorde. De ontvanger der Registratie en Domeinen te Groenlo zal op Zaterdag den 17en Augustus 1878, des middags ten 12 ure, ten zijnen kantore, bij inschrijving verpachten: voor het loopend Jachtsaizoen, in één perceel, het Jachtrecht herkomstig van de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde, in de geheele gemeente Lichtenvoorde, groot 7346 hect. met uitzondering van de havezathe Harreveld, groot ongeveer 919 hectaren 23 aren. Inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van voornoemden ontvanger, bij wien de voorwaarden en de kaart van den vrijen kring ter inzage liggen.

Maar een jaar later gooit de gemeente Groenlo roet in het eten. Op 4 oktober 1879 meldt de Graafschapbode:

Groenlo, 2 October. De geprojecteerde verkoop door den Staat van het jachtrecht in de voormalige Heerlijkheid Lichtenvoorde, die op den 11en October aanstaande alhier zoude plaats hebben, is uitgesteld. Men schijnt ter elfder ure te hebben ingezien, dat de bewering der Grollenaren, dat zij recht van jacht in de Heerlijkheid hebben, niet van grond ontbloot is. Een feit is het, dat dit recht door de burgers van Groenlo sedert eeuwen is uitgeoefend, hoewel in de laatste jaren minder veelvuldig dan vroeger.

Deze kwestie werd opgelost doordat op 29 juli 1880 tussen de Staat der Nederlanden en de gemeente Groenlo een onderhandse akte werd gesloten, waarbij het jachtrecht tussen de Staat en de gemeente Groenlo werd verdeeld. Kort daarna, in de Zutphensche courant van 3 augustus 1880, kondigde de gemeente Groenlo aan:

De Burgemeester van GROENLO zal op Dinsdag 10 Augustus e. k., 's middags 12 ure, ten stadhuize aldaar, voor het jachtseizoen van 1880/81 en dat van 1881/82 openbaar verpachten: De Jacht dier Gemeente op aaneengelegen

gronden in de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde, ter gezamenlijke grootte van circa 1020 Hectaren. Deze verpachting geschiedt in vier vergunningen bij opbod, en daarna bij inschrijving op de Jacht in haar geheel. Van de voorwaarden kan inzage worden genomen ter Secretarie, terwijl inschrijvingsbiljetten bij den Burgemeester worden ingewacht.

En op 12 augustus 1880 meldt de Zutphensche courant:

Groenlo, 10 Aug. Hoogste inschrijver op de verpachte jacht dezer gemeente, in de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde, was de heer J. F. A. van der Goes, burgemeester te Gent, voor f 162,50 per jaar.

Ook in de jaren daarna plaatste de gemeente Groenlo jaarlijks een advertentie inzake de openbare verpachting van de jacht op gronden in de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde. Het ging daarbij, zo blijkt uit de latere advertenties, om een gebied ten noorden van de spoorlijn, ter gezamenlijke grootte van 1020 hectaren, onmiddellijk nabij het station Lichtenvoorde—Groenlo van de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorweg-Maatschappij.

Zoals hiervoor weergegeven herleefde het in 1798 afgeschafte jachtrecht in 1814/1815 maar moest daarvoor wel aan bepaalde voorwaarden worden voldaan. De boeren waren er niet blij mee dat het heerlijk jachtrecht weer op hun gronden kon worden uitgeoefend. Zij probeerden aan te tonen dat er geen sprake meer was van een heerlijk jachtrecht, omdat niet aan alle voorwaarden voor herleving van het heerlijk jachtrecht was voldaan. Zo kwam het blijkens een artikel in de Zutphensche courant van 14 mei 1884 tot een rechtszaak bij de kantonrechter in Groenlo:

De kantonrechter te Groenlo heeft uitspraak gedaan in de bekende zaak van het door den Staat uitgeoefende en door de grondeigenaren (F. B. H. te Lichtenvoorde) betwiste recht van jacht in de voormalige Heerlijkheid Lichtenvoorde en aangenomen, dat de staat der Nederlanden als opvolger in de rechten van Prins Willem V, die door de Staten van het vorstendom Gelre en de graafschap Zutphen op den 14 Januari 1777 met het jachtrecht beleend was, terecht door verpachting het jachtrecht uitoefent.

Deze F.B.H. had dus gejaagd zonder vergunning van de staat. Zijn stelling zal zijn geweest dat in 1794 Willem V de jacht niet daadwerkelijk zelf uitoefende maar dat deze de jacht had verpacht. De

kantonrechter vond echter dat het ook mogelijk was het jachtrecht uit te oefenen door het te verpachten. Aan de voorwaarde dat in 1794 het jachtrecht nog werd uitgeoefend werd dus voldaan. De staat was in 1815 de houder van het jachtrecht geworden en voor het jagen was vergunning van de staat vereist. F.B.H. had die vergunning niet en was dus strafbaar volgens de kantonrechter.

Maar in hoger beroep kwam er alsnog vrijspraak. De Zutphense courant meldt op 20 juni 1884:

Onze lezers kennen de uitspraak van den Kantonrechter te Groenlo in de bekende zaak van het door den Staat der Nederlanden uitgeoefende en door de grondeigenaren te Lichtenvoorde ontkende heerlijk recht van jacht in de voormalige Heerlijkheid Lichtenvoorde. De heer F.B. H. te Lichtenvoorde, die voorzien van eene jachtacte en een permissiebillet van den eigenaar van den grond in October 1883 onder Lichtenvoorde gejaagd had, werd door den Kantonrechter te Groenlo op 9 Mei j1. veroordeeld tot eene geldboete omdat hij “gejaagd had zonder schriftelijke vergunning van den rechthebbende op het jachtveld”. De Kantonrechter nam aan, dat het heerlijk jachtrecht van Lichtenvoorde in 1798 afgeschaft, in 1815 is hersteld en de Staat der Nederlanden dat jachtrecht thans nog bezit. Van dat vonnis kwam de heer F. B. H. in hooger beroep bij de Rechtbank alhier. Heden deed dit rechtscollege uitspraak en overwoog, dat het Openbaar Ministerie het bewijs niet heeft geleverd, dat de eigenaar van het heerlijk jachtrecht van Lichtenvoorde in de wettige possessie is geweest voor het jaar 1794 of later, zooals art. 1 van het Souverein Besluit van 8 Februari 1815 (Stbl. no. 11) uitdrukkelijk inhoudt en welke wettige possessie bewezen moet zijn, opdat een in 1798 afgeschaft heerlijk recht door voornoemd Souverein Besluit zoude kunnen herleven. Op grond alzoo, dat niet bewezen is door het O. M. dat de Staat der Nederlanden het jachtrecht in Lichtenvoorde bezit, werd de beklagde vrij gesproken van het hem ten laste gelegde feit. Zoowel voor het kantongerecht als voor de rechtbank is als verdediger van den beklagde opgetreden mr. J. L. A. Stolk, advocaat alhier.

De staat bleef zich op het standpunt stellen dat zij eigenaar was van het jachtrecht en bleef vergunningen geven om te jagen binnen de heerlijkheid. De grondeigenaren op hun beurt bleven zich op het standpunt stellen dat dat er geen vergunning van de staat vereist was. In het tijdschrift ‘De

grondwet’ van 21 oktober 1884 verscheen een kritisch artikel over deze situatie:

LICHTENVOORDE, (Gelderland) 15 Sept. Een zonderlinge verhouding bestaat er tegenwoordig tusschen de grondeigenaren dezer gemeente en den staat. Eerstgenoemden beweren, dat zij en niet de staat het jachtrecht bezitten in heerlijkheid en maken dienovereenkomstig daarvan gebruik. Hiervan is echter het gevolg, dat er in de laatste drie jaren ongeveer 20 bekeuringen plaats vonden, waarbij er drie vervolgingen werden ingesteld, evenwel met vrijspraak eindigende, omdat de staat geen bewijzen van eigendom kan toonen. Nu zou men met een gewoon Achterhoeksch verstand zeggen, dat de grondeigenaren ongehinderd van hun recht gebruik kunnen maken, maar neen, ofschoon niemand dat belet, wordt er van staatswege permissie gegeven om in de zoogenaamde heerlijkheid Lichtenvoorde te jagen. Het is onbegrijpelijk, dat zulke toestanden bestaan kunnen. Een van beide, of de staat moet afstand doen van zijn vermeend jachtrecht, of hij moet de tegenpartij beletten te jagen.

Ook elders in het land was er onduidelijkheid over het jachtrecht van de staat blijkt uit een artikel in de Zutphense courant van 18 november 1885. De rechtbank te Breda moest daarin oordelen of de staat was getreden in het jachtrecht van Willem V binnen de baronie van Breda. De rechtbank Breda oordeelde dat het jachtrecht van de staat had bestaan maar later teniet was gegaan.

En in het ‘Weekblad van het Regt’ van 8 oktober 1885 was een uitspraak opgenomen van de rechtbank Zutphen over het jachtrecht op een perceel in Winterswijk binnen de voormalige heerlijkheid Bredevoort. Een grondeigenaar stelde dat iemand onbevoegd had gejaagd op zijn perceel, hoewel deze jager beschikte over een vergunning afgegeven door de staat. De rechtbank Zutphen oordeelde dat de staat de houder was van het jachtrecht in de voormalige heerlijkheid Bredevoort en dat de jager, die met vergunning van de staat had gejaagd, van de grondeigenaar daarom geen toestemming nodig had.

De rechtspraak bevestigde ook het heerlijk jachtrecht binnen de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde. In het Weekblad van het Regt van 29 april 1886 was opgenomen een arrest van de Hoge Raad waarin een vonnis van de rechtbank Zutphen werd bevestigd waarbij de 29-jarige A.H., winkelier te Lichtenvoorde, met bevestiging van een vonnis van het kantongerecht te Groenlo, is veroordeeld

tot f 20,- boete ter zake van het jagen in Lichten-
voorde, zonder schriftelijke vergunning van de
Staat der Nederlanden als eigenaar van het heerlijk
jachtrecht.

En in het Weekblad van het Regt van 27 januari
1887 was opgenomen een arrest van de Hoge
Raad, de hoogste rechter van het land, van 15 no-
vember 1886. De Hoge Raad sprak daarin uit dat
ene F.B.H., oud 40 jaren, van beroep koopman,
geboren en wonende te Lichtenvoorde, op 7 juli
1886 terecht in hoger beroep was veroordeeld
door de rechtbank te Zutphen omdat hij had ge-
jaagd op watersnippen²⁸ zonder schriftelijke ver-
gunning van de staat als houder van het jachtrecht
binnen de voormalige heerlijkheid Lichtenvoorde.
Deze initialen zijn we eerder tegengekomen. Mis-
schien is dit dezelfde F.B.H., die in 1884 door de-
zelfde rechtbank Zutphen nog was vrijgesproken
van jagen zonder vergunning van de staat, omdat
de rechtbank toen nog vond dat niet was bewezen
dat de staat het jachtrecht in Lichtenvoorde bezat.
Hoe dan ook, dat de staat het jachtrecht in Lich-
tenvoorde had, stond in elk geval vanaf 1886 wel
vast. En de staat kon dit jachtrecht dus verpachten.
Maar dat gaf in de jaren daarna weer andere pro-
blemen. Op 17 november 1919 stond in het tijd-
schrift 'Het Centrum':

'Men schrijft ons: In de Gemeente Lichten-
voorde (Geld) bestaan jachtheerlijkheden, die
Kroondomein zijn, en die elke 6 jaren door den
Staat der Nederlanden in het openbaar moeten
worden verpacht. Door de jongere jachtliefheb-
bers uit deze gemeente was meermalen getracht
de jacht te pachten, doch steeds zonder succes.
De oudere jagers vertelden dat ook zij vroeger
dikwijls getracht hadden de jacht te pachten,
zonder dat het hun ooit was gelukt. In het begin
van 1919 deelde een der zonen Nimrods²⁹ aan
den Ontvanger der Registratie te Groenlo, die
met de verpachting belast is, mee, dat hij reflec-
tant was bij de a.s. verpachting. Hij verzocht tij-
dig gewaarschuwd te worden, wanneer het heu-
gelijk feit zou plaats hebben. De ontvanger ant-
woordde dat er nog tijd genoeg was. Intusschen
werd er nog meermalen aan herinnerd en even
zoovele malen deelde de Ontvanger mee dat er
gewaarschuwd zou worden. Hij schreef zelfs dat
er advertentie's zouden komen in de plaatselijke

bladen en dat het door aanplakking aan het Ge-
meentehuis zou worden geannonceerd. Vol on-
geduld wachtten de jonge jachtvrienden den
grooten dag, totdat ze begin October de mare
hoorden verkondigen: „De jacht is niet openbaar
verpacht, doch onderhands verhuurd, zoodat jul-
lie niet in aanmerking komen". Dit bericht klonk
ongelooflijk. Pas 30 Aug. was door het bestuur
der Registratie geschreven dat de verpachting
openbaar zou plaats vinden en dat dit zou worden
gepubliceerd en nog geen maand later zou men
hiervan zijn afgeweken. Zekerheidshalve werd
bij den Ontvanger der Registratie gevraagd wat
van de geruchten waar was en diens antwoord
luidde dat de geruchten volkomen juist waren.
Ingevolge beschikking van Z.E.³⁰ den Minister
van Financiën was ditmaal niet publiek verpacht,
doch was de jacht ondershands aan Haagsche
heeren verhuurd. Met dit besluit niet tevreden
wendde een der heeren zich per request tot Z.E.
den Minister van Financiën, gaf daarin een uit-
voerig verslag van het gebeurde en verzocht Z.E.
de onderhandse verhuring nietig te verklaren, als
zijnde in strijd met de voorschriften en gebruiken
en op de tweede plaats omdat daardoor het Rijk
der Nederlanden op niet onbelangrijke wijze
werd benadeeld, daar de nieuwe liefhebbers na-
tuurlijk veel hooger pachtsom hadden betaald
Het antwoord van Z.E. den Minister luidt echter
dat dit verzoek niet voor overweging vatbaar is.
Waarom werd niet vermeld Dat het hoog tijd is
de jachtwet te herzien, bewijst het bovenstaande
echter wel.'

Het heerlijk jachtrecht in de havezate Harreveld
was in 1894 gekocht door L.A.M. van Basten
Batenburg, van 1889 tot 1894 gemeentesecretaris
en van 1894 tot 1914 tevens burgemeester van
Lichtenvoorde. In "De Nederlandsche jager" van
18 mei 1907 stond het volgende bericht:

Zutphen. Gedurende de zitting van 8 Mei werd
door de Arrond. Rechtbank alhier de volgende
jachtovertrading in hoger beroep behandeld. De
landbouwer B. H. B. te Lichtenvoorde, in 't bezit
van een jachtakte, was den 3en Nov. jagende in
een weiland, toebehoorende aan zijn zoon, voor-
zien van een consent van den eigenaar, maar
welk weiland behoort tot het heerlijk jachtrecht
van de vroegere Havezathe „Harreveld" en in

²⁸ In dialect is volgens het woordenboek van het Lichten-
voords een watersnip een 'vaenesikke'. Het schijnt dat die
vogel een mekkerend geluid maakt. De Vragenderse carna-
valsvereniging heet De Vënesikke.

²⁹ Nimrod was volgens het bijbelboek Genesis "een gewel-
dig jager, door niemand overtroffen".

³⁰ Zijne Excellentie

1894 is gekocht door L. A. M. van B.B., den tegenwoordigen burgemeester van Lichtenvoorde. De strooper, voor wien nu als gemachtigde en verdediger optrad mr. De Crane, is deswege door den kantonrechter van Groenlo veroordeeld tot een geldboete van f 10, op grond, dat de weide, waarop is gejaagd, van oudsher behoort tot het heerlijk, thans nog bestaand jachtrecht van de vroegere Havezathe „Harreveld”. De officier van Justitie, van oordeel, dat het vonnis in eerste instantie terecht gewezen is en rust op goede gronden, requireerde bevestiging van het vonnis van Groenlo's kantonrechter. De verdediger, erop wijzende dat het hier geldt een jachtkwestie, betoogde dat de weide, waarop is gejaagd, het eigendom is van den zoon van den appellant en niet deze, maar de burgemeester van Lichtenvoorde het bewijs te leveren heeft van het jachtrecht. Of er al of niet heerlijk jachtrecht bestaat en zoo ja, en of de burgemeester er eigenaar van is, moet in civiel geding worden uitgemaakt. Ook merkte pleiter nog op, dat de jacht niet behoorlijk is afgepaald, zoodat het dubieus, is of de grond, waarop is gejaagd, behoort tot het terrein, waarvan het heerlijk jachtrecht wordt gereclameerd. Pleiter concludeerde tot vrijspraak, subsidiair schorsing der strafprocedure, totdat de kwestie in civiel geding is beslist.

En uit een artikel in de Aaltensche courant van 3 oktober 1908 kan worden opgemaakt dat er meer van dit soort kwesties speelden in Harreveld:

De eigenaren van gronden, behorende tot de havezathe Harreveld, betwisten thans den kooper van deze jacht zijn jachtrecht. Velen dezer eigenaren hebben bij hunne gronden een bordje geplaatst met het opschrift „verboden toegang”. De kooper van deze jacht echter stoort zich aan deze bordjes niet en bejaagt de gronden behorende tot de havezathe, gebruik makende van zijn gekocht recht. Dientengevolge hebben wederzijdse bekeuringen plaats. Ook dezer dagen was dat weer het geval. Wie in het gelijk zal worden gesteld zal de toekomst leeren.

Maar klaarblijkelijk heeft de gewenste duidelijkheid nog jarenlang op zich laten wachten. Op 6 april 1918 verscheen in meerdere kranten, onder meer in de De Tijd, het navolgende bericht:

Heerlijk jachtrecht. — Zekere W., te Harreveld onder Lichtenvoorde, diende een eisch in 'tot schadevergoeding tegen zekeren H., op grond, dat deze, in strijd met het recht, op gronden van een door W. gepachte plaats, het jachtrecht zou

hebben uitgeoefend. Deze zaak diende voor het gerechtshof te Arnhem. Bij behandeling van het geding beweerde gedaagde, tot het uitoefenen van de jacht op het bedoelde terrein gerechtigd te zijn, omdat hem daartoe toestemming was verleend door den heer van Basten Batenburg te Lichtenvoorde, eigenaar van het jachtrecht verbonden aan de ridderhofstede van Harreveld, waartoe bedoelde gronden behooren. Door eischer werd dit recht betwist. In dezen beslissing nemend, heeft het Hof, op grond van oude documenten, aangenomen dat geschiedkundig vaststaat, dat de jacht binnen den kring van Harreveld, ook op gronden van particulieren, sedert 1666 heeft toebehoord aan het kasteel Harreveld en dat de eigenaar in dat recht is hersteld na de revolutie van 1815. In overeenstemming met de Jachtwet van 1814 is herhaalde malen dat recht ten name van den zelfden eigenaar geregistreerd geworden. Eveneens staat vast, dat de heer van Basten Batenburg den eigenaar van 1815 op wettige wijze is opgevolgd, op welke gronden het onderwerpelijke jachtrecht is erkend. De vordering tot schadevergoeding werd afgewezen en eischer in de proceskosten veroordeeld.

Deze uitspraak van het hof is in zijn geheel opgenomen in Weekblad van het Regt van 17 juli 1918, waarbij ook de volledige namens zijn vermeld. H. (Hulshof) had een haas geschoten op een perceel bezet met knollen van W. (Wolters op het Weggelder). Daardoor had Hulshof schade toegebracht aan het knollenland van Wolters. Het gerechtshof beschrijft in zijn arrest uitvoerig hoe het jachtrecht binnen de kring van Harreveld in de 17^e eeuw toebehoorde aan de Van Raesfelts, hoe het later in het bezit was gekomen van G. J. J. A. A. baron van Dorth, die het in 1794 bezat, en hoe het uiteindelijk 100 jaar later door Th. Janknecht, overste, en C. Laumann, pater in het Franciscaner klooster te Harreveld, werd verkocht aan burgemeester Van Basten Batenburg.

In 1923, enkele jaren na het arrest van het hof in 1918, werd het heerlijk jachtrecht definitief afgeschaft. Dat was 125 jaar nadat de Bataafse Republiek dit heerlijk recht in 1798 voor het eerst had afgeschaft. Eveneens in 1798 had dezelfde Bataafse Republiek het algemeen kiesrecht – hoewel toen alleen nog voor mannen – ingevoerd. Ook dit werd onder Koning Willem I ongedaan gemaakt, waarna het pas in 1917 opnieuw werd ingevoerd. De Bataafse Republiek was haar tijd dus op sommige punten zo'n 120 jaar vooruit.

Hallo **JUMBO**
Bennink

Van Heijdenstraat 17, 7131 CA, Lichtenvoorde
Telefoonnummer: (0544) 39 30 40

